ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

اوزبیکستان ادبیاتی و صنعتی

МУСТАҚИЛ ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1993 ЙИЛ, 8 ЯНВАР, № 2 (3210) ЖУМА

БИРЛАШГАН ЎЗАР

Яқинда ўз миллий мустақиллигини қўлга киритган Урта Осиё ҳамда Қозоғистон республикаларининг янги 1993 йилдан умидлари катта. Ўзбекистон, Тожикистон, Туркманистон, Қозоғистон ва Қирғизистон Республикалари давлат раҳбарларининг Янги йилнинг дастлабки кунлари Тошкент шаҳрида бўлиб ўтган учрашуви ана шу орзу-умидларни рўёбга чиқариш йўлида ўзаро ҳамкорлик энг мақбул восита эканлигини исботловчи яна бир муҳим қадам бўлди.

Урта Осиё ва Қозоғистон давлат раҳбарларининг Тошкент учрашуви илгаригиларидан кескин фарқ қилади. Яъни, келгусида бу минтақадаги давлатларнинг янги — Марказий Осиё ҳамдўстлиги (МОҲ) барпо этилиши учун замин ҳозирланди. Иқтисодий ва молиявий соҳаларда яқиндан ҳамкорлик қилиш, ўзаро келишилган ҳолда сиёсат юргизиш, ягона бож қоидаларини ва солиқ тизмаларини ишлаб чиқиш, нархларни белгилаш каби омиллар бозор муносабатларига ўтиш шароитида бу давлатлар аҳолисини ижтимоий жиҳатдан муҳофаза қилишда қўл келади, иқтисодий таназзулдан чиқишга ёрдам беради, пулнинг бундан ҳам қадрсизланиб кетишини олдини олади. Сабаби, минтақадаги халқларнинг тақдири кўп жиҳатдан ана шу ҳамкорликнинг қай даражада йўлга қўйилиши билан чамбарчас боғлиқдир. Чунки, ўзини собиқ СССРнинг вориси деб эълон қилган Россиянинг пул ҳамда нарх-наво бобида бошқа республикалар билан ҳисоблашмай юргизаётган сиёсати Марказий Осиё давлатлари иқтисодиётига ҳам ҳалокатли таъсир кўрсатмоқда. Шунинг учун минтақадаги давлатлар манфаатларига мос келадиган, уларнинг иқтисодиётини ташқи тазйиқдан бемалол ҳимоя қила оладиган сиёсатни ишлаб чиқиш вақти етди. Чунончи, шароит давлатларнинг ўз валютасини муомалага киритиш масаласини қайта-қайта кун тартибига қўймоқда.

Бу минтақа ўз табиий бойликлари жиҳатидан ҳам, иқтисодий потенциални ҳисобга олганда ҳам дунёдаги ҳар қандай мамлакат билан бемалол рақобатлаша олади.

Кучларни бирлаштириш ва янги ҳамдўстлик барпо этишдан яна бир муддао таркиб топаётган бозор муносабатлари шароитида бевосита мазкур минтақа келажагига даҳлдор Орол ва Каспий денгизлари муаммоларини ҳал этиш зарурратидир. Империядан мерос бўлиб қолган бу ҳалокатли муаммони ҳеч бир республика ўз ҳолича ҳал қила олмайди. Буни яхши англаб етган давлат раҳбарлари беш республика иштирокида қўшма жамғарма тузиш ва у бевосита ҳалокат зонасида жойлашган шаҳарларда фаолият кўрсатиши лозимлиги хусусида келишиб олганлари улуғ ишнинг бошланиши бўлди, деб умид қилиш мумкин. Каспий денгизи муаммосини ҳал этишга манфаатдор томонлардан Эрон ва Россияни жалб этишга қарор қилинди.

Яна муҳим муаммолардан бири қўшни Тожикистондаги фуқаролар урушига чек қўйиш ва унинг оқибатларини тугатиш борасида ҳам шошилинч чоралар кўриш зарур. Бу қўшни республиканинг қарийб издан чиқиб кетаётган иқтисодиётини тиклаш, уруш уқубатларини тортаётган тожик халқига инсонийлик ёрдами кўрсатиш борасида ҳам раҳбарлар якдиллик кўрсатишди. Мустақил республиканинг ҳудудий яхлитлигини бузишга ҳамда ички ишларига бошқаларнинг аралашишига йўл қўймаслик минтақадаги осойишталик ва ўзаро муросани таъминлашнинг гарови бўлиб қолади.

Қисқаси 55 миллион киши яшайдиган минтақада таркиб топаётган бозор муносабатларини ўз ҳолига ташлаб қўйиб бўлмайди. Уларни ўзаро мувофиқлаштириш иқтисодий ҳамкорликни янада кенгайтириш ҳамда Марказий Осиё ҳамдўстлигига аъзо давлатларнинг юк ташишда энг арзон ва қулай восита — дунё сув йўлларига тезроқ чиқиш имконини беради. Бунинг учун тарихи, дини ва маданияти бир бўлган халқларни янада яқинлаштириш зарур. Шу мақсадда таркиб топажак Ҳамдўстликнинг давлатлараро янги рўзномаси Олмаота шаҳрида, Марказий телевидениеси Тошкент шаҳрида ва бошқа тузилмалари қолган қардош республикалар пойтахтларида жойлашадиган бўлди. Бу бус-бутун қайта тикланажак иқтисодий, сиёсий ва маданий алоқалар учун мустаҳкам пойдевор бўлиши шубҳасиз.

Янги ҳамдўстлик тузишдан мақсад бозор иқтисодиётига ўтиш қийинчиликларини енгишда минтақадаги янги имкониятларни ишга солиш борасида ҳамкорлик қилишдир. Бу биринчи навбатда Қозоғистоннинг галласи, хом нефти, Ўзбекистоннинг пахтасига бўлган минтақа халқларининг эҳтиёжи қондирилиши зарурлигини билдиради.

Янги таркиб топаётган Ҳамдўстлик билан МДҲга аъзо давлатлар ўртасидаги муносабатларга келсак, Урта Осиё ва Қозоғистон республикалари ҳеч қайси давлат ёки Ҳамдўстлик билан мавжуд алоқаларни узмоқчи ёки қайта кўриб чиқмоқчи эмас. МДҲ давлат раҳбарлари учрашувлари чоғида имзоланган ҳужжатлар ёки икки томонлама шартномаларда кўзда тутилган иқтисодий сиёсий ва маданий ҳамкорлик давом эттирилаверади. Бу собиқ СССРни тиклаш керак, деган пуч даъволарга асос бўла олмайди. Мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов ботбот такрорлаётганидай, тарихни ортга қайтариб бўлмайди. У ҳамиша илгарилаб бораверади.

Ф. НИЗОМОВ
(ЎзА)

БИРИНЧИ ҚОР.

С. МАҲКАМОВ суратга олган

БИЗНИНГ ШАРҲ

ЎЗГАРАЁТГАН ДУНЁ

ДУНЁ МУТТАСИЛ ЎЗГАРИБ БОРМОҚДА. Ўзгараётган дунё воқеа-ҳодисаларига бўлган бизнинг муносабатларимиз ҳам. Чунки, кечаги кун кўзи билан бугунги дунёни идрок этиш қийин.

Дунё бизнинг кўз ўнгимизда ёришиб бормоқда. Бир асрдан кўпроқ вақт жаҳоннинг нақд ярмини ўз таъсирига олган «буюк» таълимот бугунга келиб нари борса беш-олти хаёлпарастнинг шунчаки орзулари бўлиб қолганлиги ҳам шу ёришиш, тиниқлашиш билан боғлиқ.

Ёришиш зулматни парчалашдан бошланади. Тиниқлашиш гирдобсиз бўлмайди. Бу ўзгаришлар замирида буюк кураш ва унинг бўҳронлари ётади.

Янги йилнинг дастлабки кунлари АҚШ президенти Жорж Буш Москвага келиб кетди. Ўзгараётган дунёнинг ўзгарган одамлари уни ортиқча дабдабасиз, карнай-сурнайсиз, шовқин кўтармай кутиб олди. Минг-минг одамлар қўлларига байроқча ушлаб кўчаларга чиққанлари ҳам йўқ.

Бушнинг бу ташрифи чоғида якунланиб бораётган асримизнинг энг оғриқли муаммоларидан бирига доир Шартнома имзоланди. АҚШ ва Русия президентлари томонларнинг ядро қуролларини, аниқроғи, стратегик ҳужум воситаларини уч баробар қисқартиришга аҳд қилдилар.

Бу воқеа бундан уч-тўрт йил аввал, яъни Михаил Горбачев ўзининг буюк қуролсизланиш планини олға сурган пайтлари содир бўлганида, шубҳасиз, «тинчликсевар кучларнинг, СССР ташқи сиёсатининг оламшумул ғалабаси» сифатида баҳоланар эди. Энди бўлса ядровий можаро хавфининг уч бора қисқариши ҳам бугунги куннинг оддий бир воқеасидай қаралмоқда. Бунинг ҳам ўзига яраша сабаблари бор.

Президент Буш яна икки ҳафтадан кейин Оқ уйни Билл Клинтонга бўшатиб беради. У ҳозир сўнгги раундни ғолибона зарбалар билан якунлашга ҳаракат қилаётган боксчига ўхшайди. Эронга яширин равишда қурол сотиш ишига аралашган мансабдор шахсларни, хусусан, Каспар Уайнбергерни афв этиши, мутлақо ютқизиқ билан тугаган сўнгги сайлов чоғида сидқидилдан меҳнат қилган дўстларини бир ой—ярим ой муддатга бўлса-да, яхши лавозимларга кўтаргани, олис Сомалияга бориб у ерда жонбозлик қилаётган ватандошларидан ҳол-аҳвол сўрагани ва бошқа шу каби ишлари фикримизга далил бўла олади.

Буш ўзининг сиёсий умрини ёруғ юз билан якунламоқчи. 20 январ куни мамлакат бошқарувини, Оқ уйни, халқаро майдонда сиёсий йўлбошчиликни ўзидан анча ёш Клинтонга топшириш чоғида одамлар чеҳрасида самимий миннатдорчилик ифодаларини кўриш нақадар мароқли. Ёши бир жойга бориб қолган, бутун онгли ҳаётини миллат равнақи йўлига сарф этган, таржимаи ҳолининг бирон бир жойини ҳам хиралаштирмаган бу сиёсий арбобни, ҳарқалай тушунса бўлади.

Русия президентига келсак, унинг ҳам ўзига яраша кўнгил майллари бор. Халқ депутатларининг сўнгги съездидаги кўнгилсиз зарбалардан сўнг, унга ҳам ҳаловат керак, мавқеини мустаҳкамлайдиган амалий иш зарур. Бизнингча, мана шу зарурат Елсинни янги шартнома масаласида ташаббус кўрсатишга, президент сифатида икки ҳафталик умри қолган Бушни аввал Сочига, сўнг Москвага таклиф этишга мажбур этди.

Кўриниб турибдики, ҳар икки томон ўзига хос ҳолатларга эга. Бунинг устига кутилмаганда Яқин Шарқда, ёки Африкада эмас, собиқ СССР ҳудудида бир неча янги ядровий давлатларнинг пайдо бўлиши Ғарбни бироз ташвишга солиб қўйди. Вазият қўлга олинмаса, эрта-индин бомба деганингиз тижорат магазинига чиқиб кетиши ҳеч гап эмас. Аммо, сиёсий кузатувчилар, ахборот воситаларининг мазкур Шартномага муносабати кишига ажабланарли ҳам туюлади. Елсин сиёсатига нисбатан муросасиз бўлган кучлар таъсиридаги баъзи газеталар «шартнома имзоланса, нима бўпти, асосий гапни депутатлар айтишади», деган фикрни ўртага ташламоқда.

Бу мулоҳазани ҳам кўриб чиқайлик. Янги Шартномада собиқ СССРда 70-йиллари катта сарф-харажатлар ҳисобига яратилган «ғоят самарали» ракеталарни жанговар позициялардан олиш ва йўқ қилиш кўзда тутилади. Хўш, ўзга томоннинг жавоби нимадан иборат? Иккинчидан, собиқ СССР 1981 йили БМТ Бош Ассамблеясининг қуролсизланишга бағишланган иккинчи махсус сессиясида ўз зиммасига ядро қуролидан биринчи бўлиб фойдаланмаслик мажбуриятини олган эди. Эсланг: биринчи зарба бўлмаса, демакки, иккинчиси ҳам бўлмайди. АҚШ ва унинг иттифоқчилари ҳали-ҳануз бу масалада бир қарорга келганлари йўқ.

Учинчидан, янги ядровий давлатларнинг пайдо бўлиши СССР (Русия) — АҚШ анъанавий жуфтлигини бузиб юборди. Энди, қуролсизланиш масалалари муҳокамасида Украина, Белоруссия ва Қозоғистон ҳам иштирок этишлари шарт. Бу давлатларнинг парламентлари стратегик қуролларни чеклашга доир биринчи Шартномани ратификация қилмас эканлар, янги Шартнома тўғрисида гап бўлиши мумкин эмас.

Бу энди анча мураккаб масала. Чунки, қуролсизланиш деганиқ ўз-ўзидан амалга ошадиган тадбир эмас. Содда қилиб айтганда, собиқ иттифоқда неча ўн йиллар давомида халқимизнинг машаққатли меҳнатлари, емай-ичмай йиққан-терганларимиз ҳисобига яратилган қанотли, баллистик ракеталарни энди яна ўша жафокаш халқ ҳисобига бузишимиз, майдалашимиз керак. Бунинг учун миллиард-миллиард сўм маблағ зарур. Буни яхши англаб турган АҚШ томони қуролсизланиш янги босқичи харажатларининг бир қисмини ўз зиммасига олмоқчи. Янги уч ядровий давлатга шу мақсадлар учун маълум миқдорда маблағ ҳам ажратилди.

БИР ҚАРАШДА, МАНТИҚҚА ЗИД КЕЛАДИГАН ЖОЙИ ЙЎҚ. Ядро қуроли мавжуд экан, одамзот ҳеч қачон хавотирсиз яшай олмайди. Ундан қанча тез халос бўлсак шунча яхши. Бунинг устига, бугунги Америка ҳам бизнинг тасаввуримиздаги Американдан жиддий фарқ қилади. Фикримизнинг тиниқлашаётгани боис, биз тинчликсевар кучлар океаннинг биргина бу томонида эмаслигига ишонч ҳосил қилмоқдамиз. Шундай экан, янги Шартнома ўзгараётган дунёнинг бугунги талаблари руҳига мос келади.

Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

БИЗНИНГ ШАРҲ

СУРАТКАШИМИЗ БИСОТИДАН

СУРАТДА: санъатимизнинг йирик намоёндалари Шукур БУРХОНОВ ва Сора ЭШОНТЎРАЕВА. (1970 йиллар.)

С. МАҲКАМОВ суратга олган

ФИТРАТНИНГ ИЛК СЕВГИСИ ВА ҲИЖРОНИ

5-БЕТ

Искандар МУСАБЕКОВ: «АСОСИЙ МАҚСАДИМИЗ — ДАВРИМИЗГА ҲАМОҲАНГ, ЎЗБЕК ТОМОШАБИНИ РУҲИГА МОС КЕЛУВЧИ ОПЕРА ВА БАЛЕТ АСАРЛАРИНИ КЎПАЙТИРИШ»

7-БЕТ

Муҳаммадамин АБДУСАЛОМОВ: «ЎТИШ ДАВРИНИНГ ТАБИИЙ ҚИЙИНЧИЛИКЛАРИНИ АНГЛАШ БИЛАН БИРГА ШУ НАРСА ҲАМ РАВШАНКИ, 1985 ЙИЛГАЧА БЎЛГАН ДАВРГА ҚАЙТИШ МУМКИН БЎЛМАГАНИДЕК, СОБИҚ СССРНИ ТИРИЛТИРИШНИНГ ҲАМ ИЛОЖИ ЙЎҚ»

2-БЕТ

Жамол ҚАМОЛ
Ўзбекистон халқ шоири

БУЮК САОДАТ

Аввало, ҳафталик муштарийларини — бадиий тафаккур ва юксак нафосат ихлосмандларини янги йил билан чин юракдан муборакбод этаман. Чиндан ҳам, ўтган йилимиз ғоят хайрли йил бўлди ва янги йилимиз бағоят хайрли келди...

Биз бир юз ўттиз беш йил давом этган мустамлака зулми, қуллик-қарамликдан сўнг, ниҳоят, бир йил эркин, озод яшадик. Ҳазилакам гапми бу... Янги йил қадам ранжида этаркан, Туркистон жумҳуриятлари раҳбарлари Тошкентга тўпланишиб, улуғ, тарихий битимларга имзо чекишди. Тараққиёт учун минтақамизнинг келажакда гуллаб-яшнаши учун қўлни қўлга беришга қарор қилишди. Ахир, чайқалиб турган шу куррайи заминда қўлни қўлга бермасдан, елкадош бўлмасдан яшаб бўладими? Бирлик, ҳамжиҳатлик — биз учун озмас-кўпмас ҳаёт-мамот масаласи. Бирлашиш, бирдамлашишни биз, туркистонликларга Оллоҳи каримнинг ўзи буюрган ва муаззам тарих шуни фармойиш этган...

Шу муносабат ила бир нарса ёдимга тушади. Бултур май ойида Покистоннинг Пешовар шаҳрида халқаро анжуман бўлди. Биз, ўзбеклар, тожиклар, қозоқлар сўзга чиқиб, «Биз — Ўрта Осиёдан» деб таъкидлай бошладик.

Залда шувур-шувур бўлди.

«Биз ҳам Ўрта Осиёданмиз», дейишди афғонлар.

«Биз ҳам!», дейишди покистонликлар.

«Биз ҳам!», дейишди эронийлар.

«Биз ҳам!», дейишди туркияликлар...

Маълум бўлишича, мазкур мамлакатлар жойлашган минтақани жаҳон жуғрофия фанида битта ном билан Ўрта Осиё дейишаркан. Ана шу улуғ минтақанинг фақат шимолий қисмигина бизга тегишли экан. Бир пайтлар у «Рус Ўрта Осиёси» деб аталиб, кейинчалик «Совет Ўрта Осиёси» деб юритилгани маълум. Энди бўлса, на униси қолди, на буниси... Ёлғиз «Ўрта Осиё» дейиш билан эса иш битмас, бизнинг жойлашган еримизни муайян этиб бўлмас экан... Хуллас, ғалати аҳволда қолдик. Нима қилиш керак? Хайрият, мажлис аҳлининг ўзи ёрдамга келди.

— Худо берган қадимий номларинг борку, — дейишди улар...

— У тупроқда ёлғиз туркийлар яшамайди-ку, — деб эътироз этди кимдир.

— Нима, Эронда ёлғиз форслар яшайдими? — эътирозга эътироз қилишди дарҳол...

Майли, Турон деб аталадими ёки Туркистон, буни вақт, замоннинг ўзи ҳал қилар... Энг муҳими, ҳозирги оғир ва мураккаб шароитда беш оға-ини ақлга иш буюриб, бир ёқадан бош чиқариб, қўлни қўлга беришимиз, бирлик, бирдамлик, деган қарорга келишимиздир... Ана шу тарихий қарорга имзо чекишаркан, президентларимиз боши узра буюк боболаримизнинг ўлмас руҳлари суюниб чарх урган бўлса, ажабмас...

Биз, ёзувчилар ана шу қутлуғ кунларга етказгани учун Яратганга чексиз шукроналар айтамиз. Олдимизда турган вазифалар буюк, қиладиган ишларимиз беҳисоб. Бизни етмиш беш йил давомида сунъий равишда бир-биримиздан ажратишди. Орамизга совуқчилик, бегоналик руҳини солишга интилишди... Ахир, дину диёнати бир, тили ягона илдиздан кўкарган, тарихи, тақдири, маданияти муштарак, дарёлари туташиб, тоғлари чирмашиб кетган халқларимизга энди бор, бус-бутун ҳақиқатни айтиш фурсати етмадими?

Она тупроғимизда бирлик, бирдамлик муҳити қарор топиши, осмонимизда бирлик-бирдамлик руҳи ҳукм суриши йўлида ҳормайтолмай ишлашимиз керак.

Маълумки, асоратга тушган халқнинг ёлғиз бугуни эмас, кечаги куни, тарихи ҳам асоратга тушади. Асоратдан қутулган халқнинг ёлғиз бугуни эмас, кечаги куни, тарихи ҳам қутулади, озод бўлади. Қуллик, тушкунликдан қутулиб, озод бўлган тарихимизни адабиёт сувратига солиб, қайта ёзишимиз, ўтмишимизни қайта бадиий идрок этишимиз — улуғ вазифадир. Бир сафга тизилиб, бир тан бир жон бўлиб, жаҳонга, истиқболга интилиш — ҳаётий бурчимиздир.

Мен қўлни қўлга берган беш азамат оғаинини астойдил олқишлагим, ширин сўзлар айтиб, эркалагим келади:

...Менинг қондош қозоғим, қирғизимсан,
Ўзимдирсан, ўзимдирсан, ўзимсан...

Менинг жондош баҳодир туркманимсан,
Манимдирсан, манимдирсан, манимсан...

Менинг дилдош, диловар тожигимсан,
Азизимсан ва таъби нозигимсан...

Менинг майдонда танти ўзбегимсан,
Бегимдирсан, бегимдирсан, бегимсан...

Ва яна шу жону жигарларга шундоқ сатрлар ила мурожаат этгим келади:

Боқингиз, бир тараф Рус, бир тараф Чин,
Демасман: Ҳинд ё Эрондин ортиқ.
Ватан бўлмас, ёронлар, бизга лекин,
Буюк туғ ости шу Турондин ортиқ...

Азизлар, Ватан учун меҳнат қилиш, машаққат чекиш — буюк саодат. Ана шу саодат ҳаммамизга насиб этсин. Йилларимизни илҳом, умримизни ижод зийнатласин!..

МУҲАРРИРГА мактублар

УЛАР БЕХАБАРМИ?

Яқинда Ўзбекистон ойнаи жаҳонининг «Ахборот» кўрсатувида Оҳангарон цемент заводи тўғрисида кўрсатув берилди. Унда ҳикоя қилинишича, завод ишлаб чиқараётган цемент харидорларнинг йўқлиги сабабли омборхоналарга сиғмай қолган. Шунинг учун завод маҳсулот ишлаб чиқаришни йигирма-йигирма беш фоизга қисқартиришга мажбур бўлаётганлиги айтилди. Бунга сабаб қилиб қурилиш материалларининг нархи ошиб, жумҳуриятимизда қурилиш ҳажми кескин камайганлиги рўкач қилиб кўрсатилди. Шу боисдан, завод келгусида ўз маҳсулотларини сотиш учун Ҳиндистон билан ўзаро шартнома тузаётганлиги тилга олиб ўтилди. Шу кўрсатувни кўриб ҳайратдан ёқа ушладим. Чунки туманлардаги қурилиш материаллари дўконида кундузи чироқ ёқиб топиб бўлмайдиган бу маҳсулотни заводдагилар қаерга юборишни билмай турса? Шахсий уй қураётганлар унинг бир қопини олибсотарлардан 80—100 сўмдан олаётганликларидан улар бехабармикин?

Турсунали ЖУМАНОВ
Фурқат тумани

«ЎН ИККИНЧИ МАҲБУС» МАКТУБИ

Ҳурматли редакция.

Айримлар нархлар кўтарилган сайин меҳр-оқибат ҳам йўқолиб бормоқда, дейишмоқда. Очиғи, мен бу гапга қўшилмайман. Ҳали ҳам меҳр-оқибатли, бировлардан ёрдамини дариғ тутмайдиган инсонлар бор. Мен уларни биламан...

Бу ёруғ дунёда менинг ҳам яшашга ҳақим борлигини болалар уйининг тарбиячиси Қизларгул опа қайта-қайта уқтириб, бор оналик меҳрини аямади. Етимман, деб ўксинишимга йўл қўймади. Тошкент шаҳрига олам-олам орзулар билан келиб бир тўда жиноятчиларга мажбуран қўшилиб қолганимда, бир йилдан ортиқ судсиз қамоқда ётганимда яна бир ажойиб инсон — Тошкент шаҳар суди аъзоси Юсуф ака Иброҳимов мени оқлаб чиқди, йўл-йўриқ кўрсатди.

Шаҳарда, қишлоқда мени таниган-билган одамлар тўғридан-тўғри жиноятчи дейишди. Хотиним, фарзандимдан айрилдим. Кўплар мендан юз ўгирди. Шунда ҳаётимда учинчи бор ҳақиқатпарвар одамларга дуч келдим. Менга «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталиги ходимлари ёрдам қўлларини чўзишди. Газетанинг 1992 йил 15 май сонида «Ўн иккинчи маҳбус» сарлавҳали мақола эълон қилинди. Менинг ҳеч қандай жиноятчиликда қўлим йўқлигини рафиқам ва фарзандим олдида юзим ёруғлиги барчага аён бўлди. Нопок кимсалар томонидан оёқ ости бўлган қадр-қимматим тикланди.

Ҳозир Қашқадарё вилоятининг Яккабоғ шаҳар учинчи хўжалигига қарашли ғишт заводида меҳнат қиляпман. Завод директори Диёр Қудратов ва цех мастери Саттор Самадовдек бағри кенг инсонлар менга ёрдам беришди. Борадиган жойим йўқ эди, навбатдан ташқари икки хонали уй олдим.

Мен билган-билмаган барча яхши инсонларга ўзимнинг севимли газетам «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталиги орқали миннатдорчилигимни билдираман.

Муродилла ТОЖИЕВ

ИСТИҚЛОЛ ВА ИҚТИСОД

Янги рукн

Мустақил давлатимизнинг янги даврдаги ижтимоий-иқтисодий тараққиёти жаҳон ҳамжамиятининг тарихий тажрибасида синалган ва халқимизнинг кўп асрлик ўтмиш анъаналари, маънавий қиёфасига уйғун бўлган ўзига хос истиқбол йўлини тақозо этаётир. Бугун ана шу истиқболнинг пойдеворлари қўйилмоқда. Шубҳасиз, бу жараён иқтисодий онгни шакллантиришни, кенг мушоҳадалар ва қиёсий таҳлилларни, ўзаро фикр алмашув ва муҳокамаларни ҳам кун тартибига қўяди. Ана шу эҳтиёждан келиб чиқиб, «Истиқлол ва иқтисод», деган янги рукн очишни лозим топдик. Таниқли иқтисодчи олимлар, амалиётчи мутахассислар, қўшма корхоналар фаоллари, банк ва молия иши жонкуярларининг чиқишлари, улар иштирокидаги давра суҳбатлари, амалий мулоқотларни шу рукн остида мунтазам эълон қилиб бориш ниятидамиз. Янги рукнни таниқли иқтисодчи олим, иқтисод фанлари доктори, профессор Муҳаммадамин АБДУСАЛОМОВ бошлаб беради.

Муҳаммадамин АБДУСАЛОМОВ

МУСТАҚИЛ ИҚТИСОД ЙЎЛИ ОЛИСМИ?

МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОН ўз олдига қўйган мақсадларига эришмоқ учун бозор иқтисодиётини энг самарали йўл сифатида танлади. Аммо бу йўл, ўзимиз орттирган тажриба кўрсатиб турганидек, ғоят мураккаб ва мушкул йўлдир. У, қатъият ва собитқадамлик кўрсатишдан ташқари, аниқлик ва катта масъулиятни талаб қилади. Ўнлаб йиллар мобайнида вужудга келган тизимни узоқ вақт қатъият билан инсонийлаштиришмоққа тўғри келади. Асосан давлат йўли билан хусусий соҳани қайта тиклаш, бунинг учун жамиятда қулай ижтимоий ва психологик вазиятни вужудга келтириш, рағбатлантирувчи шарт-шароитлар яратиш, катта-катта маблағлар ажратиш, давлат мулкини унинг тасарруфидан олиб халққа тақсимлаб бериш лозим бўлади. Тарихда бунақаси бўлмаган, шунинг учун ҳам, ушбу жараёнда қийинчиликлар ва хатолар бўлиб туриши табиийдир.

Гуллаб-яшнашни орзу қилган ҳар қандай мамлакат каби Ўзбекистон ҳам эртами-кеч бозор муносабатларини ўрнатиши муқаррардир. Лекин бунга ўз йўли ва ўз суръатлари билан келадики, буни тарихий, социал-иқтисодий шарт-шароитлар, сиёсий манфаатлар, миллий анъаналаримиз, миллий қиёфамиз ҳам тақозо этади. Ана шу омиллар ҳисобга олинмаса, ташқаридан келтириладиган ҳар қандай иқтисодий модел, ҳар қандай ўта қудратли ғоя ҳам бирор наф бермаслиги мумкин. Туркистон халқларини зўрма-зўраки «социалистик йўл»га солишдан, табиий-тарихий жараённи сунъий тарзда жадаллаштиришга уринишдан иборат нисбатан яқин ўтмишдаги тарихимиз шундан далолат бериб турибди.

Маълумки, Ўзбекистон совет ҳокимияти қад кўтараётган дастлабки йиллардаёқ Шарқда большевикларнинг социализм доктринасини, шу жумладан индустриялаш ва кооперациялаш бўйича унинг иқтисодий тажрибаларини ҳам амалга ошириш учун асосий майдон сифатида танлаб олинган эди. Унда миллий омил социалистик ишлаб чиқариш усули концепциясига узвий тарзда киритилиб, синфий манфаатлар халқ манфаатларидан, социализм манфаатлари миллат манфаатларидан устун қилиб қўйилганди. Капитализмни четлаб социализмга ўтишнинг ушбу модели пуч бўлиб чиқди, уни зўрма-зўраки жорий этиш эса, кўп жиҳатдан, фожиавий оқибатларга олиб келди.

Айни чоқда, илгари қолоқ бўлган минтақаларнинг тараққиёт даражасини давлат ёрдами ва имтиёзли қулай шароитлар яратиш орқали жадал кўтариш ғояси ана шу сиёсат доирасида Ўзбекистонда тараққиётни қатъиян тезлаштириш ва ишлаб чиқарувчи кучлар тузимида сифат жиҳатидан янги ўзгаришлар ясаш учун шарт-шароит яратилганлигини қайд этиб ўтмасликнинг иложи йўқ. Улар янги муносабатлар пайдо бўлишига кўмаклашади. Бу муносабатлар эса ўлкадаги «осиёча ишлаб-чиқариш усули» деб аталувчи иқтисодий базисга хос юзлаб йиллик ижтимоий муносабатлардан тубдан фарқ қилар эди.

Янги шарт-шароитлар, фан-техника тараққиёти, республикалараро меҳнат тақсимоти доирасига жалб этилганлик ва ҳоказолар ҳудудимизда саноат ва қишлоқ хўжалигининг етарлича қувватли тармоқлари, муракаб техника ва технологияга, ривожланган хом ашё ва энергетика базасига эга бўлган йирик замонавий ишлаб чиқаришларнинг нисбатан тез шаклланишига ёрдам берди.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон автомобил ва темир йўлларнинг кенг шоҳобчаларига, электр ўтказгич тармоқларига, ўзининг бутун ҳудуди ва собиқ СССРнинг барча республикалари билан боғловчи ахборот хизмати ва алоқа тизимларига эга бўлиб, бу илғор мамлакатларга хос имкониятлари билан хорижий Шарқ мамлакатларининг кўпчилиги эришган даражадан анча юқоридир. Аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича (харид қувватлари бўйича долларга айлантириб ҳисоблаганда) Ўзбекистон Ҳиндистон, Покистон ва шулар каби бир қатор бошқа ўз қўшниларидан анча илгарилаб кетган ҳамда Туркия даражасига яқин туради. Республикамизда фаннинг, айниқса фундаментал фаннинг ривожланиш даражаси мазкур мамлакатлардагидан ва кўпчилик Осиё мамлакатларидагидан анча юқоридир.

Аммо бутун фожиа шундаки, ғоят зўр бериб ва маҳрумликларга чидаб барпо этилган ишлаб чиқариш базаси, моддий ишлаб чиқариш самарасиз бўлиб чиқди. Октябрь тўнтариши бошлариданоқ Ўзбекистонда мавжуд хўжалик таркибини аста-секин ўзгартириш йўлидан эмас, балки мулкни ва хўжалик юритиш услубларини ёппасига давлатлаштириш йўлидан борилдики, бу деҳқон хўжаликларини йўқотибгина қолмай, нисбатан ҳаётий бўлган анъанавий ярим саноат ва майда ишлаб чиқариш соҳаларини вайрон қилди. Буларнинг ўрнига эса маҳаллий аҳоли анъаналари, кўникмаларига кўпроқ мос бўлган муқобил ва самарали шаклларни таклиф қила олмади. (Бундай шакллардан бошқа Шарқ мамлакатлари — Япония, Жанубий Корея ва ҳоказолар фойдаландилар).

30-йиллар бошидан то кейинги пайтларгача амалга оширилиб келинган асосан умумиттифоқ (аслида эса тармоқлар) эҳтиёжларини қондиришга қаратилган хўжалик тузилмаларини шакллантириш сиёсати жиддий хатолардан холи эмасди. Бундай сиёсат жаҳон хўжалигидан ажралиш, унга мумкин қадар кам қарам бўлиш позицияларидан туриб юргазилдики, бу ҳол амалда жаҳондаги фан-техника ютуқларидан ажралишга олиб келди. Иттифоқдош республикаларнинг мамлакат ичидаги ҳамкорлиги эса аслида ихтисослашган тармоқлар маҳсулотларини алмашиниб туришга олиб келди, чунки бундай алмашувни қиймат, талаб ва таклиф қонунлари эмас, балки мажбур қилиш, ресурслар ва бойликларни буйруқлар билан тақсимлаш сингари ғайри иқтисодий методлар тақозо этарди. Жаҳон нархларидан тамомила фарқ қилувчи нархлар асосида хом ашё ва маҳсулот алмашиш, етказиб бериш пировард натижада бутун СССРда ва республикаларда ғоят нуқсонли, бузилган халқ хўжалиги таркибининг шаклланишига кўмаклашди. Улкан мамлакат ичида мустаҳкам иқтисодий негизи бўлмаган, асосий хусусияти муттасил тақчилликдан иборат бўлган сохта бозор вужудга келди. Бу сиёсатнинг бошқа бир оқибати шу бўлдики, 80-йиллар охирига келиб собиқ СССР иқтисодий потенциали ва ижтимоий имкониятлари, аҳоли жон бошига истеъмол маҳсулотлари етказиш жиҳатидан — дунёда камбағал бўлиб, ривожланаётган мамлакатлар сафида қирқинчи ўринни ишғол этди.

АНА ШУ НОХУШ УМУМИЙ МАНЗАРАДА Ўзбекистон бундан ҳам баттарроқ аҳволда қолиб, аҳолисининг турмуш даражаси бутун СССР бўйича ўртача даражадан ҳам деярли икки баравар пастроқ эди. Ёш мустақил давлатимизга ҳатто собиқ Иттифоқнинг иқтисодий қудратига таяниб бўлса ҳам ҳал этиб бўлмайдиган жиддий муаммолар мерос бўлиб қолган эди.

Шу боисдан ҳам, ҳозир республика бошидан кечираётган танг аҳволнинг сабабларини кейинги йиллардаги иқтисодий ислоҳотлар ва сиёсий туб ўзгартишларнинг вақтинча чегаралари доирасидан излаш ғоят нотўғридир. Бу сабабларнинг илдизлари анча чуқур.

Янги шароитда мустақил давлат сифатида Ўзбекистон Республикаси ўзининг ҳамма соҳаларини қамраб олувчи тўлиқ ислоҳотини амалга ошириши лозимки, унинг давомида бозор муносабатлари ва бозор механизмини барпо этиш, бозор субъектларини шакллантириши зарур бўлади. Энг оғир мушкуллик шундан иборатки, аллақачон мавжуд бўлган бозор таркибини фақат чуқурлаштиришгина лозим бўладиган мамлакатларга қараганда бизда бу жараён анча мураккаб тарзда кечади. Биз ички тараққиёт сиёсатини ишлаб чиқишда ҳам, янги давлатлараро муносабатларни шакллантиришда ҳам муҳим одат тусини олган кўп омиллар билан ҳисоблашишга мажбурмиз. Биз, шунингдек, МДҲда ва аввало бутун Россияда амалга оширилаётган лекин ҳамма вақт ҳам нуқсонсиз деб бўлмайдиган бозорга қадам қўйиш «ўйини» қоидаларига амал қилишга мажбурмиз.

Ўтиш даврининг табиий қийинчиликларини англаш билан бирга шу нарса ҳам равшанки, 1985 йилгача бўлган даврга қайтиш мумкин бўлмаганидек, собиқ СССРни тирилтиришнинг ҳам иложи йўқ. Янги аср бошланди. Олмаота, Тошкент, Бишкек ва Анқарадаги олий даражадаги учрашувлар кўрсатганидек, янги тартибдаги ҳаёт бошланиб кетди, мустақилликнинг дастлабки дамлардаги англашилмовчиликлар барҳам топмоқда. Биз янги халқаро ҳамжамият ичида алоҳида тарзда оқилона иш юритишга ўрганиб олганимиздан кейингина реал иқтисодий ва сиёсий муваффақиятга эришиш мумкинлигини англаган янги мустақил давлатлар муносабатлари концепцияси вужудга келмоқда. Бу ҳамжамият ўз иқтисодий ривожида ўзаро мустаҳкам боғланган, унда шерикларнинг қадр-қиммати, умуминсоний қадриятлар ва ахлоқ ҳурмат қилинади. Бундай вазиятда бозор иқтисодиётига ўтиш мақсадлари билан боғлиқ бўлган анча чуқур туб ўзгартишларни амалга ошириш кўпроқ аҳамият касб этади. Бу эса социал-иқтисодий ривожланиш йўли, модели ҳақидаги принципиал масаланинг ҳал қилинишига ғоят даражада боғлиқдир.

1992 йил август ойида Москвада бўлиб ўтган Халқаро иқтисодий ассоциациянинг X Бутунжаҳон конгрессида қуйидагилар МДҲда ўтказилаётган ислоҳотнинг асосий камчиликларидан бири деб қайд этилди: Ҳамдўстлик мамлакатларининг ҳукуматлари ўз иқтисодий сиёсатларида танглик вазиятларини бартараф этишнинг асосан ғарб (инглиз-саксон мактаби) тажрибасига таянадилар. Бу тажриба асосан ортиқча ишлаб чиқариш (ҳозирча биз учун бундай «хавф» йўқ) шароитида муваффақиятли амал қиладиган ва фаол омилкорликнинг ўсишини эмас, пасайишини рағбатлантирадиган тегишли солиқлар сиёсатини, қаттиқ молиявий сиёсатни юргизишни тақозо этади. Ишлаб чиқаришни ўстиришни ва сертармоқлаштиришни (диверсификациялашни) рағбатлантириш учун нафақат молиявий, балки бошқача воситалардан ҳам фойдаланган мамлакатларнинг (Япония, Хитой, Франция, Исроил ва бошқаларнинг) тажрибаси ҳисобга олинмаганлиги шундоққина кўриниб турипти.

Пойтахтимизда Жанубий Корея республикасида ишлаб чиқилган енгил ва юк машиналарнинг ким ошди савдоси бўлиб ўтмоқда.
СУРАТЛАРДА: ким ошди савдоси бозоридан лавҳалар. С. МАҲКАМОВ суратга олган.

Шунинг учун бозор муносабатларига қадам қўяётган барча мамлакатлар учун умумий бўлган принципларнигина эмас, балки конкрет шароитларни, ривожланиш суръатлари ва хусусиятларини, бошланғич ҳолатни, миллий хусусиятлар ва бошқа омилларни ҳам ислоҳотларни ўтказишда ҳисобга олиш лозим. Бинобарин, иқтисодий туб ўзгаришлар дастури бўйича амалий ҳаракатлар Ўзбекистонда назарий ва қонунчилик жиҳатдан ҳали етарлича шакллантирилмаган бўлса-да, замонавий бозор иқтисодиёти тузилмаларини товарлар ва хизматлар бозори, молиявий ресурслар, бозор инфраструктурасини яратиш жараёни жадал бормоқда. Ташқи иқтисодий фаолиятни кучайтириш ва чет эл капиталини жалб қилиш учун шарт-шароитлар яратилмоқда. Жамиятнинг нисбатан сиёсий ва социал барқарорлиги, интизомга солувчи тартиботлар, биринчи галда давлат тартиботларининг таъсирчанлиги, бошқарувнинг ўрта ва олий бўғинларида етарлича кучли раҳбар кадрларнинг ишлаётганлиги туфайли бунга эришилмоқда.

ПУХТА ТАЙЁРЛАНГАН ВА ҚАТЪИЙ ЧОРА-ТАДБИРЛАР воситасида ислоҳотнинг яқин ва узоқ мақсадларини, таклиф этилаётган ривожланиш йўлининг бошқа республикалардагидан тафовутларини, ана шу йўлда дуч келишимиз мумкин бўлган қийинчиликларни халққа очиқ-ошкора тушунтириш орқали туб ўзгартишлар учун мустаҳкам замин яратиш мумкин. Равшанки, бундай вазиятда худди бизникига ўхшаган ислоҳотларни амалга оширишда бошқа халқлар орттирган ва бизга жуда яқин бўлган тажрибага таянмоқ лозим.

Кимнингдир муваффақиятли чиққан моделини бизнинг заминга шундоққина кўчириш мумкин деб ўйлаш соддадиллик бўлади, албатта. Худди, шунингдек, ўткинчи тадбирларни айнан бир хил деб билиш ҳам бемаъниликдир. Масалан, ҳозир амал қилиб турган америкача моделнинг ўзига хос белгиси шундан иборатки, хўжалик тузилмаларини шакллантиришда бозор рақобати ҳал қилувчи роль ўйнайди ва хўжалик бирликларининг кундалик рентабеллиги таъминланади. Аслини олганда мафкуравий жиҳатдан иқтисодиётдаги эркин беллашувга ва бозорнинг стихияли тарзда тартибга солиб турилишига умид қилинади, тартибот жиҳатдан аралашиш ва давлат йўли билан тартибга солишнинг ҳар қандай шакли эса маъқул кўрилмайди (аммо йирик-йирик тузилмавий туб ўзгаришлар амалга оширилишида, социал ва бошқа дастурларни рўёбга чиқаришда унинг зарурлиги инкор қилинмайди).

Япония, Германия, Италия ва баъзи бир бошқа мамлакатлар эса ҳозирги даражага чиқиб олиш учун анчагина мураккаб «корпоратив» давлат йўлини босиб ўтдилар. Бу давлатларда дастлабки босқичда умуммиллий вазифаларни ҳал қилишга, иқтисодиёт тузилмасини қайта қуришга, ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва бошқаришга, айрим муҳим тармоқларни бунёд этишга, кенг кўламда давлат чора-тадбирларига таяниб ижтимоий ҳаётнинг ҳамма соҳаларини демократлаштиришга кўпроқ эътибор берилди ва шундан кейингина диққат корхоналар хўжалик фаолиятининг самарадорлиги, фойда ва ҳоказоларга қаратилди.

Осиёнинг янги индустриал мамлакатлари ўз йўлларидан бормоқдалар. Оёққа туриб олишнинг дастлабки босқичида уларнинг айримларида (Жанубий Корея, Тайвань) бозор муносабатлари (бу мамлакатларда эса бозор муносабатлари ҳамиша бўлган) диктаторлик режимлари паноҳи ва ҳомийлиги остида ривожланиб бордики, улар бизнес, хусусий ишбилармонлик соҳасини, давлатлараро иқтисодий ҳамкорликнинг ривожланишини бутун чоралар билан муҳофаза қилдилар ва бунга бирон-бир тарзда аралашишга йўл қўймадилар.

Иқтисодий мустақилликка эришишни, ўз ишлаб чиқариш базасини яратишни, хўжалик муносабатларини яхшилашни асосий мақсад деб билган ривожланаётган мамлакатларда эса давлатнинг уйғунлаштирувчи ролига кўпроқ эҳтиёж сезилди. Бу мазкур мамлакатларнинг чекланган ресурсларини ўз олдиларида турган жиддий вазифаларни ҳал қилишга сафарбар этиш учун зарур бўлиб, ушбу вазифалар замонавий ижтимоий ишлаб чиқариш асосларини яратиш, ишлаб чиқариш ва социал инфраструктурани йўлга қўйиш, йирик инвестицияларни амалга ошириш, социал танглини йўқотиш ва ҳоказолардан иборат эди. Бинобарин, ишлаб чиқарувчи кучлар ривожининг шароитлари ва даражаларидаги тафовутлар қанчалик кўп бўлса, амалга оширилаётган ривожланиш моделларида ҳам фарқ шунчалик катта бўлади.

Шу боисдан бошимиздан кечираётган босқичнинг хусусиятларини ҳамда ишларнинг мавжуд аҳволини ҳисобга оладиган бўлсак, Ўзбекистонга Америка ёки Япония моделини кўчиришга ишга солиб юборишнинг иложи йўқ. Бу ортиқча руҳий ва иқтисодий гангишдан бошқа ҳеч қандай натижа бермайди, зеро, бизнинг мақсадларимиз, имкониятларимиз бир-бирига ўхшамайди, технологиянинг ривожланиши ва ишлаб чиқариш маданиятида ҳам тафовутлар ғоят катта.

Шундай экан, Ўзбекистоннинг кенг жамоатчилиги кейинги йилларда Туркияда содир бўлаётган сиёсий, ва айниқса, иқтисодий воқеаларга жуда ҳам қизиқиб қараётганлиги тасодифий эмас. Республикамиз фақат ўз моделинигина ўз ҳудудида амалга ошириши мумкин ва лозим. Айни чоқда Туркия ўз тараққиёти учун танлаб олган тажриба ва йўлни ўрганишимиз ҳам ғоят зарурдир. Зеро бу йўл қисқа давр ичида Европанинг биқингинасида қашшоқлик ва ночорлик гирдобидан чиқиб олиб, жамиятда фаровонлик ва демократияни барпо этишга имкон берди.

Бу йўл яна шунинг учун ҳам катта қизиқиш уйғотадики, турклар билан ўзбеклар бир халқнинг икки авлоди бўлиб, кўп асрлик муштарак тараққиёт тарихига эгадирлар. Туркларнинг Ўрта Осиёдан Сирдарё соҳилларидан кўчиб [illegible] Византия ва бошқа мамлакатларга ёриб [illegible]шишлари, тарихан яқингина, салкам минг йил аввал содир бўлди. [illegible]ларнинг Яқин Шарқда қаттиқ ўрнашиб қолишлари эса X ва XI аср охирига, Ўрта Осиё, [illegible]арқий Эрон ва Шимолий Ҳиндистон ҳудудида ғазнавийлар султонлиги ўрнатилган вақтга [illegible]ри келади. Бу султонлик Шарқда аббосийлар халифалиги қулаган замонлардан машҳур бўлган энг қудратли салтанат эди.

XI асрдаёқ турклар ўзлари босиб олган ерларда — Яқин ва Марказий Осиёда қудратли салтанатга айланган салжуқийлар давлатини барпо этдилар. Бу давлат ҳозирги Туркиянинг вужудга келиши учун замин ҳозирлади.

Икки халқнинг тақдири икки хил бўлса ҳам, улар ўртасидаги алоқа ҳечвақт йўқолмади. Фақат кейинги юз йилдан кўпроқ вақт давомида Ўрта Осиёни Россия босиб олгач ва айниқса 1917 йил революциясидан кейин уларнинг сунъий тарзда, ҳатто зўравонлик билан бир-бири[illegible] ажралиши ва ажратилиши бошланди. Шу сабабли икки халқнинг ҳозирги кунда бир-бирига талпиниши табиийдир.

Иккала халқнинг ўтган асрдаги бир-бирига зид сиёсий ва иқтисодий йўналишларда кечган ҳаёти тажрибаси ҳам катта қизиқиш уйғотади. Туркия билан Ўзбекистон деярлик бир вақтнинг ўзида, бундан қариб етмиш йил аввал инқилобий туб [illegible] қадам қўйдилар.

Ўша пайтда иккала мамлакат хўжалик жиҳатдан бир-бирларига ғоят ўхшаш эдилар. Хўжалик тузилишининг ҳархил тартиблилиги, жамият социал манзарасида майда деҳқонларнинг устунлиги ҳамда ишлаб чиқарувчи кучлар ривожининг ғоят паст даражадалиги каби хусусиятлар иккала мамлакатга ҳам хос эди. Иккала мамлакатда ҳам давлат ҳамиша иқтисодий ва сиёсий ҳаётнинг асосий субъекти, худди шунингдек, ернинг бош эгаси бўлиб келган эди. Иқтисодий ресурсларни тақсимлаш ва улардан фойдаланиш кўпинча нураб бораётган социал қонун-қоидаларга, технологиянинг қотиб қолганлигига, кетма-кет авлодларнинг ҳамиша бир хил ишлар билан шуғулланаверишига асосланган эди. Лекин айни чоқда капитализм куртаклари (кўпроқ Туркияда, камроқ Туркистонда) кўз ташлана бошлаган эди.

ТАРИХНИНГ БУРИЛИШ ПАЛЛАСИДА Ўзбекистон билан Туркия олдида иқтисодиётни ижтимоий тараққиётнинг янги реалликларига мувофиқ тубдан ўзгартириш ва қайта қуриш зарурати кўндаланг бўлди. Ана шу талабларни рўёбга чиқаришда иккала мамлакат танлаган методлар ва формалар, сиёсий тизимларидаги тафовутга қарамай, ташқи кўринишдан кўп ўхшашликларга эга эди. Бироқ Ўзбекистонда «улуғ оға»нинг қаттиқ назорати ва бошчилиги ёрдамида иқтисодий тараққиётнинг давлат социализми деб аталган модели [illegible]ши берк кўчага олиб келган бўлса, Туркия [illegible]шидан кечирган йўл ҳар томонлама тараққиётни таъмин этди.

Хўш, Туркия босиб ўтган йўлнинг ўзига [illegible] хусусиятлари нимадан иборат? «Туркия мўъжизаси»нинг сарчашмалари нимада? Бу, энди алоҳида мақоланинг мавзуидир.

ХОРИЖДАГИ КЎРИК

Шу кунларда Фарангистон пойтахти Парижда «Самарқанд: VIII—XIII асрларда бадиий кулолчилик» деб номланган халқаро кўргазма катта муваффақият билан ўтмоқда. Бу мўътабар кўргазмага Акмал Икромов номидаги Самарқанд маданият тарихи музейида сақланаётган VIII—XIII асрларга оид ноёб кулолчилик асарлари, юксак дид билан ишланган нафис сопол буюмлар намойишга қўйилган.

Бу халқаро маданий тадбирнинг ташкилотчиларидан бўлмиш Фарангистондаги Араб маданияти институти ва бошқа муассасалар кўргазмага атаб французча тилида Самарқанд кулолчилик мактаби намуналаридан иборат нафис суратли каталогни ҳам юксак матбаачилик ижросида нашр қилдилар.

Ташкилотчилар ҳозир бу суратли-изоҳли китобни инглиз тилида ҳам нашр этишга тайёргарлик кўришмоқда. Негаки, Испания, Туркия ва Белгия давлатларининг вакиллари ҳам ушбу кўргазмага қўйилган ноёб кулолчилик асарларини Ўзбекистонга қайтариб олиб кетмасдан, ўз мамлакатларида намойиш қилиш таклифи билан чиқдилар.

Албатта, қадим Туркистонимизнинг маданият тарихига бутун жаҳонда қизиқиш катта. Шу билан бирга кўргазмаларнинг ҳомийлари учун бундай маданий тадбирларнинг тижорий аҳамияти ҳам йўқ эмас. Ушбу довруқли кўргазмалардан Самарқанддаги маданият тарихи музейининг ўзига қандай наф келади — ҳозирча номаълум. Чунки бизнинг маданият тарғиботчиларимиз ҳали бу жиҳатдан зарур тажрибага эга эмаслар. Париж ва бошқа шаҳарлардаги кўргазмалар бу борада бизга ибрат бўлса ажаб эмас.

ТАРИХ ҒИЛДИРАГИ ОРҚАГА ЮРМАЙДИ

Собиқ Иттифоқ вайроналари узра мустақил давлатларини тузган ўндан ортиқ янги мамлакатлар ўз ҳурриятларининг иккинчи янги йилини ҳам кутиб олдилар. Улар зўр ифтихор билан мустақил тараққиёт йўлидан бормоқда. Бутун жаҳон «офарин сизга», деб мадад бермоққа шай турибди. Бироқ дунёни «қизилга бўямоқчи бўлган» тўралар ҳамон ўз иддаоларидан қайтган эмаслар. Шу сабабли гоҳ Қорабоғда, гоҳ Днестрбўйида, гоҳ Абхазия-ю, Шимолий Кавказ ҳудудларида пистирмадан туриб олов ёқмоқдалар.

Бир пайтлар Фарғонада, Ушда ҳам бундай оловлар чўғ олган ва юртбошиларимизнинг сиёсий хушёрлиги сабаб ўз вақтида ўчирилган эди.

Иншоолло, ҳозир ёниб турган оловлар ҳам Болтикбўйида бўлгани сингари батамом ўчгусидир. Бироқ жафокаш эллар қўш қўллаб узатгувчи даромадлардан айрилиб қолган томоқсовлар аламига чидай олмаяпти. Уларнинг ғирромликни авж олдираётганликлари минг-минглаб одамларнинг ғазабини қўзғаб, ғашини келтирмоқда. Куни кеча Москвнинг «Маяк» деган «сайроқи бўлбул»и Туркманистонда газ, сув ва электр қувватидан ўн йил муддатгача текин фойдаланиш тўғрисида президент С. Ниёзов фармони билан кучга кирган янгиликни шарҳлаётиб, «Балли, сизларга, бу — мустақилликнинг нишонаси» деб тан бериш ўрнига қитмирлик билан: «Қўрамиз ҳали, ҳеч қачон дунёда коммунизм бунчалик шиддат билан содир бўлган эмас», дея киноя қилди. Ичиқоралик ҳам шунчалар бўладими?

Русиянинг яна бир «сайроқи булбул»и — «Вести» программаси ҳам янги йил арафасида Ўзбекистонда Жанубий Корея билан ҳамкорликда енгил ва юк машиналари чиқарадиган саноат гиганти қурилиши ҳақида хабар бераётиб; «Бундан Корея учун ҳеч қандай иқтисодий наф йўқ. У ихтиёрий ҳайр-садақадир» деб уқдирди. Бундай шарҳлар тагида мустақил давлатларнинг қутлуғ қадамларини кўролмаслик, хушламаслик, уларнинг «ўз кунини кўролмай ўз ёғига қоврилиб қолишлари»ни исташ ва қизиллар байроғи остида тағин бирлаштириб, халқларни қарам қилиш хоҳиши ётибди. Асл ният ҳар қанча яширилмасин, «коса тагидаги нимкоса» кўриниб қоляпти.

Михаил Горбачевдек зотлар ҳам «Энди хомтама бўлманглар!» дейиш ўрнига бундайларга пишанг бераётгани қизиқ бўлмоқда. СССР деган давлатни одамбашара қилиш учун кўп саъй-ҳаракатлар кўрсатган, бироқ тарих ҳукми олдида ожизлик қилган, ҳар қалай, эзилган халқлар наздида яхши ном қолдирган бу зот ҳам бугун аллақандай конфедерацияга бирлашишни тарғиб қилмоқда. Ҳолбуки бундай сохта буюк иттифоқлар замони ўтди. Халқлар энди мустақил яшашни истайдилар. Қарам бўлмаслик йўлини тутадилар.

Москвадаги ахборот воситаларию, машҳур зотларнинг бундай янги иттифоқ даъволари бежизга ўхшамайди. Санкт-Петербург университетининг профессори, геосиёсат бўйича халқаро миқёсдаги йирик намоянда Сергей Лавров МДҲ давлатлариаро ассамблеяга «Правда» газетаси (1992 йил, 26 декабр) орқали шундай маслаҳат беради: «МДҲга кирган республикаларни янада такомиллашган ва самарали даражада интеграциялаш (табақалаштириш) мумкин. Аммо ишнинг муваффақияти бир шартни бажаришга боғлиқ. Раислик қилувчи фақат биргина тарихий жумлани (яхшиси бу темирдек овозли Хасбулатовга жуда мос) айтиши керак: «Кимки келгусида ҳамжамиятда иштирок этишни истамаса, уйларига қайтиб кетаверсинлар!».

Халқаро обрў-эътиборли профессорнинг маслаҳат беришича, шундай муомала ишнинг кўнгилдагидек бўлишини таъ[минлар эмиш]. Унинг доно[illegible]рига кўра: «МДҲга аъзо[illegible] ҳар қандай республика [illegible]н мукофот, аъзоликдан [illegible]иш эса қаттиқ жазо бўлиши керак. Агар ассамблея ўз[illegible]ни шундан келиб чиққан [illegible]да ташкил этса, ҳозирги [illegible]кичдаёқ яхши натижаларга эришиш мумкин» экан.

[illegible]а, иштаҳалари ёмон эмас. М[illegible]ни ҳам собиқ СССР деган н[illegible]б остида бўлганидек, Россиянинг ҳокиму-мутлоқлигини та[illegible]ин этувчи қўрғонга айлантириб олмоқчилар. Бунда[illegible] қўрғондан 70 йиллик ал[illegible]ардан сўнг қутулганлар қа[illegible]адан бўйнини тутиб бермаслиги бутун жаҳон афкор ом[illegible]асига аён бўлиб турибди. Бу[illegible]ай сафсаталарга жавобан Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов «Тарих ғилдирагини орқага буриб бўлмайди» деб қатъий қилиб айтди.

Мустақилликка эришган барча республикаларнинг халқлари шундай демоқдалар.

М. АБДУЛЛА

ТАЛЪАТ МУАЛЛИМ

«Талъат» сўзи «юз», «чеҳра», «кўриниш» ва «сиймо» каби маъноларни билдиради. Мана, бир неча кундирки, ана шу калима ҳақида ўйлайман, муаллимимиз — Талъат Солиҳовнинг нурли сиймоларини кўз ўнгимда тиклашга уринаман...

Тошкент давлат дорилфунуни журналистика факултетининг иккинчи курсида ўқишни энди бошлаган кезларимиз эди. «Омадларингиз бор экан», — деб қолишди олдинги курслар талабалари. Сабабини сўрасак: «Талъат аканинг лекцияларини эшитиш бахт-ку!» — дейишди.

Ҳа, биз чет эл адабиёти бўйича Талъат Солиҳовдан таълим олиш бахтига муяссар бўлган эдик.

Кейинчалик Навоийнинг «Насойим ул-муҳаббат...»ида Абу Абдуллоҳ Санжарий деган шайхнинг бир машҳур гапини ўқиганда бирдан Талъат ака кўз ўнгимга келганлар. Мана, ўша фикр: «Воизки, тавонгар (яъни бой) анинг мажлисидин муфлис (яъни камбағал) ва муфлис анинг мажлисидин тавонгар чиқмағай, ул воиз эрмас». Бунинг маъноси шуки, айтган ваъзидан билимдон одам ҳам илми камлигини англаб, билими кам киши эса илман бойиб чиқмаса, у воиз эмас! Албатта, воиз — бошқа, дорулфунун муаллими — бошқа. Лекин Талъат ака дарсни зўр воиз каби нотиқлик маҳорати билан ўтар эдилар. Бу дарслардан талабаларга бир олам нур юқиши-ку табиий. Бироқ у кишининг олдида ўзини билимдон чоғлаб юрган не-не кимсалар ҳам билимсизлигини сезиб қолиши ҳеч гап эмас эди.

Танаффусда лекция матни варағини алмаштириб қўйсак-да, сезмасдан, очиқ турган саҳифадан бошлаб ўқиб кетаверадиган айрим домлалар ҳам дарс ўтган бизга. Талъат Солиҳов ҳеч қачон аудиторияга қоғоз кўтариб кирмаганлар, олдинги дарсда қаерга келиб қолганимизни сўраган ҳам эмаслар. Талъат ака учун ҳар бир дарс бир пишиқ-пухта илмий рисоладек эди. Фикр ўша айнан узилиб қолган жойидан равон давом этиб кетаверар эди кейинги куни. Лекин, шунисига қойил қолардикки, домламиз фақат бизгагина дарс ўтмайдилар-ку!

Ким Талъат Солиҳов қўлида ўқиган бўлса, билади — ҳеч ким Ги де Мопассаннинг «Дўндиқ» ҳикоясини у кишичалик таҳлил қилиб беролмаса керак. Бу дарснинг ўзи алоҳида бир зўр асар эди! Домламизнинг дарс жараёнидаги ҳолатларини тасвирлаб, Малик Бойматов деган фарғоналик сабақдошимиз бир бадиий лавҳа ҳам ёзган эди.

Биз яна бир катта бахтга мушарраф бўлганмиз. 1975—76 ўқув йилида журналистика факултетининг битирувчи курсларига жаҳон санъати тарихи деган янги фан ўқитиладиган бўлди. Ҳеч ким юрак қилиб шу дарсни ўтишга чоғланмабди. Шунда Талъат ака жон деб рози бўлганлар. Биз бунда энди илгари хорижий адабиётни ўқитган Талъат Солиҳовни эмас, тамоман бошқа бир соҳанинг зўр мутахассисини кўрганмиз. Тўғриси, 70-йиллар бир ўзбек адабиётшуносининг жаҳон санъати тарихи бўйича шу қадар кўп нарса билишини, шунчалар кенг маълумотга эгалигини тасаввурга сиғдириш қийин эди. Ҳозир ҳам бу фанни Талъат акачалик қойиллатиб ўтиб берадиган бошқа ўзбек муаллими борлигига ишонмайман.

Синов ҳам одатдагидан бошқача — ижодий тарзда ўтказилган: домла бизга санъат кўргазмасига кириб, уч жанрга тегишли беш асарга ихчам тақриз ёзиб келишни топширганлар. Бўлажак журналистлардан кўпчилигимизнинг илк тақризларимиз шулар эди, чамамда.

Талъат Солиҳовни кенг жамоатчилик унчалар танимас, балки. Бир куни Талъат аканинг дарсларидан чиқсак, каминага қалам борасида раҳнамолик қилган, ўша пайтда Вобкент тумани газетасининг муҳаррири Саиджон Ражабов кутиб ўтирибдилар. Домлани сўрадилар.

— Дорулфунунда адабиётдан ўқитадиган энг зўр муаллимлардан бири шу киши, — дедим.

Ишонқирамадилар.

— Энг зўр адабиётчиларимизнинг деярли ҳаммаларини ёзганларидан яхши биламиз. Аммо Талъат Солиҳовнинг матбуотда чиққан бирор

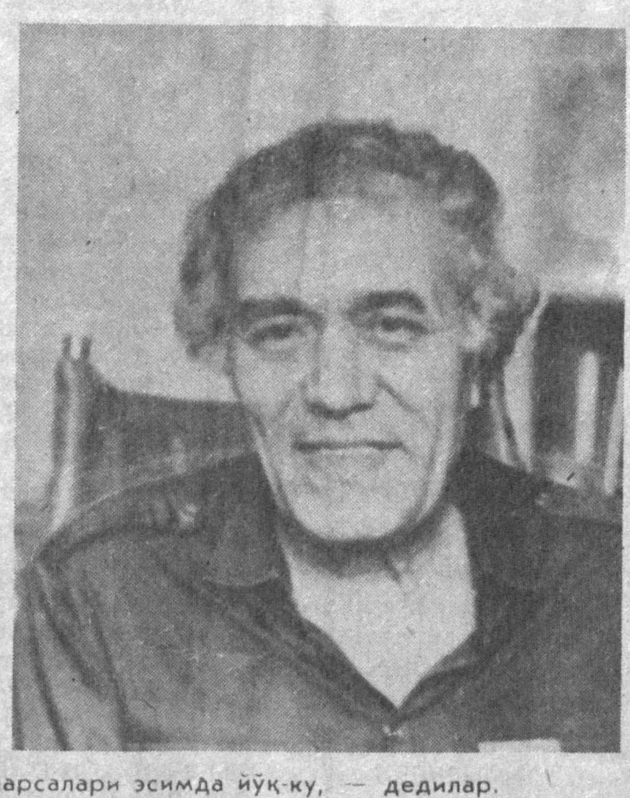

нарсалари эсимда йўқ-ку, — дедилар.

Чиндан ҳам, Талъат ака жуда кам ёзар эдилар. Ўйлаб қарасам, у кишининг бирор адабий ё илмий йиғинда сўзлаганларини ҳам кўрмаган эканман. Аммо Талъат Солиҳовдек катта муаллим кам топилади. У киши домлаликни улуғ бир бурч билиб, юксак бир маданият даражасидаги масъулият билан тушунар ва бу ақидаларига қатъий амал қилар эдилар. Асосан, дунёни унутиб дарс ўтаётган ва ўзини ҳам унутиб дорулфунун қироатхонасида мутолаа қилаётган Талъат Солиҳов хотирада қолди.

Икки-уч сабақдош дарсдан сўнг қироатхонада китоб ўқишни бошлардик-да, соат ўтар-ўтмас йиғилишиб ҳовлига чиқар, бир мияни шамоллатиб келардик. Ундан ортиғига юрак чидамас, мук тушиб узоқ ўтириш кўникмалари ҳали шаклланмаган эди. Лекин, кўриб турардикки, домламиз Талъат Солиҳов 4—5 соатлаб қимирламай, ҳеч нарсага чалғимай, ҳеч кимга қарамай, китобдан кўз узмай ўқиганлари ўқиган эди. Дарс хонасини зиёга тўлдириб юборадиган бу билим, бу бурро тил, бу ярқироқ фикрлар қанчалар қаттиқ меҳнат билан қўлга кираётганини сезиб-билиб турардик. Устозимизга ҳавасимиз келиб кетарди.

Рости, муаллимликнинг нонини Талъат Солиҳовчалик ҳалол қилиб еййиш осон эмас!

Талъат ака дарсда илгари сурган фикрларнинг кўпи биз учун тамоман янгилик эди, иккинчи курс талабаси уларнинг баъзиларини ҳазм қилавермас ҳам эди. Домла адабиётни шундай тушунтирар эдиларки, гарчи бирдан сингмаса ҳам, бу таъсирчан ва мантиқий талқинлар кўнгилда бир умрга муҳрланиб қолар эди.

Қайси ёзувчи ё қай бир асар баҳонасида айтилгани эсимда йўқ, аммо мана бу гап умуман адабиётга тааллуқли фикр сифатида қаттиқ ўрнашиб қолган: «Ёзувчи тинмай, умр бўйи дунё чигалликларининг ечимини излайди, ҳаёт муаммолари, инсоният жамъияти (формация маъносида тушунманг!) чиркинликлари шу қадарки, одам учун яшаш кони азобдан иборат. Ижодкор инсонни бу азоблардан қандай қутултиришнинг йўлларини ахтарган бўлади. Ҳаёт муаммоларига эса ечим топиш қийин!.. Ҳар қадамда одамлар феъл-атворидаги жирканчликлар, ҳар ерда инсоний фожиалар... Нима қилиш керак? Демак, ҳаётни тарк этган маъқулмикан? Қандай қилиб? Ўзини ўзи (борингки, қаҳрамонини) ўлдирсинми? Аммо бу ҳам масаланинг ечими эмас-да. Чунки мақсад ҳаётни яхшилаш эди, ёзувчи (ё қаҳрамон) ўз жонига қасд қилиб, бу дунёни тарк этгани билан ҳаёт ҳаётлигича қолаверади-ку! Адабиёт — инсонни ана шундай ўрганиш, худонинг бу олий мўъжизаси — одам қандай махлуқ эканининг тубига етолмаганидан кейин пайдо бўладиган руҳий оташинлик маҳсули».

Албатта, «коммунистик идеалларга содиқ қаҳрамонлар» руҳида тарбияланган йигирма ёшнинг нари-берисидаги талабалар бу гапларни даб-дурустдан ҳазм қилолмасди. Бундан ташқари, ҳаётнинг аччиқ-чучугини ҳали татиб кўрмаган, орзуларга тўлиб-тошиб турган ёшлар бу дунёда яшашнинг шундай бир ширин ҳаётни ташлаб кетиш даражасидаги муаммолари борлигини тушунолмас эди.

Леонардо да Винчи чизган «Мона Лиза» ёки «Жоконда» номлари билан машҳур аёл сурати ҳақида гап кетаяпти-ю, домла бу расм мусаввирнинг онасига буюк меҳри меваси янглиғ яратилгани, онаси ижодкорнинг бу тимсолига тирози аввалий — прототип эканини айтиб, биз учун кутилмаган фикрни ўтказдилар: «Ота-онага ўғил ҳам фарзанд, қиз ҳам. Аммо қиз отасини, ўғил онасини кўпроқ яхши кўради. Бу — инсон табиатидаги туғма ўзга жинсга интилиш туйғусининг маҳсули. Агар шу туйғу бўлмаса эди, Леонардо да Винчи аёл сиймосини бу даражада юксак санъат асари қилиб ярата олмасмиди».

Бизда энди-энди оммалашган Фрейд таълимотининг мағзи шу тариқа айни ўша шўро фанида қаттиқ қуролланиб турган бир замонда талабаларга сингдирила борган. Биз ҳали бунақа теран талқинларга кўникмаган эдик. Бундай тушунтиришлари билан Талъат ака бизга адабиёт ва, умуман, санъат қай бир синф ё партия мафкурасининг қули эмас, инсоннинг инсонга муносабати, шахснинг кишилар ва кишилик жамъияти ҳақидаги ўй-хаёли, одамнинг одамни ўрганишидан туғилган фикру ҳис-туйғулари бадиий ифодаси эканини нозик англатишга уринган эдилар. Мана, йиллар ўтиб, аста-секин ўша пурмазмун фикрларнинг моҳиятини фаҳмлай бошладик. Хоҳ шоир, хоҳики ёзувчи, хоҳ журналист, хоҳики адабиётшунос бўлсин — Талъат Солиҳов дарсларини тинглаган собиқ талабалар онгида ҳозир ана шундай ёшликда эшитилган фикрларнинг мағзини чақиш жараёни кечаётган бўлиши керак. Чунки домла адабиётни талабалар тасаввуридагидан анча кенг бир сирли олам қилиб кўрсата олган эдилар.

Энди ўйласам, Талъат Солиҳовнинг биз билган бошқа ўзбек адабиётчиларинikига ўхшамаган ўзга бир дунёлари бор эди. Сиёсатга боғланадиган ҳар бир гапни (адабиётнинг сиёсатга боғланмайдиган жойи қолганмиди денг!) етти эмас, етмиш ўлчаб, бир кесиб талабага етказиш умумий мезон бўлган бир турғун замонда Талъат ака бизни ана ўша «ўзга» дунё билан ошно қилишга бел боғлаган эканлар.

1972—73 йиллари айтилганича (афсус, ёзилмаган!) миямизда ўрнашиб қолган мана бу фикрларга диққат қилинг: «Ниманики тушунмасак, нимагаки ақлимиз етмаса, биз (шўро мафкураси кўзда тутиляпти — С. О.) уни инкор этамиз. Ўрганиш, моҳиятига етишдан кўра инкор этиб қўя қолиш осон: тушунмаймизми, тамом — у бизга ёт! Бошқача бўлиши мумкин эмас. Бу — жаҳолатнинг ўзгинаси!». Ёки яна: «Адабиёт ҳамиша янгилана боради, янги-янги йўллар излайди. Хоҳ шаклда бўлсин, хоҳики мазмунда. Ғарб адабиётидаги ана шу янгиланиш бизга ёқмайди. «Модернизм» деб ёпишамиз. Яна қанча «-изм-изм»лар ўйлаб топамиз. Аммо, билмаймизки, ҳеч бир миллий адабиёт жаҳон сўз санъатидан айри ҳолда яшай олмайди. Биз модернизмни ўлиб-тирилиб танқид қилиш билан оворамиз, лекин, сезмаймизки, ўша модернизм деганимиз, рус адабиётини қўя турайлик, ўзимизнинг ўзбек адабиётига ҳам кириб келаяпти. Бизга қолса, сўз санъатининг ана шу табиий ва умумий йўлини ҳам тўсиб қўймоқчи бўламиз. Бадиий сўзни ҳам сиёсатнинг қули янглиғ кўрмоқчи бўлганлар ҳар қанча уринмасин, ҳақиқий адабиёт ўз қонунлари асосида ривожланади».

Сабақдошим — ҳозирда филология фанлари номзоди Зуҳриддин Исомиддинов билан хорижий адабиётдан имтиҳонга тайёргарлик кўраяпмиз-у, ҳар куни домламиз ҳақида фикрлашамиз. Бу киши ўтган XIX асрнинг иккинчи ярми ва XX асрнинг биринчи ярми чет эл (аниқроғи, Ғарб) адабиёти бўйича ўзбек тилида дарслик йўқ эди. Домламизнинг талқинлари русча бирон тап-тайёр дарсликдан шундоққина олиб қўя қолинган фикрлар ҳам эмас эди. Шунинг учун биз кўпроқ талқинларда лекция дафтарга суянар эдик. Дафтаримизни қайта-қайта ўқиб, шундай хулосага келган эдикки, бизда айрим олимларнинг китобларидан бирор тузукроқ кўчирма келтириш қийин (чунки одатда китоблардан муаллиф фикрларининг қаймоғи баён этилган парча кўчирма қилиб олинади-да), бироқ Талъат Солиҳов оғзаки дарсининг хоҳлаган жумласи тап-тайёр кўчирма бўла олади.

Устоз ҳақларида шу хотираларни эсладим-у... Қани энди шу гаплар ўзларининг ҳузурларида — домланинг саксон, етмиш, ҳеч бўлмаганда, олтмиш ёшлари нишонланаётган даврада айтилса эди...

Талъат аканинг вафотларидан атиги уч кун олдин Навоийнинг «Лисон ут-тайр»и ҳақидаги рисолани тугаллаб, тақриз учун қўлёзмани дорулфунунга —профессор Умарали Норматовга берган эдим. Китобча босилиб чиқса, унинг дастлабки нусхаларидан бирини Талъат акага тақдим қилмоқчи эдим. Унда, жумладан, мана бундай сўзлар ёзилган: «Муаллимимиз — хорижий адабиётнинг биздаги ўткир билимдонларидан, Тошкент давлат дорулфунунининг доценти Талъат Солиҳовнинг дарсда кўп такрорлайдиган: «Ҳар бир давр буюк сўз санъаткорлари ижодига ўз нуқтайи назаридан туриб ёндашади ва унинг асарларидан ўзига керакли хулосалар излайди ва топади ҳам», — қабилидаги фикрини иккинчи курс талабаси сифатида, рости, унчалар тушунмаган, аниқроғи, ҳазм қила олмаган эдим. «И-е, асар матни ўзгармас бўлса-ю, ҳар бир замон уни ўзича талқин этаверса, ҳақиқат қаёқда қолади?!» — деб ўйлаганман. Ҳолбуки, буюк санъаткорлар ижоди ҳаёт ҳақиқати янглиғ чексиз мулоҳазаю мушоҳадага, интилишу изланишларга имкон берадиган сирли бир дунё бўлар экан...

Афсус, энди бу парчадаги устоз номи шарифлари олдидан оламдаги энг оғир калималардан — «марҳум» деган сўзни қўшиб қўйиш қанчалар қийин...

Талъат ака илм одами учун айни қиёмга келадиган бир пайтда — эллик саккиз ёшда оламдан ўтдилар. Нисбатан ёш кетдилар. Бироқ умрни йиллар билан ўлчагандагина шундай туюлади. Маънавий маънода эса домла катта ҳаёт кечирдилар. Биз — шогирдлар ўзимизга шу тариқа таскин берамизки, иншооллоҳ, устозимиз минг-минг талаба кўнглида ёққан маърифат чироқлари ҳали кўп йиллар миллат маданияти кошонасини ёритгай, чироқлардан чироқчалар нур эмгай, у киши эккан ниҳоллар тағин қанча-қанча мева бергай.

Бир миллий зиёлининг умри шудир-да...

Султонмурод ОЛИМ,
филология фанлари номзоди

ЁДНОМА

ТАРАДДУД

ЁШЛАР ҲИКОЯЛАРИ ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

ТАНИШИНГ: ЯНГИ НОМ

Ҳар қандай одамда ўзини яхши кўриш, ўзидан қониқиш туйғуси бўлади. Шунинг учун мақтовга, шон-шуҳратга ўчлик кенг тарқалган. Айни чоқда, ўзидан қониқмаслик, норозилик туйғуси ҳам мавжудки, буни кўпинча ўзгалардан қониқмаслик, ўзгалардан норозилик ҳисси билан алмаштириб яшашга, ўз айбларимиз, нуқсонларимизни бошқалар гардинига юклашга одатланиб қолганмиз. Кимки, бу одатдан холос бўлса, албатта, ютади, унади-ўсади, деб ўйлайман.

Ҳозирда Тошкент Давлат муаллимлар олий билимгоҳининг учинчи босқичида таълим олаётган хоразмлик Бозорбой Уллибобоев билан қарийб уч йилдан бери мулоқотда бўлиб келаман. Ҳам ўзидан, ҳам бошқалардан қониқмаслик туйғуси уни адабий танқидчилик билан шуғулланишга, танқидий мақолалар, тақризлар ёзишга ундагани сезилиб туради. Шунинг учунми, Бозорбой ўта тиришқоқлик билан тиним билмасдан изланаяпти. Машқ қилаяпти. Мана, яқинда изланишлари, машқларидан бири — Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» романига бағишланган «Ниқобланган роман» мақоласи «Эрк» рўзномасида эълон қилинди. Унинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» муштарийларига ҳавола қилинаётган ушбу мақоласи сизни лоқайд қолдирмайди, деган умиддаман.

Истардимки, Бозорбойни ўзидан қониқмаслик туйғуси ҳеч қачон тарк этмасин, ҳаёт ва адабиётни, айниқса, жаҳон адабиётини янада чуқурроқ ўзлаштириб, салмоқли адабий-танқидий асарлар яратишга етакласин!

Норбой ХУДОЙБЕРГАНОВ

Айтинг-чи, кишида ватан нечта (неча дона, неча нафар — қанча) бўлади?». Шарифжон Аҳмедовнинг «Ватанлар» («Оила ва жамият», 1992, 30-сон) ҳикоясидаги илк жумлани ўқийсизу ҳайратга тушиб, ҳийла диққатингиз ошади. Қизиқ. Савол ғалати-я — ватан нечта бўлади? Неча дона, неча нафар дегани нимаси?.. Кўнимсиз ўйлар оғушида бироз гангиб, кейин ҳикоянинг давомини ўқишга эҳтиёж сезасиз, ўгача эътибор билан яна ўқий бошлайсиз. «Билсанг-билмасанг битта. Нари борса хоҳлаганча». У, ватан асли битта. У — туғма туйғу, онанг аласи таралган замин, сен туғилган юрт. Шуларни унутиб, юрагингни занг қоплаб, руҳинг чўкиб, эътиқодда субутсизлик қилсанг — «нари бора хоҳлаганча» ватан тутишинг мумкин. Шу тариқа сен «денгиз тубларида ва соҳилларда кўплаб учрайдиган» чиғаноқ ичидаги шиллиққуртга айланасан. Шиллиққурт фақат ғирромлик билан емиришни билади. Чиғаноқни — ўзини емираверади. Шу боис, умринг бора гўрига ғишт қалагингиз билан шиллиққуртлигини ташлайди... Уну кунларни битираверади. Доим ўз ғами, ташвиши билан бўлиб, жамики латиф туйғулардан, беғубор, гўзал ҳислару эътиқоддан айри тушади. Қўмсаш имконини берувчи бахтдан маҳрум бўлиб, ўзлигидан айрилади. Энг даҳшатлиси, ўзини излашдан ҳадиксирай бошлайди: «Йўқлаб борганим заҳоти чиғаноғимни ўғирлаб кетишганини англайман. Чунки у Ватан. «Бу маҳрумлик — ўзликни унутиш асносида ўзгаладан кечиш ва улар нигоҳидан ўчиш фожиаси ҳамдир. Унинг ватани чиғаноқ. У шу чиғаноқ тимсолида оламни, шу оламда ягона тирик мавжудот бўлмиш ўзини, ҳа, фақат ўзини кўради. Ёлғизликда ўзидан — Ватанидан кетган ҳолда манқуртларча яшай бошлайди. Унинг ватани ис[illegible]ганича...

Аммо Ватан ягонадир, Ватан — ягона. Сўзларим баландпарвоз, айни замонда бачкана, жўн ҳайқириқларга ўхшаб кетаяпти. Чунки биз гапириш маданияти — [illegible] дасьёрини унутиб, калом қанчалик мўътабар, азиз бўлмасин, бот-бот такрорлайвериб, қадрини [illegible]уширишга кўникканмиз. Шундай экан, ягонаю [illegible] деб дея ёқа йиртиб бақиришнинг ўзигина е[illegible]рли эмас. Балки унинг учун ичдан оғриниш б[illegible]дан ачина олиш, Ватан туйғусини қалбан ҳис қилиб, англаш орқали эъзозлай билиш, ардоқлашга астойдил интилиш керак бўлади. Уларнинг бари ўзни — Ватанни севишдан бошланади. [illegible]ўш, Ватан нима? «Зимис[illegible]нинг дарчасини оч[illegible] турган панжарали деразада, деворга етим кўз[illegible]оқ қилиб ёлғиз осиб қўйилган жажжи сура[illegible] ҳар бир сўз, ҳар бир сатрини Искандар Мақ[illegible]ний шиддати билан забт этганинг — китоб, сино[illegible]нинг тагига етмаслигинг, [illegible]лик бора муҳаббат кў[illegible]азида чўкиб ўлганинг — Ватан». Ҳикоядаги бундай кузатишлар, очиғи, менга жуда маъқул. Мақсадга хизмат қилган фикрнинг ихчам, ғайри оддий йўсиндаги ифода тарзи, услубдаги мураккаблигу шаклдаги ўзига хослик — уларнинг бари ўзгача. Муаллифнинг ҳикоя сўнгида «боқий ватанлар узра учиб ўтаркан, ҳайқирсин — вақ[illegible]и ватанларда парвоз қилиш нақадар тотли!» деган киноявий хулосаси китобхонни ўйлашга, ҳаёт ҳақида мушоҳада юритиб, яшаш сирларидан воқиф бўлишга ундайди. Ўқувчи қалбида «нимадир» уйғотади. Асарнинг кучи ҳам шунда. Албатта, Шарифжон катта муваффақиятга эришди, дейишга ҳали эрта.

Энди ёш ёзувчи Хайруллонинг «Худбин» ҳикоясига эътибор қилинг: «Мана, эрта-индин ҳамма-ҳаммаси тугайди. Биз бир-биримиздан абад ажраламиз. Бу айрилиқ изоҳсиз, қуруқдан-қуруқ, табиий бўлмоғи лозим эди. Аммо мен ҳали бунақа даражага кўтарилишга улгуролмадим. Кечир мени, мен айрилиқ ҳақида жуда кўп ўйладим, қайғурдим, хаёлларим эса доим шу айрилиққа давур кечга[illegible] лаҳзаларга бориб тақалаверади, ҳа, оддийлик[illegible]у, бундан ортиғи бўлиши мумкин эмас, лекин на қилайлик, масъулликни ҳам, сендаги менга нисбатан илиқликни ҳам ўзимга юктиролмадим. Эҳтимол, юктирмагандирман... о, нечоғли ҳамияти бор, бу аҳамиятсизликнинг!» Қаранг, [illegible]олат нақадар мураккаб, шу даражада чалк[illegible]иб-чувалашиб, қоришиб кетяптики, тавсиф гўё алаҳсираётган одамнинг гап-сўзларидай туюлади. Шу олинган парча замирида инсоннинг а[illegible]ниш ҳисси, афсусу надомат чекиб, азобланаётни ва қайғуришга бесамар интилиши, айни чоқда нечоғли аҳамияти бор бу аҳамиятсизликнинг?» дея худбинлик ниқобига бурканиб олиши — бари-бариси ифодаланган. Энди ачиниб тушунишнинг образли ифодасини кузатинг: «Ёмғир ёғаётган маҳал... Ҳўл кавушлар кийилиб, ёмғирга чиқилади. Шундай дейилади: «Қара Ёмғир, мен сени ҳақорат қилмадим, мен сени тушундим.» Гўзал-а!

Хайруллонинг ҳикоясида «таъм»сиз, енгил жумлалар кам учрайди. Сўзга шу зайлдаги масъуллик сўзлаш услубини мураккаб, шу билан бирга, тотли чиқишига олиб келган. Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, ёзувчи «нимага саналар ўртасидаги фарқ атиги етти йил бўла туриб, расмдаги мавжудот салкам ўттизларга кирганлиги ҳақида қизиқиб ҳам ўтирмади», деб асар сеҳрли-сирли жозибасига зид фикр-тасвирни бериб, умумий руҳга бир қадар тескари йўлдан бормаганида яхши бўларди, деб ўйлайман.

Аммо шундай ҳолатлар ҳам учрайдики, янгича (воқеалар баёнидан кўра таҳлил ва тадқиқ тафсилоти устун бўлган, ҳаёт фалсафаси мижозлар воситасида ифода этилган, жўн ва саёз конфликтлардан воз кечилган, муайян тайёргарликсиз ўқиш оғир бўлган, ҳазми қийин, серқатлам маъноли ҳикоялар) ёзишга интилган ҳолда, билиб-билмай услубларни чалкаштириб, аралаштириб юборилиши натижасида айни асарлар ўқувчида ғалати таассурот қолдирадики, бунга Жаҳонгирнинг «Жаҳаннамга йўл» ҳикоясини мисол тариқасида кўрсатиш мумкин. Муаллиф бу асарни қисса сифатида тақдим этган. Айрим танқидчилар ҳам асарга шу жиҳатдан ёндашиб, мулоҳаза юритди. Менимча, «Жаҳаннамга йўл»да икки ҳикоя сунъий тарзда қўшиб юборилганга ўхшайди. Шунинг учун мен асарни ҳикоя деб аташни маъқул кўрдим.

Асар сарлавҳасидан англашиладики, сўз маҳкумлик ҳақида. Маълумки, ҳар қандай маҳкумлик ҳам азоб. Чунки у мажбурийлик, иложсизлик оқибати саналади. Ихтиёрсиз фаолият эса, сўзсиз, доим катта йўқотишларга сабаб бўлиб, турли фожиаларни келтириб чиқаради. Шундай экан, келинг, биргаликда маҳкумлик азоби тасвирига диққат қилайлик: «Айт-чи, хотинниг орқангдан кеп турадими-а?! Айт-чи, ўзингни бир уюм ахлат деб ўйлаганмисан ҳеч? Бир пулга қиммат ахлат деб, а?! Йўқ, дегин! Ҳаётдан умидинг бор-да ошна. Умид... ҳе, қизталоқ. Мундай қарасанг, уям бир пуфак-да. Шишираверасан, шишираверасан, қарабсанки, пақ этиб ёрилади-ю,чапак чалиб қолаверасан...

Унинг синиққан юзи хира тортган чироқ нурида янада заҳилроқ, ночорроқ бўлиб кўринади. Йигитнинг боши беҳушов чандиб ташланган, ярасидан сизиб чиққан суюқлик жигартоб доғ бўлиб қотган докага қараб туриб, плёнкага лиқ-лиқ урилиб чайқалаётган мия сувини, ёнғоқ мағзидай буришиб кетган кўкимтир миясини шунчалик яққол тасаввур этдимки, чаённи кўргандай сесканиб, кўзларимни чирт юмиб олдим...» Ҳа, жонли, тиниқ тасвир. Бемор кўз олдимизда яққол гавдаланади, унинг маъюс қиёфаси, мунгли боқиши, нажот сўраб ёлвориши бизни таъқиб қилаётгандай туюлади. Касал йигитнинг ботиний дарди-армон, унинг синиқ юзидаги ифода, миясининг жирканч кўриниши... бизни безовта қилади, зинҳор бефарқ қолдирмайди.

Жаҳонгир анъанавий ҳикоячиликка хос хусусиятларни умумлаштиришга, уйғунлаштириб, ўзига хос ифода йўсинида ёзишга ҳаракат қилган. Бироқ ҳикоя қаҳрамонининг касалхонага ётгунча кечган ҳаётий руҳий ҳолати, тавсифи, қария кундалигини ўқий бошлагандаги унинг ҳолати, ички кечинмаларининг баёни ҳикоянинг умумий ифода тарзига зид. Бу ҳол асарнинг услубий яхлитлигига путур етказган.

Айрим ёшлар ижодидаги енгил-елпи, олди-қочди гап-сўзлардан таркиб топган ҳикоялар ўқувчида беихтиёр қониқмаслик ҳиссини уйғотади. Шуҳрат Деҳқоннинг «Қалдирғоч қайтмаган баҳор» ва Нодира Содиқованинг «Мактуб» ҳикоялари бунга мисол бўлиши мумкин. Хусусан, «Қалдирғоч қайтмаган баҳор» ҳикоясида ёзилишича, ўзбек йигити Афғонистондаги жанг пайти «босмачи»лар қўлига тушади ва исми Муҳаммадлиги боис уларнинг шафқатига сазовор бўлади. «Босмачилар» унга «Сенга ҳеч қандай жазони лозим топмадик. Сабаби исминг Муҳаммад экан. Бизнинг пайғамбаримизга эътиқодимиз кучли... Лекин доим шуни ёдингда тут, ҳеч қачон одам зотига ўқ отмайсан», дейишади ва шу мажбурият билан байналмилал аскарни қўйиб юборишади. Муҳаммад шундан кейинги отишувдаёқ ваъдасига содиқ қолгани учун командири томонидан сотқин ҳисобланиб, отиб ташланади. Шуҳрат Деҳқон айтмоқчи бўлган гап шу. Муаллифнинг воқеани ўта жўн ва содда баён қилгани менда юз берган фожианинг ҳаётийлигига шубҳа уйғотди. «Нега мусулмон бўла туриб ўрисларга хизмат қилаяпсан?» — дея нафратини яширолмаган «босмачи» Муҳаммадни яна ўшалар қўлига қайтариб берармикан? Қолаверса, «босмачи»нинг «Ҳеч қачон одам зотига ўқ отмайсан» дейиши ҳам ажабланарли. Ҳар қалай, бу масалани мужоҳидлар муаллифдан кўра яхшироқ билишар...

Бошловчи ҳикоянависларнинг машқлари шуни кўрсатадики, ҳикоячиликда уч хил ҳолат: тараддуд, тараддуд тадорики ва сокинлик ҳукмрон. Келинг, хулосага шошмайликда яқинда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»да эълон қилинган «Уйғониш тараддуди» сарлавҳали «Давра суҳбати»да айтилган фикр-мулоҳазаларга эътибор берайлик.

Суҳбатни Х. Дўстмуҳаммад бошлаб, «бадиий ижодни, хусусан, насрий асарларни тушуниш, баҳолаш, миқёсларини белгилаш борасидаги ақидаларимиз кўрпасини паққос кўтариб ташлаш пайти етди. Кўрпанинг остига назар солинса чангак бўлиб букланган қўл-ёқларга, пажмурда таналарга кўзимиз тушади. Қўл-оёқларини амал-тақал ҳаракатлантирган, ҳаракатланаётганларнинг аҳволи ўша пажмурда таналарга нисбатан соғломроқ, тирикроқдир», деган жиддий образли фикрни илгари сурди. Аслини олганда, бугунги кунда ўқишга арзийдиган ҳикоялар камлиги баробарида уни ўқишга талабгор ўқувчи ҳам жуда оз. Шу маънода Х. Султоновнинг «ҳикоя жанри бизда ҳеч қачон ҳозиргидек оқибатсиз, эътиборсиз қолиб кетмаган, мавқеи паст бўлмаган.. дейишида қисман ҳақиқат бор. Ўтиш даврида, ҳозиргидай бир шароитда шундай бўлиши ҳам табиийликдан бегона эмас. Қолаверса, китобхоннинг «бепарво қўл силтаб қўйиши» сабабларининг бир учи ёзувчи маҳоратига келиб тақалади. Буни ҳам тан олишимиз лозим.

Х. Султонов бепарволик сабабларини шаклланаётган янги ижтимоий-иқтисодий муносабатларга боғлаб, «Шу пайтгача сиртдан қоралаб, ичдан мақтаб келганимиз капитал дунёси мамлакатларида халқ орасида маънавият, маданиятга эътибор биз ўйлаган даражада яхши эмас экан... Ваҳоланки, ўша давлатларда Бобур ҳақида яхши китоблар кўп, лекин уларнинг нархи ниҳоятда осмонда», дейиши мени таажжубга солди. Чунки капитал дунёси маънавияту маданиятини биргина Бобурни билиш-билмаслик билан ўлчаш бирёқламаликдан ташқари сирли дунё маданиятини бир қадар жўн тушуниш ҳамдир. Биз «ичдан мақтаб келганимиз капитал дунёси»нинг ўз табиий-метин қонуниятлари бор. Бу қонуниятлар одамларни ҳар қадамда ўз чиғириғидан ўтказиб туради. Шунинг учун ҳам улар «фаррош ҳам президент бўлиши мумкин»лиги ҳақидаги эртакка ишонишмайди. Қолаверса, капитал дунёсида истаган эмас, эплаган одам ёзувчи сифатида қадрланса керак.

Бу масалада Н. Эшонқулнинг қарашлари анча ижодий ва янгиликдан ҳоли эмас: «Ҳикоя ҳеч вақт жуда катта кенг оммага, халққа мўлжаллаб ёзилмайди. Уни шу ижодкорни тушунадиган оз одамлар ўқиб, англаб, фикр билдиришининг ўзи етарли. Шу маънода ҳозирги ёшлар ҳикояларини ҳамма тушуниб етавермаслиги мумкин ва шарт ҳам эмас. Бу учун уларга таъна тошларини отмаслик керак. Аслида ҳар бир ёзувчининг ўз ўқувчиси бўлиши лозим». Мана бу — адабиётга янгича, айтиш жоизки, демократча қараш. «Озод қушлар», «Маймун етаклаган одам», «Тобут» каби ҳикоялар муаллифи шундай дейишга ҳақли, деб ўйлайман. Кези келганда айтиш лозимки, Назар Эшонқул ҳикоя жанрида бурилиш ясашга интилаётган ёшлар орасида энг забардасти. Шодиқул Ҳамроев, Хайрулло, Жаҳонгир, Шарифжон Аҳмедов, Бахтиёр Имом каби ёшлар у билан ҳамқалам бўлиб, бир-биридан ижодий ўрганиб, самимий рақобат қилиб, янги наср йўлида самарали изланишаётир. Уларнинг бу йўлдаги тажрибаларига жиддий эътибор бериш зарур деб ўйлаймиз.

Бозорбой УЛЛИБОБОЕВ

ДОИМИЙ ҲАМРОҲ

«ТАЗАРРУ»

Асқар Маҳкам илк шеърий мажмуаси билан тилга тушган талантли ёш шоирларимиздан. У инсоннинг руҳий оламида, ботинида кечадиган туғёнларни қаламга олади. Шоир ҳар бир шеърида Ҳазрати Одам ҳақида ўзи англаб етган ҳақиқатларни таъсирчан қилиб айтишга интилади. Руҳ дунёси, азал ва абад сирлари унинг хаёлини банд этган муаммолардир. Шеър азоби ва шеър шавқи шоирни муттасил безовта қилади, хусусан, «Мен битолмаган шеър»да бу туйғулар шундай жозиб ифодасини топган:

Мен тунлар қўйнидан уни изладим,
Юлдузлар тирнади нигоҳларимни.
Маъбадлар пойига юпун тизладим,
Тупроқлар чайнади тирноқларимни.

Асқар Маҳкамнинг шеърлари ўзига донишмандларча муносабатни талаб этади, зеро, унинг шеърлари кўҳна Шарқ фалсафасидан озиқ олган.

Шоирнинг янги «Тазарру» деб номланган китобига шеърлар билан бирга «Таважжуҳ» достонидан парча, «Тўрт дарвиш» шеърий қиссаси жамланган. Тўплам Ғафур Ғулом номидаги Нaш-

риёт-матбаа бирлашмасида беш минг нусхада чоп этилган. А. Қутбиддинов китобга муҳаррирлик қилган. Рассом И. Артюхов. Китобнинг баҳоси 4 сўм.

«ЁНАЁТГАН АЁЛ»

Шоҳни ҳам, гадони ҳам,
Бир йўлда кўр, бир йўлда.
Бу дунёнинг ишларин
Ҳар йўлда кўр, ҳар йўлда.

Шинавандаларга маълум ва манзур қўшиқнинг матни талантли шоира Зулфия Мўмин қаламига мансуб. Зулфиянинг яқинда Ғафур Ғу-

лом номидаги Нашриёт-матбаа бирлашмасида босмадан чиққан янги шеърлар китоби — «Ёнаётган аёл» юқоридаги сатрлар билан очилади. Аёл қалбининг сирли туйғулари, замондошимизнинг бу мураккаб ҳаёт уммонларида қалбидан кечираётган изтироблари, юксак қадриятларга муносабат — барча-барчаси «Ёнаётган аёл» мундарижасида ўз аксини топган.

«Ёнаётган аёл» Қашқадарё вилояти, Усмон Юсупов туманидаги «Беруний» номли давлат хўжалиги буюртмаси билан чоп этилган. Нима ҳам дердик, замон сенга боқмаса, сен замонга боқ.

Китобни рассом В. Жеребцов безаган. Муҳаррир М. Юсупов. Мажмуа йигирма минг нусхада чиққан, баҳоси 15 сўм.

«ИЗТИРОБ ОСТОНАСИ»

Турсун Алининг «Зангори овоза» (1979), «Юракдаги сўзлар» (1983), «Ёриқ кунлар» (1985) номли шеърий китоблари аллақачон ўқувчиларнинг қўлига бориб етган. Шоирнинг Қарши шаҳридаги «Насаф» нашриёти томонидан чоп этилган янги «Изтироб остонаси» тўпла-

ТУРСУН АЛИ
ИЗТИРОБ ОСТОНАСИ

мида қишлоқ манзаралари ва меҳнаткаш замондошларимиз тараннум этилади. Турсун Али инсон қалбининг турли-туман товланишларини табиатдан олинган ранглар орқали чизади.

«Изтироб остонаси» тўпламига Ўроз Ҳайдар муҳаррирлик қилган. Тақризчи Усмон Қўчқор. Шеърий мажмуа ўн минг нусхада нашр этилган. Баҳоси 2 сўм.

«СИЗНИНГ ИШҚИНГИЗДА»

«Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг «Андижон» нашриёти фаолият кўрсата бошлаганига ҳали кўп бўлгани йўқ, шунга қарамай, водийда яшаб ижод этаётган қаламкашларининг бир қатор асарларини босмадан чиқаришга улгурди. Истеъдодли шоир Усмонжон Шукуровнинг «Сизнинг ишқингизда» деб номланган тўплами нашриётнинг шеърият мухлисларига навбатдаги туҳфаларидан биридир.

УСМОНЖОН ШУКУРОВ
Сизнинг ишқингизда

Китобда шоирнинг сўнгги йилларда ёзган 50 га яқин шеъри ҳамда тарихий мавзуда битилган «Битим» достонидан парчалар жамланган. Уларда она Ер ва Ватан, дўстлик ва муҳаббат улуғланади, табиат, воқелик ва инсоннинг руҳий кечинмалари бадиий бўёқлар воситасида акс эттирилади.

Китобга М. Худоёров муҳаррирлик қилган. Тақризчи — шоира Турсуной Содиқова. Ҳажми 4,5 босма тобоқ. Тиражи 5 минг нусха. Баҳоси 8 сўм.

МАҲМУДА

ОЛАМГА БИР ДОСТОН КЕРАК

ҒАЗАЛЛАР

Дардларим айтай десам оламга бир достон керак,
Бу алам-афғон чекишга филсифат дармон керак.

Ол уфқни мақсад этдим, талпинурман ул томон,
Ошиқурман манзилимга—жаннатул-ризвон керак.

Истадим чўлу биёбонлар кезиб, лек англадим —
Ул маконга элтажак карвон керак, сарбон керак.

Деб эдим эл-юрт учун ҳам ёнса юраклар эрта-кеч,
Эътиқод айларга лойиқ мард ўғил посбон керак.

Гар меҳрдан салтанат бунёд этилса ногаҳон,
Ул диёрга соҳиби ақли расо султон керак.

Кўру кар бўлса юраклар илтижо қолғай ғариб,
Токи гумроҳлар дилига нур каби иймон керак.

Шеърият гулзорига мен жазм этиб қўйсам қадам,
Кўкси доғ гуллар шивирлар: «Машрабу Усмон керак...»

Маҳмуда қалби жароҳат ичра гунг, бечорадир,
Дардини англаш учун доно Ҳаким Луқмон керак.

●

Икки дарё эрди икки дил анга тўғон девор,
Билмас, афсус, икки дилни айлашин тугён девор.

Узда на ҳис, на мурувват, на меҳр бордир, валек,
Дил ҳаёсин асрамакка бўлдиму посбон девор.

Дерлар ўт чиқмас кесакдин икки дилдан чиққан ўт,
Энди лов-лов икки ёнда, энди лов ҳайрон девор.

Лолаларнинг юзларига қирмизин сочди олов,
Лолаларга бош тутиб бўлсайди ол бўстон девор.

Икки ёнда икки кўнгил ноладин вайронадир,
Не учун ул ноладин бўлмағай вайрон девор.

Кўп туйиб ҳижрон азобин бўлди гирён икки дил,
Дерми Маҳмуда «ажаб» гар йиғласа қон-қон девор.

Мен учун жонин фидо этмоққа қодир кимса йўқ,
Йўлларимни бехатар қилгучи ботир кимса йўқ.

Дўст учун қон ютдим-у чекдим бир олам изтироб,
Дардларим айтай десам бир дўст Шопур
кимса йўқ.

Меҳр ила эрмиш тирикдир ҳар юрак, ҳар
бир вужуд,
Найлайин меҳрин берувчи меҳри нодир кимса йўқ.

Севги достонин яратгай ўт бўлиб ёнган юрак,
Севгини достон қилиб куйловчи шоир кимса йўқ.

Бўлса фикрим оқил, эркин, сўзларим, умрим кабир,
Мен каби дунёда ҳеч бир умри зоҳир кимса йўқ.

Дўсту-ёр деб кўп куйинма, Маҳмуда, билмасмисан,
Тангридан ўзга дилингга дўсту-ёр бир кимса йўқ.

●

Ишқ ўзин ҳеч шафқати йўқ, ҳисси йўқ сайёд этур,
Жонга оғриқ берса ҳамки дил ани шамшод этур.

Доми олтин, занжири зар, тоза тиллоли қафас —
Ер этар дилга асирликни, қувончни ёт этур.

Ишқ-муҳаббат ҳам жаҳаннам, ҳам беҳишт
айвонидур,
Гоҳ оловда ёндирар у, равзада гоҳ шод этур.

Гар нигоҳи тушса, дунё ҳам пароканда бўлиб,
Филсифат дилларни ҳатто ўйнатиб барбод этур.

Бир қараш қилди муҳаббат тушдим олтин домига,
Занжирин бўйнимга солди — кимса йўқ озод этур.

Минг нидо, юз нола қилдим, тингламас
ҳеч зот мани
Тоза тиллоли қафасда шодлигим фарёд этур.

Ханжарин санчди муҳаббат, қилса Маҳмуда шукур,
Бўйнида ишқ занжири — достони ишқ бунёд этур.

ЯХШИ АСАР ЎҚИДИНГИЗМИ?

ЯНГИ РУКН

Кейинги йилларда адабиёт, санъат, журналистика соҳаларида жуда кўплаб асарлар яратилди. Оролнинг қуришидан тортиб пахта яккаҳокимлиги, Ўрта Осиёнинг марказга қарамлигидан то Сталин репрессияларининг даҳшатлари, ўлкамизда мустақиллик учун курашганлар тақдиридан бошлаб юртимизнинг истиқлолга эришиши, бугунги эркинлик шабадаларидан халқимиз баҳраманд бўлишигача қаламга олинди. Бу асарлар халқимиз кўз ўнгида бизга номаълум ҳақиқатларнинг асл қиёфаларини намоён қилди. Буларнинг деярли ҳаммаси матбуот саҳифаларида эълон қилинди.

Хўш, бугунги бозор иқтисоди шароитида, маънавият, маданият тўғрисида суҳбатлашишдан кўра иқтисод, сиёсат ҳақида гурунглар кучайган пайтда, китобларга талаб ва эҳтиёж қандай?

Биз бу янги рукнни очар эканмиз, унда ўз фикри, сўзи билан иштирок этадиган ҳар бир муштарийдан — ижодкорми, санъаткорми, оддий китобхонми ҳаммасидан бадиий сўз санъатига ана шундай талаб билан назар ташлашини назарда тутдик.

Шу билан бирга, айтайлик, янги асар ўқидингиз. Кўнглингизда унинг таъсирида туғиладиган фикрларни ким биландир ўртоқлашгингиз келади. Ҳамсуҳбат эса дарров топилавермайди. Шу сабаб, марҳамат бизга мактуб ёзинг, фикрларингизни ўртоқлашинг.

Ўткир ҲОШИМОВ:

— Ўтган йили тўртта роман, ўнга яқин достон, талай қиссалар, шеърий туркум ва ҳикояларни ўқидим. Табиийки, ҳаммасининг савияси бирдек эмас. Бирини биридан камситмаслик учун номма-ном санашдан ўзимни тияман. Агар нариси билан ўн йил аввал ҳар битта романнинг пайдо бўлиши адабиётда воқеа ҳисобланганини эътиборга олсак, 1992 йилнинг ижодий хирмони чакки бўлмади. Албатта, гап сонда эмас. Назаримда, энг катта ютуғимиз шундаки, ижодкорлар турли «изм»лар қолипидан чиқиб, том маънода бадиий, умуминсоний, ҳаққоний ва миллий асарлар яратишга ҳаракат қилмоқдалар. Ёшларнинг ўз ижодий йўлини топишга уринишлари кишини айниқса қувонтиради.

Истиқлол берган янгича тафаккур кишини қанчалик хурсанд қилса «бозор иқтисоди» деган бало шунчалик ташвишга солади.

Кейинги йилларда йирик ва жиддий жанрдаги асарларга ўрин қолмайди, чинакам бадиий адабиёт ўрнини турли олди-қочди китоблар эгаллайди, деб қўрқаман. Ўзингиз ўйланг: нашриётларда китоб чиқмаётган бўлса, «Шарқ юлдузи» ойномаси обуна билан тўплаган маблағ ярим йилга етса, нима қилиш мумкин? Ойномамизга 1993 йил учун 22 минг киши обуна бўлди. Йирик адабий журнал учун ҳозирги вазиятда бу катта кўрсаткич. Шунга қарамай, журналнинг таннархи обунада белгиланганидек 25 сўмдан эмас, 45 сўмдан тушаяпти. Бинобарин, бизнинг олдимизда иккита йўл туради. Бири — ойноманинг икки сонини биттадан қилиб қўшиб чиқариш. Иккинчиси — журнал ҳажмини ярмига қисқартириш. У ҳолда ҳам, бу ҳолда ҳам йирик ва жиддий жанрдаги асарларни босиш имконидан маҳрум бўламиз. Натижада ҳақиқий адабиёт ўлимга маҳкум этилади. Бу гапни ваҳима кўтариш учун айтаётганим йўқ. Вазият жиддий.

Жумҳурият раҳбариятига раҳмат. Ўтган йили Президентимиз И. А. Каримов фармони билан нашрларга моддий ёрдам берилган эди. Бу йил ҳам шунга умид қиламиз. Акс ҳолда катта ҳажмдаги ойномани асраб қолишнинг иложи йўқ. Ҳажмни қисқартирса, адабиётни жар ёқасига келтириб қўямиз. Биз ҳаммамиз бир ҳақиқатни англамоғимиз керак. Маданият, адабиёт, санъат — хуллас, маънавиятга моддий даромад келтирадиган соҳа деб қарашдан воз кечишимиз керак. Тушунайлик ахир: моддий очликни қондириш учун бир неча дақиқа кифоя қилса, маънавий қашшоқликдан қутулиш учун йиллар ҳам камлик қилади.

Ҳусниддин ШАРИПОВ:

— Ўтган йил шеъриятидан зорлансак, адолатдан бўлмас. Абдулла Ориповнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»да босилган ҳикматларининг ўзи унча-мунча адабиётга бемалол татийди. Мен ҳикматлар орасидан «Мавҳум зот» деганини алоҳида таъкидлаб кўрсатгим келади. Ёдингизда бўлса керак, шеър подшолар ўзгариб туриши ҳақидаги гап билан бошланади. Бир осий инсон мусулмон подшо тахтга ўлтирганда мусулмон бўлади, носарон подшо даврида носарон, бутпараст замонида бутпарастман дейди.

**Шундай яшади у фоний
ҳаётни,
У найранг кўргазди ҳатто
Холиққа.
Охират кунида мавҳум
у зотни
Ўтқазиб қўйдилар учта
қозиққа.**

Шеърда бутун бир ўзига хос умрнинг маънавий якуни ва амалий натижаси кафтдагидек равшан кўриниб соясн бугунги кунимизга ҳам тушиб турибди. Унда тимсол ва ташбиҳ уйғунлигини кўрамиз.

Афсус, умр тезоб, гапни қисқа қилган маъқул. «Ўзбекистон маданияти» ва «Шарқ юлдузи»да ишлаб юрган пайтларимдан бери шеъриятга бир неча авлод кириб келишини кузатганман. Уларнинг кўпчилигига айтадиган гапим битта бўларди: шеърни ўттиз беш ёшгача ёзиб қолинг, у ёғига илҳом бевафолик қилиши мумкин!

Нега бевафолик қилади? Наҳот ярим йўлдаёқ ўтмаслашса?!

Йўқ, гап илҳомда эмас, хотирада. Пайларимизнинг хотирасида. Чиндан ҳам, йиллар ўтиб, болалик оташи унут бўла бошлайди, ёшлик кўзи хиралашади. Замон аравасидан тушиб қолмаслик учун ҳаётнинг янги чашмаларидан сув ичишга уринади киши. Ўзимиз яхши одамлар орасида яшаб турган бўлсакда, турмуш ҳақиқатини сафар пайтлари раис ва директорлар оғзидан эшитиб ўргана бошлаймиз. Қулоғимиз радиода, кўзимиз газета ва телевизорда: бугун жадаллаштириш, эртага интенсификация, келаси куни ичкиликка қарши кураш... Бир ёнда ошкоралик, бошқа томонда кўча номларини ўзгартириш, ундан нарида кооператив колбаса... Бири тўхтаса иккинчиси бошланади, унисининг ваъдаси бунисиникидан зўр!

Ҳаётнинг этагидан тутдим деб, мана шу тўлқинда боши айланиб қолган шоирнинг шўри қурсин... Борди-ю, асил шеър шу, деб ишонтира бошласак, ўқувчининг ҳам шўри қурийди. Афсус, қурияпти ҳам.

Бунинг учун ҳаммамиз куйинамиз. Чунки ҳақиқатни ёзиш учун аввало ҳақиқат нималигини билиб олиш керак. Бадиий тимсол ана шундан униб чиқади: ўз турмуш тажрибамиздан!

Салим АШУР

СЕН МЕНИ ЎЗИНГГА ЧОРЛАЙВЕРАСАН

●

Борай десам — йўллар йироқ,
Борай десам — отим йўқ.
Ўртамизда Чўли Ироқ,
Биёбонда адув кўп.

Соғинчнинг оқ қанотига
Сиёҳ бўлиб томди жон.
Ҳажр мушкулкушодига
Бечорадур анда жон.

Бехоб ялдо кечалари
Нур ёғдир бир ўчоқ.
Сизга севги ичирарми
Ширмонбулоқ — сирбулоқ?

Эслармикинсиз ўртаниб
Бир кунда бир бор мани?
Борай десам таноб тортиб
Бобур юрган йўл қани?

Қойғуларда тойгиноман,
Ўртада Чўли Ироқ.
Сасингиздан уйғономан,
Ширинбулоқ, сутбулоқ.

●

Кунларим қабридан юлдуз унади,
Ёғар тунларимга ойдан олдин қор.
Ҳар куни кираман ноаён йўлга...
Августгача эса яна уч ой бор.

Унгача ҳар куни офтоб чиқади,
Ҳеч бир кун чиқмайди унгача офтоб.
Ёз ўз доманига толе йиғади,
Кунлардан бир куни бахт бўлгуси соб.

Қамар зиёсидан ип йиғираман,
Ҳилолдан ясайман ўзим учун дор.
Бундай қўргуликка чидай олмайман...
Августгача эса яна уч ой бор.

Қорачўғларимни сувга ташладим,
Кўзим шудгоридан ҳасрат ўрилар.
Балки ўшангача подшоҳ бўларман,
Унгача еб кетар балки бўрилар.

Сизнинг қайғунгизни мен қайғураман,
Гармсел йиғлайди чашмимга зор-зор.
Кимдир орамизда нифоқ қилар-эй...
Августгача эса яна уч ой бор.

Сиз мени севмайсиз, ҳечам севмайсиз
Беш йил эмас, эна юз йил ўтса ҳам.
Бир йигит қимтиниб яшайди энди,
Юради бир йигит энди беш олам.

Сизни рақибимга айлайман тортиқ:
«Саодатли бўлинг! Айтилсин ёр-ёр!..»
Шундай тилак учун тилим кесилсин...
Августгача эса яна уч ой бор.

●

Кўнглим кечаларга гул тўкканида,
Хаёл варақларин ой букканида,
Ҳажр дарахтлари талх тукканида
Сен мени ўзингга чорлайверасан.

Булут уруғини сепганда ёмғир,
Абрдай сўкилиб сочилса сабр,
Кўксимга найзалар санчиб барибир
Сен мени ўзингга чорлайверасан.

Мени ҳайдаганинг ул йўллар азиз,
Тошларида бордир дил ёшимдан из.
Қалбимга итини севдиролган қиз —
Сен мени ўзингга чорлайверасан.

Элакдай йиртилиб кузги эгатлар,
Капалак қаноти боғлади хатлар.
Соянгга йиқилиб дийдорбекатлар,
Сен мени ўзингга чорлайверасан.

Руҳимга беркитдим — кўзимни юмиб,
Очиб — вақт гоҳидан ололдим юлиб.
Сен мени ўзингга чорлайверасан.

Чигиртка чириллар ўзимдай маҳзун,
Унинг азоблари тун каби узун.
Дарёлардай оқиб етмасин учун
Сен мени ўзингга чорлайверасан.

Вужудимдаги жон, кўзимнинг нури,
Сайёранинг гўзал сиру сурури,
Юрак сандиғида эгамнинг дури —
Сен мени ўзингга чорлайверасан.

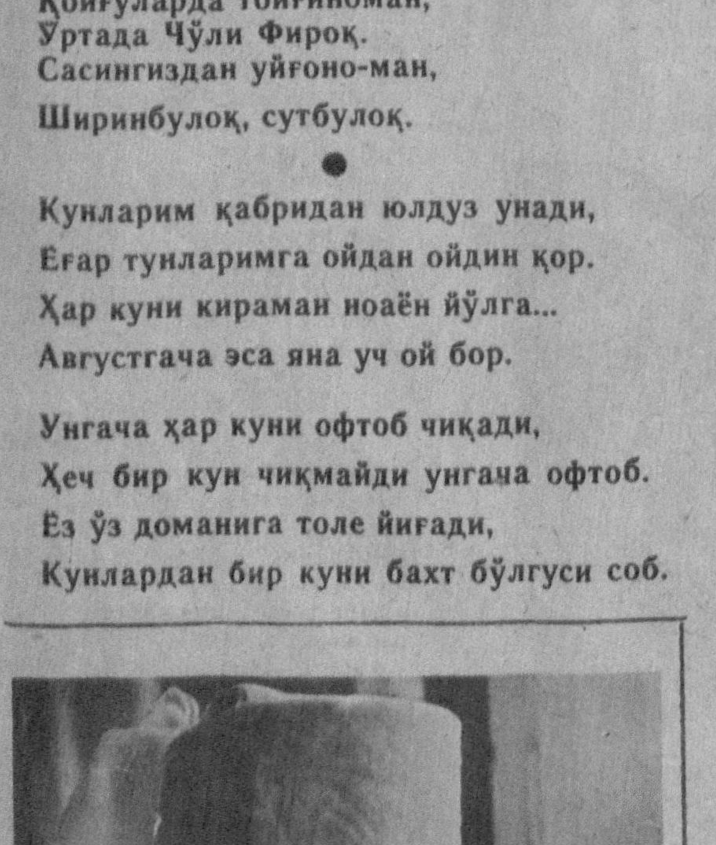

«Чуп парию хурдир отинг, бегим...»
С. МАҲКАМОВ фото-лавҳаси

Турғун Файзиев шарқшунос олим. Ўзбекистон Фанлар академиясининг Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институтида кўп йиллардан бери илмий иш билан шуғулланади. Шарқ халқлари адабиёти, тарихи билан боғлиқ қўлёзмалар устида иш олиб боради. Шунингдек, шарқ халқлари орасида оғиздан-оғизга кўчиб юрган ривоятлар, афсоналарни тўплаш ҳамда уларни тадқиқ этишга ҳам ғоят қизиқади. Уларни оғзаки адабиёт намунасидан ёзма адабиёт намунасига айлантириш ва шу тариқа халқимиз қўлига етказишга интилади.

Маълумки, шарқ халқлари оғзаки ижодида халифа Ҳорун ар-Рашид ва унинг вазири Жаъфар тўғрисида турли афсоналар тўқилган. Халқимиз орасида улар турли даврларда ҳар хил тарзларда айтилиб келинган. Турғун Файзиев шулардан бир нечтасига бадиий ишлов бериб нашрга тайёрлаган. Қуйида шулардан бирини эътиборингизга ҳавола қиламиз.

Турғун ФАЙЗИЕВ

«ЎША ТУШИМДА КЎРГАНИМ-ДА...»

РИВОЯТ ҚИЛИШЛАРИЧА, Бағдод халифаси Ҳорун ар-Рашид бева-бечоралар, ожизлар ҳамда аҳли фуқаронинг аҳволи ва тирикчилиги қандай кечаётганини мушоҳада қилиш мақсадида, вазири Жаъфар Бармакий ва жаллод Масрур билан биргаликда бошларига қулоҳ, устларига жанда кийиб, белларига качкўл боғлаб, қўлларига узун асо тутиб, дарвешлар қиёфасида тунда шаҳар кўчаларини кезар эканлар.

Ана шундай тунги «сайр»лардан бирида, халифанинг нигоҳи кўчанинг бир четидаги вайрона уйга тушади. Уйнинг кўча томондаги деворининг одам бўйидан юқори қисми уваланиб тушиб кетган, синчларига йиртиқ-ямоқ қоплар тутилиб, бегона кўздан пана қилинган экан. Уй ичидан тўхтовсиз равишда мокининг шақа-шуқ, шақа-шуқ товуши эшитиларди. Халифа деворга бўй чўзиб, уй ичига кўз ташлайди. Уй ичига тўқув дастгоҳи ўрнатилган бўлиб, эллик ёшлардан ошган, рангпар, ориқ бир киши хира жинчироқ ёруғида бўз тўқирди. Халифа уйдан кўзини олиб, ҳамроҳларига яқинроқ келишни ишора қилади ва яна уй ичига оҳиста назар ташлайди. Шу пайт уй ичидан устанинг афсус ва надомат оҳангида «Ҳе, нима бўларди, ўша тушимда кўрганим-да», деган ҳасратли овози эшитилади. Халифа бу овозни эшитгач, ҳамроҳларига қараб: «Устанинг аҳволи ночор кўринади, у тушида нимани кўрган экан, буни албатта билмоғимиз шарт. Жаъфар, сен эшикни тақиллат», дейди. Жаъфар эшикни оҳиста тақиллатади. Ичкаридан устанинг овози эшитилади ва бир оздан сўнг эшик очилиб, остонада у кўринади. Уста меҳмонларга бир-бир разм соларкан, «Келинглар, келинглар, қани, ичкарига марҳамат», деб уйча ичига бошлайди. Меҳмонлар дастгоҳ ўрнатилган уйга кирарканлар, ерга ёзиб қўйилган титилиб кетган бир парча эски бўйра устига чордона қуриб ўтирадилар ва фотиҳа ўқишгач, «Безовта қилганимиз учун бизни маъзур тутсинлар, биз худонинг бандалари шаҳрингизга шом намозидан сўнг кириб келдик. Алҳол карвонсарой томон кетаётган эрдик, кулбангиздан дастгоҳ овозини эшитиб, бу киши ҳам бизлардек жафокаш бандайи худо бўлса керак, бир зиёрат қилиб кетайлик деб ҳузурингизга киришга аҳд қилдик», дейди халифа.

— Кўп яхши иш бўлибди, қадамларингизга ҳасанот, хуш келибсизлар, — дейди уста.

— Бу касб билан кўпдан бери шуғулланасизми? — сўрайди Жаъфар.

— Бу касб менга отамдан мерос қолган. Ақлимни танибманки, ушбу дастгоҳда отамга ёрдамчи, отамдан сўнг эса ўз куним ўзимга қолиб, дастгоҳдан силжимай қолдим.

— Бола-чақа, аҳли аёллар ҳам бўлса керак, — сўрайди Масрур.

— Тангрига шукур, аёлим ва худо берган етти нафар фарзандим бор, — деб жавоб беради уста.

— Каттаси неча ёшда, — сўрайди Жаъфар.

— Ҳали ёш, энди ўн бирга қадам қўйди, — дейди уста.

— Ҳа, пири бадавлат экансиз, алҳол тирикчилик қандай ўтмоқда? — сўрайди халифа.

— Э... тирикчилиги қурсин, тонгдан шомгача, шомдан саҳаргача тиним билмай ишлайман. Топганим атала-умочга ҳам етмайди. Худога шукур, тўққиз жонмиз, болалар юпун, увадага ўралиб катта бўлаябди. Худо шоҳид, сизлардек азиз меҳмонларнинг олдиларингизга иккита нону бир чойнак қайнаган сув қўйишга ҳам қурбим етмади, начора, йўқчилик қурсин, — дея афсусланади уста.

— Биз учун асло ташвишланманг, биз ширин сўзнинг гадосимиз. Очиқ юз билан қаршилаб, суҳбатлашганингизнинг ўзи ҳар қандай зиёфатдан афзалдур, — деб тасалли беради Жаъфар.

Халифа Жаъфарга маъноли боқаркан, устага қараб, «Агар малол келмаса, сиздан бир нарсани сўрамоқчи эдик», дейди.

— Бажонидил, сўрайверинглар, — мулозамат қилади уста.

Ҳали эшигингизни тақиллатишга истиҳола қилиб, бироз иймаsucc турган эдик, — деб гап бошлайди Жаъфар, — шу аснода дастгоҳ овози бир дам тиниб, ичкаридан «Ҳе нима бўларди, ўша тушимда кўрганим-да», деган овоз эшитилди. Биз туйнукдан мўралаб уй ичида сиздан бўлак одамни кўрмагач, бу сирли тушнинг маъноси ва уни дамба-дам эслашингизнинг боиси нима эканини билишга қизиқдик. Агар сир бўлмаса, бизни ушбу асрорингиздан воқиф қилсангиз.

Уста мийиғида кулиб қўяди. «Сизларга айтсам бўлади, зеро, сизлар худонинг азизу мукаррам бандасисизлар, — деб у ёқ-бу ёққа кўз ташларкан, билинар-билинмас уҳ тортади ва ўз қиссасини бошлайди. — Алҳол аҳвол тирикчиликни кўриб турибсизлар. Э, нимасини айтай, гоҳида тирикчилик машаққатлари ю ўзимнинг ночорлигимни ўйлаб, қўлим ишга бормай дунёдан чиқиб кетгим келиб қолади. Аммо нафақайи аҳли аёл деганларидай, худо берган саккиз жон менга қараб турганини эслаб, яна шайтонга ҳай бериб ишга тутинаман.

Кунлардан бир кун ҳаёт икир-чикирларидан чарчаб, кўп ўйладим, ҳаёт чорраҳаларини хаёлан кезиб, ниҳоят чарчаб кўзим уйқуга кетибди. Тушимда гумбазнамо улкан бир тепалик олдида турибман. Худонинг қудратини қарангки, тепалик устидан катта-кичик ҳисобсиз ариқлар, соч ўримидек пастга қараб эниб тушган. Лекин ариқлардан оқиб тушаётган сувлар ҳар хил ўлчамда бўлиб, биридан шарқираб, биридан жилдираб, яна биридан тўхтаб-тўхтаб оқиб тушаётибди. Айрим ариқларда эса сув батамом қуриб қолгану фақат намлик сақланиб қолган.

МЕН УШБУ ТЕПАЛИККА маҳлиё бўлиб, боз устига бунчалик ҳисобсиз ариқларни кимлар ва нима мақсадда қазиганига ақлим етмай турардим. Шу аснода ёнимда бир нуроний шайх пайдо бўлиб, «Эй Оллоҳнинг мўмин бандаси, парвардигорнинг қудратини шошилмай томоша қил», дедилар. Мен дарҳол у кишига салом бериб, сўнгра «Эй ҳурматли зот, ушбу тепалик ва ундан пастга эниб тушган ҳисобсиз ариқларда қандай ҳикмат бор», деб сўрадим. У киши ариқларга ишора қилиб, «Бу тепалик бандаларга ризқ улашувчи гумбаздир. Мазкур ариқларнинг ҳар бири, бир мўмин банданинг ризқ ариғидир. Кўрмаяпсанми сув бирида кўп, бирида оз, яна бирида рамақда жон», деб жавоб бердилар. Мен ҳайратдан эсим оғиб, ўз ризқимнинг меъёри қанчалигини билмоқ истагида, «Эй улуғ зот, у ҳолда менинг ризқ ариғим қаерда, кўрсата олмайсизми?», дедим. У киши менга яқинлашиб, «Эй, бўтам, хавотир бўлма, сенинг ризқ ариғинг ушбу тепаликнинг орқасидадир» деб, қўлимдан ушлаб тепалик орқасига олиб ўтиб, бир ариқни кўрсатиб, «Мана, сенинг ризқ ариғинг», дедилар. Қарасам ариқдан ақалли жилдираб ҳам сув оқмаябди, аҳён-аҳёнда чакиллаб сув томаябди. Шуни кўрдиму пешонамга бир шапати урдим, урдиму уйғониб кетдим. Шу-шу бўлдию тирикчиликдан диққатим ошганда ўша тушни эслайманда, бироз ҳовурдан тушаман».

— Ибратга лойиқ туш кўрган экансиз, ҳеч қиси йўқ, ойнинг ўн беши қоронғу бўлса, ўн беши ёруғ, дебдурлар. Кечирган оғир кунларингиз эвазига парвардигори олам яхши кунларни ҳам насиб этса ажаб эмас, — тасалли беради Жаъфар.

— Иншооллоҳ, айтганингиз келсин, меҳмон, — дея қуллуқ қилади уста.

Халифа устага боқиб, «Тун ҳам яримлади, энди бизга рухсат берасиз, карвонсаройга борайлик, сиз ҳам андак дам олинг», дея мурожаат қилади. Фотиҳа ўқилгач уста меҳмонларни кузатиб чиқаркан, «Ўтган, кетганларингизда кириб турінглар», деб, мулозамат қилади.

Эртаси халифа ўз қабулхонасида аркони давлатни қабул қилиб бўлгач, вазир Жаъфарни ўз ҳузурига чорлаб, бўз тўқувчи уста ҳақида фикрлашиб олади-да, сарой баковулини чақиртириб, қуйидагича кўрсатма беради:

— Бугун кечқурун хазиначидан минг олтин динорли ҳамён олиб бир тоғаранинг ичига солиб, устига тўлатиб палов ош сузасан. Ош устига 10—15 дона патир нон босиб, дастурхонга ўрайсан... шаҳарнинг фалон даҳасида истиқомат қилувчи Фалончи номли бўз тўқувчи устанинг ... олиб бориб берасан. Агар уста «Бу кимдан ...» «Ғойибона мухлисингиздан», дейсану бошқа ҳеч нарса демай қайтиб келаверасан.

Шундан сўнг орадан 3—4 кун ўтгач, халифа ўз ҳузурига Жаъфар билан Масрурни чорлаб, «Устадан бир хабар олмаймизми? Валлоҳу аълам, ош остидан олтин ҳамённи олиб, аҳволи руҳияси анча тетиклашган бўлса керак», дейди. «Ихтиёр ўзларида амирал-мўъминин, биз тайёрмиз», деб жавоб беради Жаъфар.

Ўша тун яна ўша дарвеш, устанинг эшиги олдида тўхтаб, уй ичига қулоқ соладилар. Уй ичида яна ўша ҳа ёрду, яна ўша мокининг шақа-шуқ овози. Халифанинг ишораси билан Масрур эшик ҳалқасини қоқади. Ичкаридан устанинг «Л» деган бўғиқ овози эшитилади ва зум ўтмай эшик очилиб, меҳмонлар ичкарига кирдилар.

Фотиҳа ўқилгач, меҳмонлар яна тунда безовта қилганликлари учун устадан узр сўрайдилар.

— Тунов кун қишлоққа чиққан эдик, — деб сўз бошлайди Жаъфар, — шаҳарга кеч кириб келдик. Худо ... даса, эрта субҳи дамда Басра томон сафарга чиқурмиз. Бинобарин, шу ердан ўтар, сизни ҳам зиёрат қилиб кетайлик деб ҳузурингизга киришга жазм қилдик. Хўш, ... ли руҳиянгиз нечук, бола-чақалар омонми ... дай янгиликлар бор?

Уста эса жонланиб ... й азизлар, мени кўргани келиб кўп яхши ... қилибсизлар. Яхши одамларнинг пойи қадами хайрли ва муборак бўларкан, деб эшитган эрдим. Алҳол, сизларнинг пойи қадамингиз туфайли, ўша туннинг эртаси кечки пайт бир нотаниш одам дастурхонга ўралган тоғарани бу сизга экан деб қўлимга берди. ... саховат эгасининг номини сўрадим. У «Ғойибона мухлисингиздан», дедию, дарвешдай кўздан ғойиб бўлди. Ақалли, чеҳраси ҳам ёдимда қолмади.

Тоғарани ичкари олиб кириб, болаларимни чақириб, уни ўртага қўйиб, дастурхонни ечиб қарасак, тоғара тўла ... ёғ, серғўшт иссиқ палов, устига 10—15 та патир нон босилган экан. Оллоҳ-таоллоҳга шукроналар айтиб, саховат эгасининг ҳақига дуолар қилиб, ошни ўртага қўйиб едик. ... орада чамаси икки кишилик ош қолганда ... миямга бир ажойиб фикр келиб қолди. ... болалар-ку ошга тўйди, «оч уйда қатиқ ивимас» деганларидай, индамасам, тўйганлари ... қарамай буёғини ҳам ейишади. Барибир, ... миннатдор бўлармиди, ундан кўра ... қолган ош билан пири муршидимни ... лаб келсам бўлмайдими», дедиму, болаларга қараб, «бўлди энди, қўлларингни артинглар» дедим. Болалар қўлларини артишгач, тоғаги ош устига тўртта патирни босиб, тоғарани дастурхонга ўраб, пирим ҳузурларига ... зиёрат қилиб қайтдим. Куни кеча пирим мени ўз ҳузурларига чорлаб, беҳад дуолар қилиб, тоғара билан дастурхонни қўлимга тутқаздилар. Ўшандан буён руҳим анча енгил», деб, ҳикоясини тугатди уста.

БУ ҲИКОЯНИ Э... ТАН МЕҲМОНЛАР бир-бирларига м... дор қараб қўйишаркан, халифа устага ... «Саховатли кишилар кўп. Ажойиб иш ... ибди. Аммо сизнинг пирингизга қилган с... тпешалигингиз ҳаммасидан ҳам ошиб т... ди», деди. Шундан сўнг меҳмонлар уста... н хайрлашиб кўчага чиқадилар. Йўлда ... арканлар, ҳар учовининг хаёли устанинг ... гги ҳикояси билан банд эди. Ниҳоят, Ж... р халифага боқиб, «тақдирни табдил эт... мушкил экан-да...», деди.

— Худо юқтирмаса ... кор экан, — деди халифа.

Улкан ўзбек адиби ва алломаси Абдурауф Фитрат жуда бой ҳаёт кечирган бўлишига қарамасдан ўтмишда юз берган маълум ўта оғир тазйиқ ҳамда инсон шахси устидан ўтказилган зўравонликлар оқибатида ҳозирги авлодга бул ноёб инсон таржимайи ҳолининг жуда кўп томонлари, ранг-баранг қирра, жиҳатлари ҳамон қоронғулигича қолмоқда. Кейинги озодлик йилларида гарчи бу соҳада талай ишлар, текшириш ва изланишлар қилинган бўлса-да, лекин, чамаси, ўтган замон қаърларидан Фитрат каби элпарвар адиблар ҳаёти ва ижоди нишоналарини топиш, илмий таҳлилдан ўтказиш изчил давом этмоқ. Бунда албатта, олимлар қаторида бутун жамоатчилик йигирманчи ва ундан олдинги йиллар яшаб ижод қилган ажойиб кишилар ҳаёти ва ижодига оид маълумотларни тўплаш ва аниқлашда иштирок этса, нур устига а̇ло нур бўлади.

Хусусан, Тожикистонда чиқадиган «Адабиёт ва санъат» газетасининг 1989 йил 28 декабр сонида эълон қилинган Гулчеҳра Сулаймонийнинг «Гулнинг боғбони ким?» деган мақоласи Фитрат таржимайи ҳолининг ноёб бир қиррасини аниқлаш ва ойдинлаштиришга хизмат қилади. Ушбу мақола ҳамда Фитратнинг ўша дамда ёзган шеърини шоира Ойдин Ҳожиева таржимасида эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз.

РЕДАКЦИЯ

ГУЛНИНГ БОҒБОНИ КИМ?

Отам Пайрав Сулаймоний китобларини варақласам, доим хаёл оғушида қоламан: ҳар шеъри бир тарих. Унинг боғбон ҳақида икки шеъри бор. Бири унинг қалин дўсти, адабиётшунос Раҳим Ҳошимга бағишланган. Иккинчиси эса — «Гулнинг боғбони» асарининг ёзилиш тарихини дўстлар ёрдамида аниқладим. Отамнинг бир тўпламида бир хил вазнли икки шеър муҳаррирнинг эҳтиётқорлигими, хатоси боисми, бир асар тарзида қўшилиб чоп этилган. Аён бўлишича, бу шеърнинг бири Фитрат қаламига мансуб экан.

Ўттизинчи йиллар охири. Устод Айний маслаҳати билан Пайрав хонадони Самарқандга кўчиб келади. Профессор Абдурауф Фитрат уйи дўстлар учун доим очиқ эди. Пайрав Сулаймоний уни бениҳоя иззат-ҳурмат қилар, устодим деб қадрлар, янги ёзган асарларини аввало Фитрат назаридан ўтказиб олар эди. Фитратнинг рафиқаси Фотимахон Бурҳонова соҳибжамол келинчак эди.

Иттифоқо, Фитрат уй жиҳозларини сотмоқчи эканини, харидор излаётганини айтади. Пайрав бу гапни ўз дўс... Абдусалом Рашидийга ...зади. Абдусалом дилкаш ...хушсуврат йигит эди. ...иҳозларга харидор бў... Пайравга ҳамроҳлик ...иб устод уйига боради-...

...тод хўп меҳмоннавоз ...дўстлар суҳбати алла...гача давом этади.

...у баҳонаи сабаб Абду...м устод хонадонига сер...ов бўлиб қолади. Фотимахон ва Абдусалом муҳаббатидан огоҳ бўлган Фитрат хотинининг жавобини беради. Рўзғори бузилган Фитрат ғаму-ҳасратда қолади.

Устоднинг қайғусига сабаб бўлган Пайравнинг дили хуфтон бўлади. Устозга таскин-тасалли бериш учун Раҳим Ҳошим билан иккаласи бир шиша шароб олиб унинг уйига борадилар. Фитрат бўм-бўш уйда кўрпача узра ширакайф ўлтирар, ҳоли хароб эди.

Дўстларини ёнига ўтқизиб, ғам-ғусса тўла янги шеърини ўқий бошлади;

Рафт аз барам
Ёри нозанин,
Бар жабин зи қаҳр
Барфиканда чин...

Фитрат кўз ёш тўкиб, давом этади:

Лолам зи даст
Рафту боғ монд,
Тирагун шабам
Бечароғ монд.
Ақлу ҳушу дил
Бесўроғ монд.
На боғ монд,
На роғ монд
На лола, на чароғ монд,
Дар дилам ҳамин
Дарду доғ монд.

Бу фиғонли шеърнинг қуйидаги бандларини оиламизда ҳамма ёд биларди, лекин ҳеч ким унинг муаллифи Фитрат эканини айтмасди. 37-йиллар ушбу байтларни ҳар ким ўз дардининг баёни деб биларди.

Дар шаби ғамам
Моҳтоб нест.
Рўзи мотамам
Офтоб нест.
Оҳу нолаамро
Ҳисоб нест.
Сина меканам,
Дод мезанам,
Аз ягон тараф
Як жавоб нест.

Фитрат фарёд уриб, ўқийди:

Ҳамнафас намонд,
Ҳамқафас намонд,
Додрас намонд,
Ҳеч кас намонд,
Хок бар сарам!

Устод хавотир ва меҳрибонлик билан дўстларини огоҳлантиради: замона нобоп, шу шеър ҳақида оғиз очманглар!

Пайрав уч пиёлага шароб қуйиб, Раҳим Ҳошимга имо қилади: шеърни кўчириб олиш керак эди-да. Пайрав ва Фитратни шароб элитади, улар ухлаб қоладилар. Раҳим Ҳошим шеърни кўчириб олади. Фитрат қатлидан сўнг омон қолган ягона нусха шу бўлса эҳтимол. Бу шеър Раҳим Ҳошим учун қимматга тушди: уни икки марта қамадилар, бошига азоб дўли ёғди, бадарға қилинди..

Урушдан кейинги йиллар Фотимахон бот-бот Душанбега борар, эри Абдусалом Рашидийнинг қариндош-уруғларидан ҳол сўрарди. Бизникида ҳам меҳмон бўлиб, Пайравни эслаб, баъзан гила-гузора қиларди, азиз биродарим менга таъна этиб айтибдур:

Аз вафову аҳд
Бенасиб буд,
Тухму решааш
Нонажиб буд.

Ахир, насли насабимни Пайрав яхши биларди-ку! Мен ёш эдим, ғўр эдим, аммо олим Фитратни ҳурмат-иззат қилардим. Мен ўзбошимчалик билан чиқиб кетмадим, Фитрат ўзлари маслаҳат бердилар. Яхшиликча икки тарафга кетдик...

Аммо менинг бахтим чопмади, тириклай жудо бўлдим. Муҳаббатимдан нишона Дилбарим бор, шунга шукур қиламан. (А. Рашидий хорижга кетиб, у ерда муқим бўлиб қолади. — **Тарж. изоҳи**).

Отамнинг «Гулнинг боғбони» шеъри Фитрат мисралари вазнида битилганидан икки шоирнинг икки асари битта шеър сифатида чоп этилган экан.

Фитратнинг шеъри қўлдан-қўлга ўтиб, машҳур бўлиб кетди. Ҳар бир куйган ошиқ унда дардини, бахти шўрлар унда ҳасратини кўрарди. Маҳбусхоналардан бу шеър парчалари мактубларда битилиб, ғарибу бенаволар фарёди бўлиб, бева-бечора аёллар қўлига тегарди. Устод Лоҳутий бу шеърни ўқиб, Фитрат агар шу зайл ижтимоий шеърлар битганида, бирор шоир маҳоратда у билан тенглашолмасди, дерди. Афсуски, замон тегирмонлари шундай улуғ шоирни янчиб ташлади. Бу фожиа бўлмаганида, адабиётимиз янада бой ва мукаммал бўлур эди.

Гулчеҳра СУЛАЙМОНИЙ

ТАДҚИҚОТ * АХБОРОТ

ФИТРАТ

НОЗАНИН ЁР

Кетди ёнимдан
Ёри нозанин,
Тушди қаҳридан
Манглайга ажин...
Қўлимдан лолам
Кетиб, боғ қолди,
Қоронғу кечам
Бечароғ қолди.
На боғ қолди,
На роғ қолди,
На лола, на чароғ қолди,
Дилимда фақат
Дарду доғ қолди.
Ғамим тунида
Моҳтоб йўқдир.
Мотам кунимда
Офтоб йўқдир.
Оҳу ноламга
Ҳеч ҳисоб йўқдир,

Кўксимни юлиб,

Дод соларман,

Бирор тарафдан

Бир жавоб йўқдир.

Сирдош қолмади,

Қурдош қолмади,

Додимга етар

Ҳеч кас қолмади,

Шўрим қуриди!

Ойдин ҲОЖИЕВА
таржимаси

ТАРЖИМОН ИЗОҲИ:

Раҳим ҲОШИМ — таржимон, адабиётшунос, Фитрат ва Айнийнинг шогирдларидан, Айнийнинг «Бухоро инқилоби тарихи» китобини ўзбекчадан тожикчага ўгириб, чоп эттирган.

Отажон Пайрав СУЛАЙМОНИЙ — (1899—1933 йиллар), тожик шоири, таржимон, Фитрат ва Айний шогирдларидан, тиф билан оғриб оламдан ўтган.

Абдусалом РАШИДИЙ — (1900—1976 йиллар) Айний шогирдларидан, хорижга кетиб, муқим бўлиб қолган.

Фотимахон БУРҲОНОВА — (1912—1969 йиллар) Фитрат билан турмуш қурганда 16 ёшда бўлган, рўзғорлари бузилган, ўртада фарзанд бўлмаган. Пайравнинг «Гулнинг боғбони»... деб бошланувчи шеърида у Фитратга қайғуриш, ҳамдардлик туйғуси билан бўлса керак, Фотимахонимга нисбатан «Аҳду вафоси йўқ эди, зоти паст эди» каби аччиқ кесатиқларни ишлатади.

Дилбар РАШИДОВА — Фотимахонимнинг иккинчи рўзғоридан нишона. Дилбархоним Рашидова шарқ мусиқашунослиги мутахассиси, санъатшунослик номзоди. «Йигирманчи йиллар ўзбек драматургияси» мавзусида диплом иши ёқлаб, Беҳбудий, Фитрат, Ҳожи Муин ижоди, умуман, жадидлар адабиётини таҳлил этган. Шу кунларда Фитратнинг «Ўзбек классик мусиқаси ва унинг тарихи» китобини нашрга тайёрлади. Зора, бу савоб ишнинг рўёби тезлашса. Дилбархоним чунончи, шундай ҳикоя қилади:

«— 1987 йил эди. Раҳматлик Музайяна опам бир куни Фотимахонимга бағишланган Фитратнинг яна бир гўзал шеъри борлигини айтиб қолдилар. Шу вақтгача Фитратнинг онамга бағишланган... «Гўзалим, бевафо гулистоним» деб бошланувчи шеъри борлигини билардим. Бу гўзал сатрларга тоғам Мутаваккил Бурҳонов куй басталаганлар. Афсуски, бу шеърнинг матни айрим хатолар билан чоп этилган. Музайяна опам (Алавия) яна айтдиларки, ўша иккинчи шеър «Хок бар сарам» мисраи билан тугайди. Шанбезодани топсангиз, унинг хабари бор.

Раҳим Ҳошимнинг қизи билан борди-келдимиз бор эди. Дугонамни кўргани бордимда, муҳтарам Раҳим Ҳошим муаллимни зиёрат қилгани уйларига ўтдим. Улардан Шанбезодани қайдан излашимни сўраганимда, нимага керак, дедилар устод. Ниятимни айтгач, индамай кутубхоналарига кириб кетдилар ва сарғайиб кетган саҳифаларни олиб чиқдилар. Ўша мунгли ва хазин ҳолат, дард тўла сатрлар... Фитратнинг ҳижронда ёниб ёзган шеъри — гўзал севгилиси қайғусида битилган мисралар эди...

«Домла, бу шеърнинг тарихини ёзсангиз, улуғ иш бўларди», дедим. Устоднинг яралари қайтадан янгиланди шекилли, чуқур хўрсиндилар...

Анчадан сўнг тожик адабиёти ҳафталигида Гулчеҳра Сулаймонованинг мақоласи чиқди. Гулчеҳрахоним «Отамнинг «Гулнинг боғбони» шеърининг ёзилиш сабабини дўстлар ёрдамида аниқладим», деганида, ҳурматли Раҳим Ҳошимни назарда тутгандир...»

ТАРЖИМОН ЭСКАРТИШИ: Фитрат ҳақида илмий кузатишлар қилиб, унинг ҳаёти, ижодини таҳлил қилгани учун кўпчилик Дилбархонимни Фитратнинг қизи деб ўйлашади. Аслида, бундай эмас. Дилбархонимнинг айтишларича, Фитрат домланинг ёлғиз қизлари Муаттархон уруш йиллари Бухорода ўлган. Кимдир шу хабарни Фотимахонимга етказганида, у киши жуда қайғуриб, хун бўлиб йиғлаганлар.

«Онам Фитратни тарк этиб, муҳаббатини дариғ тутган бўлса, мен қизлари бўлмасам-да, фарзандлик садоқати билан бу улуғ инсонга меҳримни бағишладим», — деди Дилбархоним.

Умуман, Фотимахоним хонадонида Фитрат шахсига, ижодига эҳтиром туйғуси баланд бўлган.

СУРАТЛАРДА: Фотимахон БУРҲОНИЙ қизлик пайти ва Фитратга ҳамнафас бўлган йиллар. Фотимахоним қизи Дилбар билан. 1940—1941 йиллар.

Суратларни Дилбар Рашидова лутфан таклиф этди.

Наим ҚАРИМОВ

«ҚЎНҒИРОҚНИ КИМ ОСАДИ?»

ШИНГИЛ ЛАВҲАЛАР

«ҒАФУРОВСКИЙ» ТАРЖИМА

1953 ЙИЛ. «Халқлар доҳийси» тарих саҳнасидан кетганига қарамай, ҳибсга олинган бошқа ўзбек ёзувчилари сингари Шайхзода ҳам ҳамон НКВД лагерларида азоб-уқубат чекмоқда эди. Ўша даврда расм бўлган таомилга кўра, Шайхзода қаламига мансуб китоблар кутубхоналардан териб олинган, унинг мактаб мажмуаларига кирган таржималари эса ўзбек тилига қайта ўгирилмоқда эди.

Отам Педагогика фанлари илмий-текшириш билимгоҳида хизмат қилганлари сабабли мактаб дарсликлари ва мажмуаларини 1953—54-ўқув йилига чоп этиш юмушлари билан банд эдилар. Шайхзода сингари таржимон-ёзувчиларнинг Горький ва Маяковскийдан қилган таржималарини зудлик билан янгилаш зарурати эса нашриётга ҳам, билимгоҳга ҳам катта ташвиш орттирганди. Янги таржималар қисқа фурсатда, аммо юқори савияда бажарилиши лозим бўлгани учун марказком бу масъулиятли юмушда Ғафур Ғуломни — шу йилларда соғ ва омон қолган бирданбир забардаст ижодкорни жалб этишни маслаҳат берган эди.

Хуллас, билимгоҳ — буюртмачи, Ғафур Ғулом — ижрочи, камина — филология куллиётининг талабаси эса дастёри беминнат бўлдик. Биринчи бор шоирнинг хонадонига кириб борганимда, қўлимда Маяковскийнинг «Жуда соз!» достонидан кўчириб олинган беш-ўн саҳифали парча бор эди. Ғафур Ғулом масаладан яхши хабардор экан, парчани қўлимдан олиб, икки ...ндан кейин келишимни буюриб, деди: «Фотиҳ-та, айт, гонорарни тузукроқ ёзиб, тайёрлаб тур-... Ўзиям ғафуровский таржима бўлади. Маяковскийдан ўтқазиб юбормасам, Ғафур Ғулом отимни бошқа қўяман!»

Икки кундан кейин борсам, Ғафур Ғулом бир уй меҳмоннинг ўртасида экан: «Эртага келасан», — деди. Эртасига борсам, меҳмонлар сийраклашган, лекин кечаги гурунгнинг акс садоси ҳали ҳам шоирнинг чеҳрасида жилва қилиб турарди. «Сен ҳадеб келаверма. Тугаса, ўзим олиб бораман», — гапни қисқа қилди шоир. Аммо нашриёт шошираётганлиги учун отам мени қўярда қўймай, яна юбордилар.

Ғафур Ғулом бу сафар ҳам сархуш меҳмонлар даврасида булбули гўё бўлиб ўтирар эди. Гапнинг мазмунидан Тамкин қўлёзма шеърлар тўпламини шоир назаридан ўтказмоқчи бўлган, аммо Ғафур Ғулом бу тўпламнинг унвон саҳифасидан бўлак жойига ўтмаса-да, тўпламга бутунлай бошқа бир ном берган ва мажлис аҳли шу янги номни муҳокама қилиб, соҳиби хонадон шаънига ҳамду санолар ўқимоқда эди. Чамаси, бу арзон хушомадгўйлик шоирнинг ғашига тега бошлаган бўлса керак, у ҳам мавзуни ўзгартириш, ҳам менга эътибор бериш ниятида деди:

— Шу уйдан чиқиб, жиндак ўнг томонга қараб юрсанг, ҳовлининг чап тарафида шинам бир иморатча бор. Эшикдан кириб, чап томондаги хонага бурилсанг, устолим устида бир мўътабар қўлёзма китоб очиғлиқ турибди. Мирзо Бедилнинг китоби. Шу китобни олиб келсанг, сенга ҳам, манави акаларингга ҳам ибратлик бир нарсани ўқиб бераман.

Китобни топиб келдим. Ғафур Ғулом: «Бу сенга Маяковский эмас. Бунинг ҳар бир сўзини ёнғоқдек чақишинг керак», деб мумтоз шоирдан бир неча лавҳалар ўқиди. Сўнг таржима қилиб, маъносини шарҳлаб кетди. Энди давра аҳли ҳам Мирзо Бедилга, ҳам унинг билимдон ва доно шарҳловчиси Ғафур Ғуломга тасаннолар ўқиди. Хуллас, Ғафур Ғулом Мирзо Бедил оламига қанчалик кирган бўлса, Маяковскийдан шунчалик олислашган эди.

Орадан бир неча кун ўтгач, яна «ғафуровский» таржима учун бордим. Ғафур Ғулом ҳовлида нималар биландир ивирсиб юрарди. Мени кўриб, «Яна келдингми? Бу, Маяковский, деганнинг асарини ҳам ўйлаб, ҳам тушуниб таржима қилиш керак. Таржима қилиш — бўзчининг мокиси эмас! — деди ва давом этди. — Маяковскийни унча-мунча ўриснинг ўзи ҳам тушунмайди. Манави ўрис усталарки тушунмаяпти, бошқаларга йўл бўлсин!» Ғафур Ғулом ҳовли деворларини оқлаб юрган икки ўрис устани кўрсатди.

Сўнг ишхонасига кириб, бундан икки ҳафта илгари олиб келганим қоғозларни олиб чиқиб, «Ўқиб бер-чи буларга!» — деди. Мен ўқий бошладим:

...От винтовок говорка
скоро
Зимнему шататься...

Ғафур Ғулом ўрис усталарига савол назари билан қаради. Улар бу сатрларга мутлақо тушунмаймиз, дегандек елкаларини қисиб қўйдилар.

— Мана, кўрдингми? Ўрис бўла туриб булар тушунмаган сатрларни менга таржима қилишни осон деб ўйлайсанми? Адангга бориб айт, шошира бергандан кўра, гонорарини кўтаришни ўйласин.

Ғафур Ғулом бир ой давомида мени сарсон қилишни қўймади, мен унинг тинчини бузишни. Ахийри у ўзига ўхшаган қайсарга рўпара келганига амин бўлгани учунми, ҳар қалай, «ғафуровский» таржимани тугатиб берди.

«ОЛ, ВИНО БЎЛДИ!»

ҒАФУР ҒУЛОМ ЎЗБЕКИСТОН Фанлар академиясининг академиги сифатида ёш адабиётшунос кадрларнинг етишувида илмий раҳбар сифатида яқиндан иштирок этган. Унинг раҳбарлигида фан номзодлиги учун илмий иш ёзган олимлар орасида Салоҳиддин Мамажонов ҳам бўлган.

Кунларнинг бирида Салоҳиддин Мамажонов раҳбари ҳузурига бориб, ундан йўл-йўриқ олмоқчи бўлибди. Борса, Ғафур ака уйда нимагадир тараддуд кўриб турган экан.

— Келганинг яхши бўлди. Битта дастёрга муҳтож бўлиб турувдим, — гап бошлабди шоир. — Бешёғочни биласан-а? Шундоқ кино томонга чиқсанг, чап тарафда дўкон бор. Ўша ерда хушбўй ичимликлар ҳам сотилади. Мени этди десанг, битта четвертушка беришади. Учиб бориб, учиб келгин.

Салоҳиддин ғизиллаганича Ғафур ака айтган дўконга борибди. Аммо «четвертушка» дегани нима экан, деб хаёл суриб турган экан, харидорлардан бири сотувчига: «Четвертушка»дан тўртта беринг», деб пул узатибди. Дўкондор эса бурчакда уюлиб ётган «лилипут» ароқчалардан олиб берибди. Салоҳиддин домланинг ярмича ҳам келмайдиган шу одамки тўрттасини олди, энди мен битта олиб борсам, уят бўлар, деб иккита четвертушкани кўтариб Ғафур аканинг уйига қайтибди.

Домла бир маҳал қараса, Салоҳиддин байталмондан бир эмас, иккитасини олиб келибди.

— Нима, ўзинг ҳам ичасанми? — сўрабди Ғафур ака ҳайрон бўлиб ва жавобни кутмай, икки пиёлани тўлдирибди.

Салоҳиддин умри бино бўлиб, ҳали ароқни оғзига олмаган экан, секингина: «Домла, мен ичмайман», — дебди.

— Нима, вино ичасанми? — сўрабди шоир.

Салоҳиддин бундай қараса, атрофда винонинг асари ҳам йўқ. Зора шу сабаб хижолатвозликдан қутулиб қолсам, деб ўйлабди-да, «Ҳа», дебди.

Ғафур ака топонғичларнинг топонғичи эмасми, бояги ароқ тўлдирилган пиёлаларнинг бирига дастурхон устида турган қулупнай мураббодан икки қошиқни солибдида қошиқча билан бир-икки айлантириб, «Ол, вино бўлди!» дебди. Қишлоқда катта бўлган Салоҳиддин ўша пайтгача на фақат ароқ, ҳатто шаробни ҳам тотиб кўрмаган экан, аммо бу сафар ҳам домланинг раъйини қайтаришни ўзига эп кўрмай, пиёлани шартта олиб, «Нима бўлса бўлди», деб кўзини чирт юмибди-да шартта бўшатибди. Мураббо ҳаддан зиёд қуюқ эканми ёки нон ботирилганда, катта-кичик ушоқлар билан тўлган эканми, хуллас, Салоҳиддин ўзини ёмон ҳис этибди ва кўнгли чунонам айнабдики, ҳатто ҳозиргача ҳам ароқ ё винони кўрса, ўша воқеа ёдига тушиб, беҳузур бўлиб кетади.

«ҚЎНҒИРОҚНИ КИМ ОСАДИ?»

УРУШДАН КЕЙИНГИ УЗОҚ йиллар мобайнида Фанлар академиясининг Шарқшунослик илмгоҳи, Тил ва адабиёт илмгоҳи сингари илмий марказларга бирор янги штат берилмаган. Рўзномалар эса ҳар иккала илмгоҳда фақат соқоли белига қадар тушган чоллар билан кампирлар ишлайди ва улар бу мўътабар илмий муассасаларни масжидга айлантириб юборганлар, деб жар солганлари солган. Шундай кунларнинг бирида Тил ва адабиёт илмгоҳининг ўша вақтдаги раҳбари Азиз Қаюмовнинг ҳузурига олимлардан бири кириб:

— Азизхон, бизнинг ёшимиз ўтиб боряпти. Илмгоҳга эса ёшлар ишга олинмаяпти, — деб шикоят қила бошлабди.

— Нима қилайлик, ҳар куни бўлмаса ҳам, кун ора президиумда шу масалани қўйяпман. Лекин ҳозирча бирор натижа чиқмаяпти: академияда ҳозир янги штат учун маблағ йўқ, — жавоб берибди директор.

— Азизхон, шу... штатимизда Ғафур ака борлар. Штатга олинганларидан бери ишга келмайдилар ҳам, бирор юмушимизни бажариб бермайдилар ҳам. Шу кишининг ўрнига иккита ёш йигитни ишга олсак...

Бундай гаплар бугун бир кишининг оғзидан чиққан бўлса, эртаси бошқа олимнинг тилидан чиқадиган бўлибди. Азиз Қаюмов жамоа аъзоларига: «Ғафур Ғуломдек улкан олимнинг илмгоҳ штатида бўлишининг ўзи ҳаммамизнинг обрўйимиз» деб қанчалик ишонтирмасин, бу ишончдан ҳеч ким қаноат ҳиссини туймабди. Ниҳоят, у навбатдаги шикоятчилардан бирига бундай дебди:

— Бир ишхонада бир талай сичқонлар ишлар экан. Иттифоқо, шу идорага бир мушук ҳам бириктирилган экан. Аммо мушук ҳар сафар ишга келганида, бир неча сичқоннинг уруғи қурир экан. Бундан ташвишга тушган сичқонлар мажлис қурибдилар. Сичқонларнинг доноси сўзга чиқиб, «Шу мушукнинг бўйнига қўнғироқ илсак. У ҳар сафар келаётганида, қўнғироқ жарангини эшитиб, ҳушёр тортамиз. Бирортамизга тариқча ҳам шикаст етмайди», — дебди. Бу фикр қанчалик оқилона бўлмасин, мушукнинг бўйнига қўнғироқ иладиган бирорта мард топилмабди. Агар, — деб қўшиб қўйибди Азиз Қаюмов, — бирортангиз ана шундай мардликка тайёр бўлсангиз, мен қаршилик қилмайман.

ПИВО ТЕКИН БЎЛГАН КУН

ЎТТИЗ ЕТТИНЧИ ЙИЛДА ишдан ҳайдалиб, босмадан чиқиш олдида «Тансиқ» деган китоби сочиб юборилган, бирорта асари совет матбуотининг темир деворларини тешиб ўтолмаган Ойбек икки-уч йил оғир иқтисодий аҳволда яшаган. Ниҳоят, қамоқдан омон қолган ёзувчилар пешонасига ҳам офтоб тегадиган кунлар келиб, унинг ўша изтиробли йилларда ёзган «Қутлуғ қон» романи «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» журналида босилган. Бу воқеа 1940 йилнинг биринчи палласида кечган.

Шунча тақчиллик ва пулсизликдан кейин қўлига мўмайгина қалам ҳақи тушган Ойбек дўст-ёрларини йиғиб, ҳозир Зарқайнар деб аталган кўчанинг цирк биноси жойлашган томонида саф тортган ёзги оромгоҳлардан бирига бошлабди. Ўша пайтда Эски шаҳардаги маданият ва истироҳат боғининг чап қаноти Лабзак кўчасига қадар чойхона-ю ошхоналардан иборат бўлган ва уларда муздек пиво сотилган. Ўзбекистоннинг ёз шароитида эса навқирон йигитлар учун қаймоқдек мазали пиводан бошқа ноз-неъмат керак эмас эди. Шунинг учун ҳам Ойбек дўст-ёрлари билан бу манзилга келиб, юрагига уч йил мобайнида йиғилиб қолган тугунни ёзмоқчи бўлган.

Дўстлар оромгоҳга кириб келганларида, барқутдек пиво эндигина келтирилган, ҳатто ҳамма бочкалар ҳали тушириб ҳам олинмаган экан. Ойбек пивофурушга юзланиб, шу бочкалардан бирининг қанча туришини сўрабди. Сўнг ёнидаги пули етиб ортишига кўзи етгач, бир даста пулни унга берибди-да, бир бочка пивони дўстлари ёрдамида четроққа юмалатиб олиб борибди. Дўстлар шу куни, иссиқдан ҳориган ва чанқаган отлардек, пивога роса қонибдилар. Аммо улар қанча кўп ичмасинлар, бир бочка пиво ҳар қалай беш-олти пивохўр учун кўплик қилар экан. Кимдир «Қолганини эртага келиб ичамиз», деса, яна кимдир: «Йўқ, дам олиб-дам олиб, эрталабгача бир амаллаб ичиб тугатамиз» дебди. Бошқа майхўр эса сотишни таклиф этибди.

Ойбек қараса, пивохўр дўстлари, у ўйлагандек, бир ҳовуч шаробни бўшатадиганлардан эмас экан. Шундан кейин у оромгоҳга келган барча қоракўзларни пиво билан меҳмон қилибди. Шу куни пивофурушнинг пивосига навбат келмай, ярим тунга қадар текин пиво куни давом этибди.

«ТЎЙЛАР МУБОРАК!»

УРУШ ЙИЛЛАРИ САНЪАТКОРЛАР бир томони, армияга олиниб, нобуд бўлиб кетмасликлари, иккинчи томони, иқтисодий жиҳатдан қийналмасликлари учун Усмон Юсупов Янгийўлда музикали драма театрини ташкил этган, ўша тумандаги колхозлар эса бу театрни оталиққа олган эдилар. Ўқтин-ўқтин санъаткорлар ҳузурига Ғафур Ғулом ҳам чиқиб турар эди.

Кунларнинг бирида Ғафур Ғуломнинг келгани шарафига дўстлари чойхонада шўрва тайёрламоқчи бўлибдилар. Не-не машаққатлар билан гўшт топиб, бир амаллаб шўрвани ҳам пиширибдилар. Аммо сузишга яқин ўйлаб кўрсалар, шўрвага нон ҳам керак экан. Нонсиз шўрва билан қорин деган жонвор тўймаслигини кўз олдиларига келтириб, нонни топиш йўлини ўйлаб кетибдилар. Кимдир бундан сал бурун Ҳабибий домла икки буханка нони олиб, уйига ўтиб кетганини эслабди. Яна кимдир шу кунлари Ҳабибий домланинг ити болалик бўлганини айтибди. Бу гапларни эшитган Ғафур Ғулом Юнус Ражабийга қараб: «Бўлди. Нонни топдим. Созанда-ю хонандаларингизни йиғинг», деб илтимоснамо буйруқ берибди. Сўнг бир тўда санъаткорлар Ғафур Ғулом билан Юнус Ражабий бошчилигида «Тўйлар муборак»ни айтиб, Ҳабибий домла истиқомат қилаётган уйга борибдилар.

Ҳабибий домла мўътабар меҳмонларни кўриб, гарчанд улар итни йўқлаб келган бўлсалар ҳам, боши осмонга етиб, дастурхон ёзибди. Бояги икки буханка нонни олиб келиб, тўғрамоқчи бўлибди. Аммо шу пайт Ғафур Ғулом: «Домла, нон тўғраб, ўзингизни қийнатманг», дебди. Ҳабибий домла гапнинг нимада эканлигини тушунмай, яна пичоқни нонга санчиш учун кўтарган экан, Ғафур Ғулом давом этибди: «Шу нон бизникими, ахир?» «Ҳа-да, албатта, сизники», — дебди яна домласи тушмагур. Ғафур ака: «Агар шу нон бизники бўлса, яхшиси, олиб кетамиз», — дебди. Кимдир домланинг қўлидаги нонни олиб, қўлтиғига қистираётган экан, Ҳабибий домла масаланинг моҳиятига энди тушуниб, дебди:

— Агар тўғралганда, биз фақирга ҳам бир бурда тегиб қолармиди?

АРСЛОНЛАРНИ ТАРБИЯЛАШ ОСОНМИ?

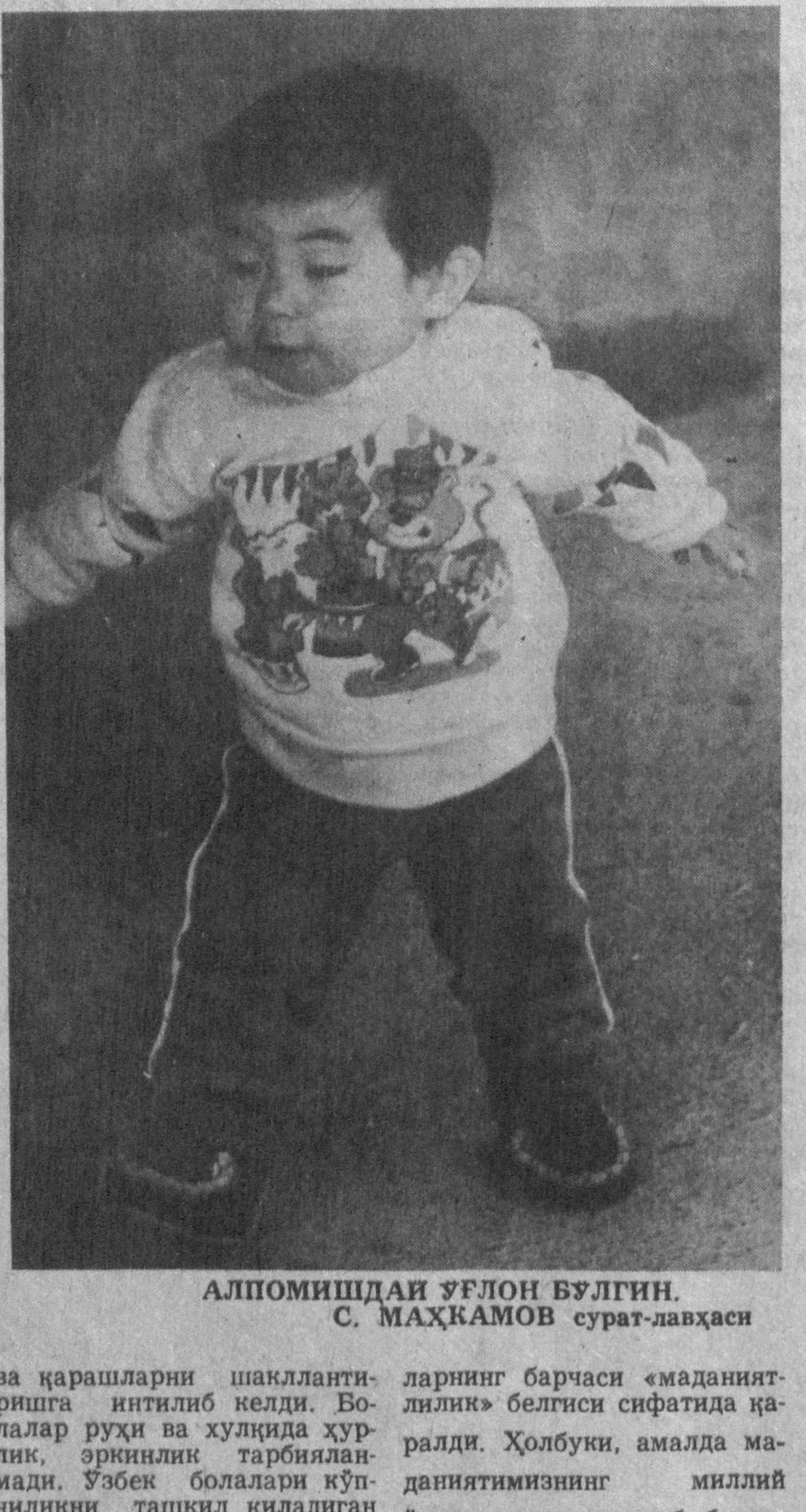

АЛПОМИШДАЙ ЎҒЛОН БЎЛГИН.
С. МАҲКАМОВ сурат-лавҳаси

Халқ ривоятларида айтилишича, янги туғилган чақалоққа ой шуъласидан ажиб бир оҳанг оқиб келармиш, бу оҳангга юлдузлар жўр бўлармиш. Ой ва юлдузларга қараб янги фарзанд кўрган онанинг кўнглида меҳр ва қўшиқ уйғонибди. Оналар ўз болаларини туғилган кунидан то балоғатга етгунича меҳр нури, қалб қўри билан тарбиялайдилар. Болаларда мардлик ва жасорат, вафо ва садоқат туйғуси она қўшиғидан ўтади:

Алпомишдай ўғлон
бўлгин, алла-ё,
Униб-ўсиб арслон бўлгин,
алла-ё,
Минган отинг мадад
бўлсин, алла-ё,
Ўлим, мардлик одат
бўлсин, алла-ё.

Хўш, бугунги ўзбек қизлари, табаррук хонадонга келинчак бўлиб қадам қўйган сингилларимиз алла айтишни биладиларми? Кейинги йиллар ичида бу саволни ўзимизга қайта-қайта беряпмиз. Лекин бундан бирон наф чиқармикин? Ахир, кўпгина ёш келинчаклар ва оналар «замонавий аёл» сифатида алла айтишни эскилик сарқити деб ҳисоблайдилар.

Очиғини айтганда, социализм шароитида хотин-қизлар устига жуда катта юк қўйилиши оқибатида аёлнинг бола тарбияси ва оиладаги роли сусайиб кетди. Аёлга тамомила нотўғри йўл-йўриқлар кўрсатилди. Аёл миллий урф-одатлар байроқдори бўлолмай қолди. Иш билан банд аёл оналик ва болалик муҳофазасига тўла ўзини бағишлаши, ўз фарзандини меҳр билан парвариш қилиши, унга ўз борлиғини бахшида этиши қийин.

Ижтимоий иш билан банд бўлган онанинг вазифасини боғчалар ва яслилар ўтайдиган бўлди. Собиқ шўро тузумидан мерос бўлиб келаётган ҳозирги замон боғчалари болаларда доимий «бир хиллик»ни, бир хил туйғу ва қарашларни шакллантиришга интилиб келди. Болалар руҳи ва хулқида ҳурлик, эркинлик тарбияланмади. Ўзбек болалари кўпчиликни ташкил қиладиган боғчаларда чала «оврупоча» тарбия ҳукм сурди. Уларнинг қиёфасини рус шароитига мосланган усул ҳамда воситалар асосида шакллантиришга зўр берилди. Буларнинг барчаси «маданиятлилик» белгиси сифатида қаралди. Ҳолбуки, амалда маданиятимизнинг миллий ўзига хослиги нураб борди.

Ҳозирги замон болалар боғчаларини тубдан ўзгартириш, болаларга серзавқ миллий туйғуларни теран сингдириш давр талаби бўлиб турибди. Ҳа, миллий боғчалар яратиш зарур! Болаларни боғчага топширишдан олдин аввало оналик-болалик муҳофазаси тўла ҳисобга олиниши лозим. Боғчаларда болаларни севадиган, болажонларсиз яшай олмайдиган кишилар ишласинлар. Мактабгача тарбия муассасалари ўртасида энг яхши тадбир кўрик-танловлари ўтказиб бориш керак. Хусусан, алла айтишни, болаларбоп қўшиқларни билмайдиган тарбиячи ва энагаларни қайтадан синовдан ўтказиш зарур. Умуман, бундай ишларни ана шу тарбиячиларни тарбиялайдиган ўқув юртларидан бошлаш лозим.

Мазкур ўқув юртларига кираётганларнинг алла қўшиқларини ижро этиш қобилиятини суҳбат тарзида текшириб кўриш ҳам фойдадан ҳоли эмас.

Кейинги пайтларда хусусий, оилавий боғчалар ҳам юзага келмоқда. Аммо ўз фарзанди тақдирига бефарқ бўлмаган ҳар бир ота-она унинг тарбиясини кимга ишониб топшираётганини билсин. Ўзгалар фарзандини тарбиялашдек катта масъулиятни зиммаларига олган кишилар бу соҳада жуда юқори малакага эга бўлишлари керак.

Икки оғиз болалар ўйинчоқлари хусусида. Кичик ёшдаги болалар катталарга тақлидчан бўлишади. Таассуфки, ҳозирги болалар қўғирчоқлари нималарни ифодалашини мутлақо тушуниб бўлмайди. Нега ана ўша қўғирчоқларда афсонавий Алпомиш ва Барчинойларнинг, Лайли ва Мажнуну Тоҳир-Зуҳроларнинг тимсолини яратиш мумкин эмас? Албатта, мумкин. Фақат бунга қунт ва эътибор керак, холос. Ўз тили ва маданияти, миллий қадриятларини тиклаш йўлидан бораётган халқимиз учун азиз опа-сингилларимизнинг аёллик назокати, оналик меҳр-мурувват ва билимдонлиги бениҳоя зарур бўлиб бормоқда.

«Алла айтишни биласанми, сингилжон?» деб сўрашга асло зарурат қолмайдиган кунлар яқин эканига ишонгим келади. Бир сўз билан айтганда:

Ҳар юракнинг алласи бўлсин.

Ашурали БОЙМУРОДОВ

ДУНЁ МУЛКИ

Жумҳуриятимизнинг мустақиллиги шарофати билан Ҳамза номидаги Санъатшунослик институтида халқаро ва минтақалараро алоқаларнинг янги уфқлари сари кенг йўл очилди. Институтимиз археологлари ва санъат тарихи мутахассислари анчадан буён Япония археологлари ва ноширлари билан мустаҳкам самарали алоқа қилиб келмоқдалар, Япония ва Германияда археология бўйича ёзилган ишларни тайёрлаб нашр этмоқдалар. Бошқа бўлимлар ҳам Ғарб ва Шарқ мамлакатлари билан ўзаро илмий ахборот алмашишга тайёрлар. Бироқ бу йўлда ҳали кўпгина тўсиқлар бор.

Ҳозирги кунда институтимизда ўзбек маҳобатли ҳайкалтарошлиги тарихи, кейинги учта ўн йилликлар даврида замонавий ўзбек рангтасвири ривожининг турли йўналишлари, ўзбек драма ва опера театрининг тарихи, ҳозирги аҳволи, бугунги бадиий маданият равнақининг ижтимоий муаммолари бўйича қўлёзма ҳолида йирик тадқиқотлар тайёрланган. Бироқ минг афсуслар бўлсинки, бу ишларнинг кўпини эълон қилиш, ҳаётга татбиқ этиш масалалари қийинлашди. Республикада китоб нашр этишнинг аҳволи ниҳоятда оғирлашгани, қоғоз масаласи инқирозга учрагани, маданият ва санъатни ривожлантириш бўйича ёзилган ишларни халқаро, миллатлараро китоб нашр этиш ва кино алмаштириш даражасига олиб чиқиш юзасидан аниқ мақсадга йўналтирилган, жиддий ўйланган режанинг йўқлиги юқорида қайд этилган ишларнинг қатъий чегаралаб қўйилишига сабаб бўлди.

Сир эмаски, Ғарб ва Шарқ мамлакатларида (Италия, Англия, Германия, Венгрия, Руминия, Япония, Россия) санъат бўйича ёзилган китоблар аллақачонлардан буён чет элга чиқарилади ва уларнинг нашр этилиши ноширлик қилаётган юртларга валюта ҳисобида фойда келтиради. Ўзбекистон эса, Ўрта Осиёнинг бошқа республикалари каби, бу масалада анча ортда қолиб кетди. Республика китоб савдоси ташкилоти аллақачон эскириб кетган усул асосида иш юритишда давом этмоқда.

Шубҳасиз, ўзбек китобхонларига, болалар ва катталарга, аввало, ўз она тилларида ёзилган китоблар зарур. Лекин китоб нашр этишда, айниқса, маданият ва санъат ҳақидаги китобларни чоп қилишда фақат ўзбек тили билан чегараланиб қолиш мақсадга мувофиқми? Бу ҳол ҳозирги ўзбек маданиятининг катта ютуқларини Шарқ ва Ғарб мамлакатларида тарғиб этиш ишига салбий таъсир кўрсатмасмикин? Қўрқмасдан айтишим мумкинки, бу ютуқлар, масалан, замонавий тасвирий санъатни ёки бошқа истаган санъат турини олайлик, шубҳасиз, улкан аҳамиятга молик. Демак, фақат Ўзбекистонда эмас, ундан ташқарида ҳам тарғибот ишлари олиб борилишига ҳеч шубҳа йўқ.

Бирорта халқ бошқа халқлардан айри ҳолатда ривожланмайди. Шу маънода айтайлик, Шароф Рашидов Ўзбекистоннинг турли республикалар, Шарқий Европа ҳамда яқин Шарқ мамлакатлари билан кенг маданий алоқада бўлиши учун доимо қайғурарди.

Саҳий ва меҳмондўст Ўзбекистон фан, адабиёт ва санъатнинг бир қанча етук намояндалари учун иккинчи ватанга айланган. Мақсуд Шайхзода, С. Бородин, П. [illegible]еньков, О. Татевосян, Н. Караҳан, Тамарахоним, А. Козловский, Г. Мушель ва бошқа кўплаб ёзувчилар, рассомлар, артистлар, архитекторлар ва музикачиларни эсга олайлик. Улар бутун борлиқларини ўзбек халқига бахшида этдилар ва ўзбек маданиятининг ажралмас қисмига айлантирдилар.

Халқларнинг ўзаро бир-бирини бойитиши ва яқинлашуви жараёни янги демократик тузум шароитларида янада муваффақиятли бўлади. Бу жараён қонуний ва абадийдир. Ушбу оқимда биз учун, ўсиб келаётган авлод учун ҳам замонавий ўзбек санъати ютуқларини бутун дунё мулкига айлантириш масаласи ғоят муҳимдир.

Рафаил ТОҚТОШ,
санъатшунослик доктори

Маъмуржон ТЎХТАСИНОВ:

КАМТАРЛИКДА ҲИКМАТ КЎП

Эндиликда олтиариқлик хонанда Маъмуржон Тўхтасинов қўшиқларини Ўзбекистон тинглаяпти, десам муболаға бўлмайди. Айниқса, «Бобур» видеофильмида ижро этган қўшиқларидан сўнг Маъмуржоннинг мухлислари сони янада ортди.

— Маъмуржон, «Бобур» видеофильмида ижро этган қўшиқларингиз репертуарингизда янги саҳифа очди. Шу асарда қўшиқ айтишни аввалдан мўлжаллаб юрганмидингиз?

— Бир куни олтиариқлик санъаткорлар ойнаи жаҳон орқали концерт бердик. Ўша концертни кўриб Мақсуд ака Юнусов ижодий жамоага шу йигитни таклиф этсак қандай бўларкин, деган истакни билдирибди. Мени чақиртирдилар. Дастлаб, чўчидим. Катта иш. Лекин ишимиз юришиб кетди. Видеофильмда айтган қўшиқларимнинг ҳаммаси радиода бадиий кенгашдан ўтган. Тез-тез қўйилиб турибди...

— Қайси санъаткорларни яхши кўрасиз?

— Катта қўшиқчилик мактабимиз бор. Бу — классик меросимиз. Маъмуржон Узоқов, Муллатўйчи Тошмуҳамедов, Комилжон Отаниёзов, Жўрахон Султоновлар. Афсус, мана шу мероснинг қадрига ҳалигача ета олганимиз йўқ. Кўплаб тенгдошларим уларни билмасдан, ўрганмасдан туриб қўлига тор олишяпти. Халқ хизматида юрган бугунги санъаткорлар орасида Қобилжон Юсуповни жуда яхши кўраман. Хуллас, олтиариқликларим: ака-ука Алижон ва Дадахон Ҳасанов, Солижон Маматов, Солижон Ҳотамов, Алижон Эркаев, Қиличбек Тожиев, Охун Мадалиев... Буларнинг ҳар бири ўзига хос бир олам. Биламан, ҳайрон бўлиб турибсиз: нега фақат олтиариқликларни тилга оляпсиз деб. Биринчидан, камдан-кам бир туманнинг ўзидан шунчалик санъаткор чиққан. Иккинчидан, Ватан остонадан бошланади, деган гап бор. Булар менинг энг яқинларим. Энг яқинини яхши кўрмаган, қадрлай олмайдиган киши, бошқани, қўшнисини қандай қилиб қадрласин?

Камолиддин Раҳимов, Ортиқ Отажонов, Расулжон Урайимжонов халқ меҳрига тушган санъаткорлар. Ҳаммага ҳам ана шундай бахт насиб этсин.

— Ёшлардан-чи?

— Илҳом Жўраев, Ғиёс Бойтоев, Абдурауф Олимов. «Дуторчи»ларда бир қиз бор — Сора Тошматова. «Соғиндим» деган қўшиғини радиода айтаётган бўлса, йўлда кетаётсам, машинани тўхтатиб қўйиб эшитаман.

— Кўрик-танловларга муносабатингиз.

— Тўғриси, бирор бир тадбирни ўтказишнинг ўзи бўлмайди. Фақат унинг ташвишини бошидан ўтказган одамгина билади. «Камолот-89» жуда яхши бўлганди. Охун Олтиариқда Охун эди. Шу тадбирдан кейин бутун жумҳуриятимизда, қўшни жумҳуриятларда ҳам Охун бўлиб кетди.

— Маъмуржон, санъаткор учун энг зарур фазилат нима деб ўйлайсиз?

— Камтарлик. Бу ҳеч қачон, ҳеч кимга зарар қилмаган. Халқига ҳалол хизмат қилиб, тинмай изланган санъаткор, албатта, эъзозланади.

— Ўзингиз, оилангиз тўғрисида...

— Ўқитувчи оиласиданман. Турмуш ўртоғим уй бекаси, ўзим мусиқа муаллимиман. Фарзандларимиз бор.

— Суҳбатингиз учун раҳмат, Маъмуржон.

Суҳбатдош:
Анвар АБДУВАЛИЕВ

Суратда: Маъмуржон ТЎХТАСИНОВ.

МАСОФА ЙИРОҚ, КЎНГИЛ ЯҚИН

ЎЗБЕКИСТОН КИНОИЖОДКОРЛАРИ МАЛАЙЗИЯДА

Малайзияда бир ҳафта бўл[illegible]. Замонавий шаҳарларни ва бир-биридан гўзал оролларни, жўш уриб турган денгизни ҳамда кўм-кўк, қалин ўрмонларни кўриб кўзимиз қувонди. Малайзияликларнинг шошмай иш тутишлари, бозор ва дўконларида нозу-неъматлар тўлиб-тошиб ётгани, маҳаллий маҳсулот билан бирга хориждан келтирилган молларнинг мўллиги, булутларга етиб қолган ҳашаматли биноларнинг ёнгинасида ҳозирги меъморчилик санъати талабларига тўла-тўкис жавоб берадиган мачит, мадраса, миноралар бўй чўзгани бошқа юртдан келганларда қизиқиш уйғотиши табиий.

Енгил автомашиналар, ялтирайдиган ва радио, телефон билан жиҳозланган мотоцикллар, ранг-баранг автобуслар, катта-кичик юк машиналари, трактор ва экскаваторларга биз ҳам ўрганиб қолган бўлсак-да, бир нарса диққатимизни тортди: энг серқатнов кўчаларда ҳам ҳаво таркибини бузадиган тутун, заҳарли газ ҳидини сезмайсиз. Гап ёқилғидами ёки машиналар двигателларидами? Эҳтимол, бу эртакнамо ўлкада тинимсиз шамол эсиб туришидадир...

Бундай таассуротларни айтаверсак, ниҳоятда кўп. Лекин муштарийларни бундай тафсилотлар билан ҳайратга сололмаслигимизни ҳам биламиз. Кино, айниқса, телебизнес хориждаги антиқаларини, жумладан, Малайзия манзараларини, кундалик ҳаётини экранда намойиш этиб келмоқда. Шу боис бевосита касбимиздан келиб чиқиб, кино, телевидение ижодимизга қандай фойда келтиргани ҳақида ҳикоя қила қолайлик.

Бир ҳафта давомидаги танишувлар, суҳбатлар, кўриклар, учрашувлар, баҳслардан сўнг бизларни мусулмон маданияти, азалдан ҳукм суриб келаётган урф-одатлар, икки мамлакат учун долзарб муаммолар, Бухорий ал-Жавҳарий кабиларнинг мероси бирлаштириб туришига яна бир бор ишондим. Замонавий лайнер етти соат учиб сизни дунёнинг бир чеккасига олиб бориб қўйгандек бўлади. Кўча ва майдонларда, меҳмонхона ва бошқа дам оладиган жойларда беадаб расм-рекламаларни кўрмайсиз. Тинимсиз ишлаб турадиган телеканалларнинг бирортаси секс саҳналарини кўрсатмаслиги, кенг, серқатнов, осойишта кўчаларда кета туриб замонавий минорадан тaралаётган сўфининг овози Тошкентни эслатади. Ислом маданиятини кино ва телевидение нуқтаи назаридан ҳам ўрганишимиз зарурлигини айтиб, бу мураккаб, ниҳоятда қизиқарли масалани биргаликда ўрганишимиз, ёритишимиз, умумлашмаларимизни кўпчиликка, аввало, мусулмон дунёсига етказишимиз зарурлиги ҳақида фикр билдирганингизда табассум, хайрихоҳлик билан сизни қўллаб-қувватлашларини кўрасиз. Шундай бўлди ҳам. Биз Малайзия ахборот вазирлиги ҳамда киноакадемияси раҳбарлари билан учрашувда шу масала бўйича сўзлаганимизда, йиғилганлар таклифимизни дарҳол қўллаб-қувватладилар.

Малайзия киноакадемиясида бўлганимизда, унинг дастури, таркиби билан танишганимизда Туркистон кино-теледорилфунуни таъсис этиш ҳақидаги орзу-умидим ушалишига ишона бошладим. У ерда киностудия ва кино ўқув даргоҳи билан чамбарчас боғлиқ экан. Киноакадемияга йилига 20 талаба қабул қилинади. Ҳар бир тингловчи уч йил давомида техника, лаборатория, ўқув-ижод хоналари билан таъминланади. Талаба диплом ишини — мустақил яратган фильмини кўрсатиб, синовдан ўтиб, сўнгра етуклик дипломини олади. Ана шундай жажжи асардан айримларини кўрдик ва академияда таълим олаётганлар кино маданиятини дурустгина ўзлаштираётганига ишонч ҳосил қилдик. Публицистик асарда долзарб масала кескин қўйилганини, бадиий фильмда умумлашмага бўлган интилишни сездик. Киноасарлар пойдевори бўлмиш сценарийлар қурилишига эса халқ достонлари таъсир этганини кўрдик. Бу ҳақда суҳбат қурдик ва ҳамкасб дўстларимиз ҳам шундай муқоясага сабаб бўлган асарлар яратилиши тафсилотларини айтиб бердилар.

Киноакадемия фаолиятини чуқур ўрганишимиз учун вақт ва шароит бўлмади. Лекин у ердаги соғлом, ижодий муҳитни сездик. Ўқув дастури пировардида Малайзия халқининг заковатини янада ошириш, маънавий дунёсини бойитиш учун хизмат қиладиган экран асарлари яратувчи малакали санъаткорлар тайёрлашга кўмаклашишига ишондик. Дастурга ижодий ёндашиш мумкинлиги уни муттасил такомиллаштириб боришга ёрдам берар экан...

Талабаларни тантанали дақиқаларда ҳам кўрдик. Мамлакатнинг вице-президенти қисқагина табрик сўзини айтиб дипломларни топширганини кузатдик... Тушлик пайтида Академиянинг боғида — майсазорда, озода айвончаларда талабалар қаҳва, шарбат ичиб, қизғин суҳбат қуриб ўтирганига ҳавас билан боқдик...

Харитага қараганимда Малайзия биздан жуда узоқ кўринарди. Энди у гўёки қўшни мамлакатдек бўлиб қолди. Дўстлик масофа билмаслигиданми, маданиятимиз илдизлари туташлигиданми, суҳбатларимиз самимий бўлганиданми, ҳар қалай, делегациямиз, унинг раҳбари, Ўзбекистон Давлат кинокомпанияси раиси Хайрулла Жўраев барча ижодий, илмий, ташкилий масалалар бўйича дарҳол ҳамкасбларимиз билан тил топишди. Икки мамлакатнинг бир-бирига яқинлигини ҳамиша дилдан ҳис этдик.

Ҳамидулла АКБАРОВ

СОҲИБҚИРОН РУҲИ ШОД БЎЛДИ

Семашко номидаги курортология ва физиотерапия илмий текшириш институтида «Амир Темур маърифий жамияти» аъзоларининг илк маданий тадбири бўлиб ўтди. Кечани Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Пўлат Носир олиб борди. Шу жамият президенти, тарих фанлари доктори, профессор Бўрибой Аҳмедов жаҳонгирнинг хислатлари, ислом оламида тутган ўрни, бунёдкорлиги, қўмондонлик фаолияти, буюк давлат тузганлиги ва унинг авлодлари томонидан бошқарилиши, 1370 йилдан то XIX асрнинг иккинчи ярмигача Темур ва темурийлар ҳукмронлиги ҳақида сўзлади. Шифохонада даволанаётган болалар «Амир Темур ўгитлари»дан намуналар ўқиб бердилар. Ўзбекистон халқ артисти Теша Мўминов «Соҳибқирон Темур» спектаклидан парчалар ижро этди. Ҳофиз Комилжон Баратовнинг «Амир Темур» қўшиғи кеча файзига файз қўшди. «Амир Темур маърифий жамияти» қошида тузилган «Соҳибқирон» труппаси аъзолари Эркин Қосимов, Аъзам Қудратов, Тоҳир Қосимов, Ҳотам Қосимов ҳам ўз санъатларини маҳорат билан намойиш этдилар.

Институт директори, профессор Карим Йўлдошев маданий тадбир ўтказиб берганликлари учун уларга кўпчилик номидан ташаккур изҳор қилди. Тадбирда жамият вице-президенти Неъмат Ҳаким, нашриёт ишлари бўлими бошлиғи Бахтиёр Омон ва бошқалар иштирок этдилар.

Мурод Мирзо
АҲМАДҚОРИ ўғли

БОЙ ОЛДИДА ЯЛТОҚЛАНМАЙДИ

ТЕАТР

«СЕҲРЛИ УЗУК» СПЕКТАКЛИ

МАЪЛУМКИ, БОЛАЛАР УЧУН пьеса ёзиш, уни саҳналаштириш анчайин мушкул вазифа. Чунки ишончсизлик уйғотадиган биттагина кўриниш бутун спектакль давомида эришилган муваффақиятни чиппакка чиқариши мумкин. Ҳар қандай асар болаларнинг одоби, ақлини ўстиришга хизмат қилиши лозим, албатта. Аммо бу ошкора бўлса, бола уни ҳазм қилолмайди. Шунинг учун ҳам, театрлар биринчи навбатда болаларнинг кўнглини очиш, қизиқтириш, ҳайратга солишни ўйласа, мақсадига эришади. Болалар зийрак бўлишади: воқеалар оқимидан ўзларига керакли фикр ва хулосаларни беихтиёр чиқариб олаверадилар. Уларга чайнаб бериш эмас, ишониш даркор.

Маннон Уйғур номидаги Сурхондарё вилоят театрида ушбу муаммони ҳал қилиш йўлида бир мунча ишлар қилинди. Чунончи, жорий йилда саҳналаштирилган М. Ҳазратқуловнинг «Қайтар дунё», М. Қодировнинг «Сеҳрли узук» асарлари мухлислар томонидан илиқ кутиб олинди.

Биз қуйида «Сеҳрли узук» спектакли хусусида тўхталмоқчимиз. Пьеса халқ эртаклари асосида ёзилган. Шунинг учун бўлса керак, муаллиф халқ йўлидаги савол-жавоблар, айтишувлар, лапар ва топишмоқлардан фойдаланиб, уларни асосий воқеалар билан уйғунлаштиришга интилган. Хусусан, халқ қўшиқлари руҳидаги топилмалар воқеаларни бир-бирига улаб турувчи кўприк вазифасини ўтаган. Муаллиф умуман эртак дунёсининг оҳангларидан фойдаланиб, зимдан шу кун учун зарур ғояларни тараннум этади.

Драматург бой ва камбағал оилаларнинг ўзаро муносабатини таъкидлар экан, ўз олдига бирор инқилобий ёки синфий ғояни қўймайди. Бой билан камбағални қарама-қарши қўйиш, унга зулм, қинғир йўллар билан қўлга киритилган бойлик ҳеч кимга бахт келтирмайди, маънавий, руҳий бойлик ҳамма нарсадан улуғ, деган қарашни ифода этиш учунгина керак. Умуман, пьесада ақл ўргатиш йўқ, воқеалар енгил кулги воситалари орқали ифода этилади.

Пьесани саҳналаштирувчи режиссёр М. Равшанов ҳам, ижрочилар ҳам спектаклнинг томошавий чиқиши учун ҳаракат қилганлар. Айниқса, Бой, Мастон каби образлар томошабин диққатини тортади. Артист С. Муқимов Бойни қориндор, баҳайбат салла ўраган, виқор билан қадам ташловчи киши сифатида тасвирлайди. Унинг барча ҳаракатлари турқи-тароватига жуда мос тушган. Актёрнинг ютуғи шундаки, унинг қаҳрамони ўзини қандай жиддий кўрсатишга ҳаракат қилса, у шунча масхара бўлаверади.

Мастон образи спектаклда етакчи ўринга чиқиб олган. Бунга сабаб актриса Зулфия Боқиеванинг ўз ролини шавқ-завқ билан ижро этишидир. Доимо қора кийиниб юрувчи бу хўппа семиз аёл гоҳида Бойнинг югурдагидек, баъзан эса хўжайиндек гавдаланади. Мастоннинг кимлиги асар охиригача очиқ айтилмайди. Аммо шунга қарамай, томошабин унинг маккорлик тимсоли эканини сезиб туради. Актриса З. Боқиева гавдасига ярашмаган чаққон ҳаракатлар, қаҳрамонининг муайян ҳолатларини кучайтиришга хизмат қилувчи турли қўшиқларни ўзига хос жозиба билан ижро этиш, бой олдида ялтоқланиш, ўзгалардан эса хушомад талаб қилиш орқали Мастонни марказий образ даражасига кўтара олган.

Алоҳида таъкидлашга лойиқ яна бир персонаж Қул етимдир. Актёр Б. Рамазонов бир умр содиқ хизмат эвазига мушт еб келган қулваччани тасвирлар экан, аввало, қаҳрамонининг ташқи кўринишига эътибор беради. Ола-қуроқ астари тескари кийилган эски чопон, чаппа бостирилган кўлоҳсифат бош кийим. Бу ҳам аслида умумлашма образ. У маънавий қуллик, тобеликни қоралайди. Ижрочи шундан келиб чиқиб, воқеалар давомида Қул етимнинг отасиз етим Бола таъсирида ўзгариб боришини кўрсатади. Дастлаб у кўпроқ итоаткор, муте бўлса, воқеалар давомида мустақил, ҳатто шаддод бўла боради ва Мастонга қарши туради. Бундай ўзгариш томошабинларда завқ уйғотади. Воҳага хос шевадаги нутқ, бадиҳагўйлик, кулги актёр ижрочилигини бойитган, жозибали қилган.

Спектаклдаги Она (Х. Бобохонова), Бола (Х. Орипов), Шум етим (М. Шарипов), Сеҳргар чол (А. Номозов) образлари ҳақида ҳам илиқ фикрларни айтиш мумкин. Муҳими, бу тўрттала актёр асар руҳига мос қаҳрамонларни шакллантира олганлар. Айниқса, Х. Орипов ижросидаги Бола гоҳида соддалиги, гоҳида шаддодлиги билан ажралиб туради. Аммо ҳар иккала ҳолда ҳам сергаклигини йўқотмайди. Актёр ўз қаҳрамонининг воқеалар марказида туришини, барча яхши-ёмон тимсолларни бир-бирига боғлаб турувчи восита эканлигини тўғри тушуниб етган. Шунинг натижаси ўлароқ барчани етаклаб кетувчи асосий қаҳрамон образи майдонга келган.

Бола — Х. Орипов содда, раҳмдил, маънавий бой инсон сифатида гавдаланади. У онаси ишониб берган пошшойи тангаларни ҳам Бой ва Мастон қўлидан икки етим болани қутқариб олиш учун сарф қилади. Бу иши учун Сеҳргар чолнинг меҳр-шафқатига сазовор бўлади. Бироқ у сеҳрли узукни эгасига қайтариб беради, чунки у ҳалол меҳнат билан кун кўрмоқчи. Ҳозирги шароитда бу ғоят замонавий жаранглайди.

Режиссёр М. Равшанов воқеаларнинг узлуксиз ривожланиб боришини таъминлашга ҳаракат қилган. Рассом А. Сатторов ишлаган безаклар ҳам шунга хизмат қилади. Камбағалнинг пастқамгина ҳовлиси билан Бойнинг нақшинкор саройи ёнма-ён қурилган бўлиб, спектаклнинг руҳига мос, қатнашувчиларнинг енгил ҳаракатларига ёрдам беради. Режиссёр серҳаракат, серзавқ, яхлит бир томоша яратиш учун актёрларни тўғри уюштира олган. Улар саҳнада яхлит ансамбл бўлиб ҳаракат қиладилар. Бу ансамблнинг мақсади битта; ҳар икки тоифадаги қатнашувчиларни ўта қора ёхуд оқ рангларда эмас, балки болаларда завқ уйғотувчи, ҳазил ёки ҳажв билан йўғрилган қиёфалар сифатида гавдалантириш. Томошабин ҳатто салбий қаҳрамонларни ҳам завқ билан кутиб олишидан улар мақсадларига эришганлар деб айтиш мумкин.

Умуман, сўнгги йилларда вилоятлардаги кўпгина театр жамоаларининг болалар учун томошалар ярата бошлагани қувончли ҳодисадир.

Сурхондарё театри энди болалар учун шу воҳа тарихи ва ҳозирги ҳаёти билан боғлиқ воқеалар асосида ҳам асарлар яратиши лозим, деб ўйлаймиз.

Шавкат ПАРДАЕВ,
театршунос

УСТОЗ ЁДИ

Қизилтепа туманида улуғ инсонларнинг номларини абадийлаштириш ва хотирлашга катта эътибор берилаётир. Таниқли шоир Тошпўлат Ҳамид ҳаёт бўлганида 65 ёшга тўларди. Ўтган йили қизилтепаликлар шоир туғилиб ўсган Бўстон қишлоғида унинг уй-музейини ташкил қилгандилар. Шоир номи билан аталувчи мактаб жамоаси ҳам устоз хотирасига бағишлаб «Хотира уйи»ни барпо этди.

Яқинда шоир Т. Ҳамид таваллуд топган кунга бағишлаб адабий-бадиий кеча ўтказилди. Шоирнинг ижоди ва инсоний фазилатлари ҳақида у билан бирга ўқиган ҳамда ишлаганлар хотираларини сўзлаб беришди. Шундан сўнг шоир шеърлари билан айтиладиган қўшиқларини мактабнинг «Орзу» ансамбли қатнашчилари ижро этишди.

Учрашувда филология фанлари доктори Тожи Қораев, шоир Душан Файзий қатнашиб, ўз хотираларидан гапириб, китобларини мактабга совға қилдилар.

Шундай учрашув шоир ўқиган Мирзо Азим Сомий Бўстоний номидаги мактабда ҳам бўлиб ўтди.

Баҳодир ЭГАМ

ҲУРМАТЛИ МУШТАРИЙЛАР!

Маълумингизки, бозор иқтисодиётга, ҳатто маънавий ҳаётимизга ҳам устиворлик қилаётган бир пайтда ҳам яшаш, ҳам маънавий бойлигимизни қашшоқлантирмаслик учун йўл-йўриқ топишимиз керак. Халқимиз не кунларни кўрмаган! Барча азобу уқубатларни, машаққату қаҳатчиликларни енгиб ўтган халқимиз. Қорнимиз нонга тўймаган пайтда ҳам маънавий бойлигимизни сақлаб қолган ва янада музайян қилган халқмиз. Бу кунлар ҳам ўтади, иншооллоҳ!

Ҳозирги шароитда алоқа ва транспорт харажатларининг бениҳоя кўтарилиб кетганлигини ҳисобга олиб почта ва банклар хизматидан фойдаланиш, шу йўл билан Сиз азизларга ўзимиз чоп этган китобларни етказиб бериш мақсадида қуйидаги китобларга обуна эълон қилдик:

АБДУЛЛА ОРИПОВ. ҲИКМАТ САДОЛАРИ. 4 босма табоқ. Баҳоси 15 сўм.

Пайғамбар ҳадисларига бағишланган шеърлар.

АЛИШЕР НАВОИЙ. АРБАЪИЙН. 2 босма табоқ. Баҳоси 2 сўм.

Ажойиб ҳадисларнинг гўзал шеърий баёнлари.

АЛИШЕР НАВОИЙ. СИРОЖУЛ МУСЛИМИЙН. 2 собма табоқ. Баҳоси 10 сўм.

Кимдир Ҳусайн Бойқарога Навоийнинг ҳожатбарор, сахий, шафқатли эканлигини мақтабди. Султон кулиб: «Унинг бу ишларидан не фойда, зеро унинг ғазаллари қонларни жунбушга келтиради, кўнгил уйини вайрон қилади», — дебди. Навоий бу гапдан кўп мутаассир бўлиб, мусулмончилик ақидалари ҳақидаги «Сиротул муслимийн» шеърий рисоласини икки кунда ёзиб, Султонга тақдим этади.

Рисолани кенг изоҳлар билан профессор Алибек Рустам нашрга тайёрлаган.

АБУ РАЙҲОН БЕРУНИЙ. 100 ҲИКМАТ. 1 босма табоқ. Баҳоси 5 сўм.

АМИР ТЕМУР ҚУРАГОН. ЗАФАР ЙЎЛИ. 6 босма табоқ. Баҳоси 20 сўм.

Соҳибқироннинг ўз дастхати билан туркий тилда ёзилмиш бу рисола тарихимизнинг энг ойдин саҳифаларидан биридир.

БОТИР НОСИРОВ. ДОВУЛДА ТУҒИЛГАН БОЛА. Саргузашт қисса. 4 босма табоқ. Баҳоси 5 сўм.

ДУОЛАР ХОСИЯТИ. 2 босма табоқ. Баҳоси 15 сўм.

ЕВГЕНИЙ БЕРЕЗИКОВ. СВЯТЫЕ ЛИКИ ТУРКЕСТАНА. 10 босма табоқ. Баҳоси 10 сўм.

Бу китобда Туркистонда ўтмиш авлиёлар ҳаёти ҳақида ҳикоя қилинади.

ЖАНОБИ РАСУЛУЛЛОҲ ВАСИЯТЛАРИ. 1,5 босма табоқ. Баҳоси 15 сўм.

ФИТНА САНЪАТИ. 2 жилдли. 17 босма табоқдан. Ҳар бир жилднинг баҳоси 40 сўмдан.

А. АЛИЕВ, Қ. НАЗАРОВ. ЎЗБЕК ТИЛИ МАЪЛУМОТНОМАСИ. 5 босма табоқ. Баҳоси 20 сўм.

МАЖИД ҲАСАНИЙ. ТУРКИСТОН БОСҚИНИ. 2,5 босма табоқ. Баҳоси 10 сўм.

Бу рисола чор Русиясининг Туркистондаги хунрезликлари ҳақида.

МУЪЖАЗ ТИББИЙ ЛУҒАТ. (Тиббий атамалар русча-ўзбекча луғати). 2 босма табоқ. Баҳоси 9 сўм.

НАСАФИЙ. ҲАЗРАТ БАҲОВАДДИН НАҚШБАНДИЙ. 3 босма табоқ. Баҳоси 20 сўм.

ОҚИЛ МАЖНУНЗОДА. ҚЎЛБОЛА МУСАЛЛАС БОР, ИЧАСИЗМИ? 1 босма табоқ. Баҳоси 5 сўм.

У...мдан қўлбола мусаллас тайёрлаш ҳақида қўлланма.

ПОЁН РАВШАН, ЖУМА ҚУРБОН. АМИР ТЕМУР ТУҒИЛГАН ЖОЙ ЁХУД ЗАНЖИРСАРОЙ ҚИССАСИ. 4,5 босма табоқ. Баҳоси 12 сўм.

СОБИР САЙХОН. ТИЖОРАТ ВА БИР ЛУҚМА ҲАЛОЛ ОШ. 1 босма табоқ. Баҳоси 2 сўм.

СУРХОНДАРЁ ТАРИХИДАН ЛАВҲАЛАР. 10 босма табоқ. Баҳоси 7 сўм.

ТАХСИСУЛ БАЁН ФИ ТАФСИРИ ҚУРЪОН. 50 босма табоқ, 2-жилд. Баҳоси 130 сўм.

Бу Имом Ҳусайннинг Навоий буюртмаси билан Қуръонга ёзган шарҳ ва изоҳлари.

ТОШКЕНТ. БУКЛЕТ. (Рус, инглиз, араб тилларида.) Баҳоси 1 сўм.

Т. САМАТОВ. ҚАЛТИС САВОЛЛАРГА НОЗИК ЖАВОБЛАР. 2 босма табоқ. Баҳоси 15 сўм.

Жинсий алоқалар маданияти ҳақидаги рисола.

ТОШТЕМИР ТУРДИЕВ. ШАЖАРА. 4 босма табоқ. Баҳоси 5 сўм.

ТУҲФАИ ҲИСЛАТ. 4 босма табоқ. Баҳоси 10 сўм.

Араб ва кирилл ҳарфларида чоп этилган диний манзумалар.

ҲАЙДАР ЯҲЁЕВ. НИДО. 8 босма табоқ. Баҳоси 5 сўм.

ФАХРУЛ БАНОТ СИБҒАТУЛЛОҲ ҚИЗИ. ОИЛА САБОҚЛАРИ. 4 босма табоқ. Баҳоси 12 сўм.

А. Р. ХАЛИКУЛОВ, Ш. И. КАСЫМОВ. СПРАВОЧНИК КОММЕРСАНТА. 10 босма табоқ. Баҳоси 10 сўм.

ХИВА. БУКЛЕТ. (Рус, инглиз, араб тилларида.) Баҳоси 1 сўм.

ШОҲ МУҲИДДИН МАНСУР. САҲНАДА ЙЎРГАКЛАНГАН САНЪАТ. 4 босма табоқ. Баҳоси 5 сўм.

Бу рисола машҳур киноактёр Санъат Девонов ҳақида.

ЭРКИН ВОҲИДОВ. ЯХШИДИР АЧЧИҚ ҲАҚИҚАТ. Янги шеърлар. 4 босма табоқ. Баҳоси 10 сўм.

ҲУСАЙН БОЙҚАРО. РИСОЛА. 2 босма табоқ. Баҳоси 2 сўм.

ПЛАКАТЛАР

СОҲИБҚИРОН АМИР ТЕМУР ШАЖАРАСИ. Баҳоси 10 сўм.

Бу плакатда Соҳибқироннинг бутун шажараси акс этган.

НАВРУЗ. (ТАҚВИМ). Баҳоси 3 сўм.

ЎЗБЕК САНЪАТ УСТАЛАРИ. (Тақвимлар.) 7 хил. Ҳар бири бир актёрга бағишланган. Ҳар бирининг баҳоси 10 сўмдан.

МУҲАММАДАЛИ АБДУҚУНДУЗОВ. («Бобур» видеофилмида Бобур ролида. Тақвим.) Баҳоси 10 сўм.

Бу китоблар «Мерос» кичик корхонаси томонидан тарқатилади. Уларга эга бўлишни истасангиз, жамғарма кассалари орқали қуйидаги жорий ҳисобга пул ўтказасиз ҳамда адресингизни маълум қиласиз: «Мерос» кичик корхонаси. Саноат-қурилиш банкининг Миробод тумани бўлими 000609539. МФО 172682312. Манзилимиз: 7000097, Тошкент, Халқлар дўстлиги кўчаси, 28-уй.

Ушбу рўйхатдаги китобларни тўла ёки уларнинг катта қисмини олиш истагини билдирган китобхонларга умумий баҳонинг 20 фоизи миқдорида арзонга берилади.

Ҳурматли китобхонлар! Почта хизмати ҳақи ошганлиги муносабати билан пул ўтказганда ҳар бир килограмм юк учун 10 сўмдан қўшимча маблағ ўтказишни ҳам унутманг. Битта ёки иккита юпқа китоб харид қилувчилар учун почта харажатлари биздан.

48 ЙИЛДАН СЎНГ

2-Белоруссия фронтида ўзбек тилида чиқадиган «Фронт ҳақиқати» газетасининг 1945 йил 1 январ сонида ўзбек ёзувчиси Назарматнинг «Учинчи орден» мақоласи босилган эди. Унда Ленинобод вилояти, Шаҳристон районининг Қарабчи қишлоғидан фронтга кетиб мардлик намуналарини кўрсатган, жасур жангчи Суяр Самандаровнинг қаҳрамонлиги ҳақида ҳикоя қилинганди.

Яқинда С. Самандаров туғилиб ўсган қишлоқдаги мактабга жасур жангчининг номи берилди. Бу тантанада жангчи билан 1944 йилнинг охиригача бирга бўлган шоир Назармат ҳам иштирок этди. У йиғилганларга Суяр Самандаров ҳақидаги хотираларидан гапириб берди, янги шеърларидан ўқиди. 48 йилдан буён асраб юрган «Фронт ҳақиқати» газетасининг 1945 йил 1 январ сонини ҳамда С. Самандаров сурати босилган яна бир газетани мактаб музейига топширди.

«НАВРЎЗ» ХАЙРИЯ ЖАМҒАРМАСИ

БУГУНГИ МУРАККАБ ИҚТИСОДИЙ ШАРОИТДА ЭЛ-ЮРТГА ХИЗМАТ ҚИЛМОҚДА.

Ўзбекистон Республикаси «Наврўз» хайрия жамғармаси ташкил топганига унча кўп вақт бўлгани йўқ. Аммо, бўладиган бола бошдан тайин, деганларидай, шу қисқа вақт ичида жамғарма эл-юртнинг дуосини олди, савобнинг тагида қолди. Чунки у бева-бечораларга, дилхасталарга ёрдам қўлини чўзмоқда.

«НАВРЎЗ» жамғармаси фаолияти юртимизда меҳр-оқибатли кишилар нақадар кўплигидан, миллий ва маънавий қадриятларимиз тикланаётганлигидан далолатдир.

Жамғарма томонидан ўтказилаётган барча тадбирлар ночорларни, муҳтожларни қўллаб-қувватлашга қаратилган.

АЗИЗ МУШТАРИЙЛАР! БИЗ «НАВРЎЗ» ХАЙРИЯ ЖАМҒАРМАСИНИНГ «МЕҲРИБОНЛИК» МУКОФОТИГА НОМЗОДЛАРНИ АХТАРАМИЗ. ЎЗГАЛАР ДАРДИГА ШЕРИК БЎЛАЁТГАН, МУҲТОЖЛАРГА ЁРДАМ КЎРСАТАЁТГАН САҲОВАТЛИ КИШИЛАР ҲАҚИДА БИЗГА ЁЗИБ ЮБОРИНГ. ҲАЖМИ УЧ ОРАЛИҚДА БЕШ ҚОҒОЗДАН ОШМАСИН.

ХАТЛАРИНГИЗНИ КУТАМИЗ.

Анвар ИСРОИЛОВ

Ўзбек адабиёти оғир жудоликка учради — истеъдодли шоир Анвар Исроилов узоқ давом этган хасталикдан кейин 55 ёшида вафот этди.

Анвар Исроилов 1937 йилда Тошкент шаҳрида рассом оиласида туғилди. Шаҳардаги 22-мактабни битириб, Тошкент Давлат дорилфунуни филология факультетида таҳсил кўрди. Кўп йиллар Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриётида, жумҳурият телерадиокомпаниясида хизмат қилди.

Анвар Исроилов жумҳуриятимизда қўшиқчилик санъатини ривожлантиришга сезиларли ҳисса қўшди. «Сой соҳили сўлим-сўлим», «Севги» ва бошқа кўп халққа манзур қўшиқ матнларини яратди. «Йўллардаги қўшиқлар», «Юлдузлар ғазали», «Булбуллар ва одамлар», «Севгига илтижо» каби ўнга яқин шеърий тўпламлар чоп эттирди. Кўп йиллар мобайнида Ўзбекистон телевидениеси ва жумҳурият радиосида муҳаррир, катта муҳаррир, бош муҳаррир ўринбосари сифатида фаол ижодий-ташкилий иш олиб борди, тележурналист сифатида талай эсда қоларлик кўрсатувлар тайёрлади.

Анвар Исроиловнинг дилрабо қўшиқлари бугун ҳам хонандалар томонидан севиб ижро этилмоқда, энг сара шеърлари эса шеър мухлисларининг ардоғида.

Истеъдодли шоир, самимий дўст, ажойиб инсон Анвар Исроилов номи ва у яратган асарлар халқимиз хотирасида ҳамиша сақланиб қолади.

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ КОТИБИЯТИ

Искандар МУСАБЕКОВ:

ЎЗ ТОМОШАБИНИМИЗ БЎЛСИН

Алишер Навоий номидаги Ўзбек давлат академик Катта театрига кириб борганимизда ҳамманинг —ижодкордан тортиб, саҳна ишчисигача ғайрат билан ишлаётганининг гувоҳи бўлдик. Чунки янги йилнинг бошланишига кўп нарсалар боғлиқ-да. Ҳар ҳолда муқаддима яхши бўлса, кўнгил тўқ бўлади, режалар ҳам аниқ олинади. Ижодий жамоанинг кайфиятидан ўтган йил самарасиз кетмагани кўриниб турибди. Ўтган йил якунлари ва навбатдаги режалар хусусидаги саволимизга театр директори Искандар МУСАБЕКОВ шундай деди:

— Ўтган йил биз учун ҳар жиҳатдан баракали бўлди. Бугунги иқтисодий қийинчиликларга қарамай, одамлар театрдан юз ўгириб кетганлари йўқ. Биз асосий диққатни ёшлар билан ишлашга, уларни ижодий ишга кўпроқ жалб этишга қаратдик. Иложи борича спектакллардаги асосий ролларни ёш ижрочиларга беришга ҳаракат қилдик. Бироз олдиндан бўлса ҳам айтишим керакки, улар ишончимизни оқлашди. Ўтган йилга мўлжалланган асарларнинг ҳаммаси саҳна юзини кўрди. Аввало, Пунининг «Эсмиральдо» балетини тилга олиш лозим. Бу саҳна асарининг мусиқа раҳбари ва дирижёри Ўзбекистон халқ артисти Ҳамид Шамсуддинов, балетмейстери Халқ артисти Галия Измайлова. Ундаги асосий ролни яқинда Ўзбекистон халқ артисти унвонига сазовор бўлган Замира Давлатмуродова ва республикада хизмат кўрсатган артист Феруза Саъдуллаева маҳорат билан ижро этдилар. Пуччинининг «Чио-чио-сан» операсини мутлақо қайта тикладик. Уни режиссёр Андрей Слоним саҳналаштирди. Режиссёрнинг бу талқинини томошабинлар мамнуният билан кутиб олдилар. Асарнинг муваффақиятида мусиқа раҳбари ва дирижёр, Ўзбекистон халқ артисти Абдуғани Абдуқаюмовнинг ҳам хизмати бор. Айниқса, ёш ижрочиларимиздан Вера Григорьева талқинидаги бош роль — мадам Баттерфляй мухлислар диққатини тортди.

1992 йили таниқли композиторимиз Мухтор Ашрафий таваллудига 80 йил тўлди. Шу муносабат билан унинг катта асарларидан бири — «Дилором» операсини қайта саҳналаштирдик. Бу ишга Аброр Ҳидоятов номидаги драма театрининг бош режиссёри Баҳодир Йўлдошевни жалб этдик ва у А. Слоним билан биргаликда иш олиб борди. Операга Ҳамид Шамсуддинов дирижёрлик қилди. Ролларнинг 90 фоизини ёшларимизга топширдик. 20 ноябрда эса ана шу юбилейга бағишлаб, икки қисмдан иборат катта кеча тайёрлаб, томошабинларга намойиш этдик.

Янги йил арафасида театримизнинг рус труппаси Вердининг «Трубадур» асарини режадан ташқари саҳнага қўйди. Режиссёр Ўзбекистон халқ артисти Феруддин Сафаров ва дирижёр халқ артисти Дилбар Абдураҳмонова ҳамкорлигида бу опера янги йил учун яхши совға бўлди. Театримизнинг камер асарлар яратишда лаборатория вазифасини ўтовчи кичик саҳнаси ҳам бор. Бу саҳнада Нурилла Зокировнинг «Ҳамлет» бир актли операси қўйилди. Бу йил эса ана шу саҳнада Нурилла Зокировнинг «Макбет» ва Римский-Корсаковнинг «Моцарт ва Сальери» операсини қўйиш ниятимиз бор.

Маълумки, театримиз беш йил муддатга чет эл билан ижодий шартнома тузган. Шунга мувофиқ оркестримиз ва балет труппаси Таиланд ҳамда Гонконгда сафарда бўлиб, чет эллик мухлисларни хушнуд этиб қайтдилар.

Энди режаларимизга келсак, албатта қиладиган ишлар кўп. Асосий мақсадимиз давримизга ҳамоҳанг, ўзбек томошабини руҳига мос келувчи миллий опера ва балет асарларини кўпайтириш. Шу маънода композитор Сайфи Жалилнинг «Жалолиддин» операси томошабинларда қизиқиш уйғотади, деб ўйлайман. У дирижёр Ҳ. Шамсуддинов билан ҳамкорликда иш олиб бормоқда. Бунда биз оркестрда фақат торли асбобларни олиб қолиб, духовой асбоблар ўрнига ўзбек чолғу асбобларини қўшиб, тажриба қилиб кўрмоқчимиз. Энди бу тажрибанинг қандай натижа берганини томошабин баҳосидан билиб оламиз. Шунингдек, Мустафо Бафоевнинг «Умар Хайём», Моцартнинг «Сеҳрли най» опералари, Чайковскийнинг «Шелкунчик», Тўлқин Қурбоновнинг «Широқ» балетларини саҳналаштиришни ният қилганмиз. Яна Узеир Ҳожибековнинг «Кўрўғли» ва Вердининг «Травиата» опералари қўйиш ҳам режамизда бор. Март-апрел ойларида эса чет эл сафарига жўнашимиз лозим. Бунинг учун ҳозирданоқ қизғин иш бошлаб юборилган.

Театримиз учун томошабин тарбиялаш маъносида янги ишга қўл урганмиз. Яъни шартли равишда «Тирик афиша» деб номланган гуруҳ тузилади. Унинг таркибида хонандалар, созандалар, рақкосалар бўлади ва битта мусиқашунос ҳам қўшилади. Улар болалар боғчаларида, мактабларда бўлиб, опера ва балет хусусида тушунтириш ишлари олиб бориш асносида асарлардан кичик-кичик намуналар намойиш этадилар. Бинобарин, фарзандларимизни болалигидан мусиқани ҳис этишга ўргатишда ҳисса қўшиш ниятимиз бор. Кўриб турганингиздек, режаларимиз катта. Агар театр ижодий жамоаси янги йилда ҳам ўтган йилдагидек ҳалол меҳнат қилса, ўйлаган ишларни амалга оширса бўлади.

Гулчеҳра УМАРОВА
ёзиб олди

НОДИРА ТАВАЛЛУДИНИНГ 200 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

Бу йил ҳукумат қарори билан Республикамизда 200 йиллик тўйи нишонланаётган машҳур ўзбек классик шоираси Нодирабегим Макнуна тахаллуси билан форс тилида ҳам ижод қилиб, беш минг мисрадан ортиқ форсий ғазаллар мерос қолдирган. Адабиётимиз тарихида баракали ижодкор ва зуллисонайн шоира сифатида Нодирабегим улуғ Навоийдан кейинги фахрли ўринлардан бирини эгаллайди. Мен шоиранинг форсий шеърлари таржимаси билан ўн йилдан бери шуғулланаман. Юбилей муносабати билан «Ёзувчи» нашриёти унинг форсий ғазаллар гулдастасини нашрга тайёрламоқда. Қуйида шоиранинг форсий ғазаллари таржимаси илк бор эътиборингизга ҳавола этилаётир.

МУТАРЖИМ

НОДИРА

ҒАЗАЛЛАР

Во ҳасрато, ким ул гули хандон кетар елга,
Ҳам анжуман шамъи нури, ҳам жон кетар елга.
Ул гулбуни латофату ҳусни шамол ила,
Ҳам хирмани саҳовату эҳсон кетар елга.
Ундоғ гўзал тани ахир туфроққа кетса гар,
Юз обрўйи чашмайи ҳайвон кетар елга.
Қирқса сочини ғам билан ойюзлилар бари,
Неча минглаб зулфлари паришон кетар елга.
Баски жаннат аҳлининг тортган совуқ оҳидин,
Барги дарахти равзайи ризвон кетар елга.
Қонатиб Макнуна ўз кафтига гул эккан билан,
Афсуски қон тўкилган гулистон кетар елга.

●

Ул хаёли лаъли бирла жоми Жамдин кечадур,
Ҳусни бўлди жилвагар боғи Ирамдин кечадур.
Ер ғубориди кишининг чашми бўлса сурмали,
Остони Каъбаю Байтул-ҳарамдин кечадур.
Қомати мисли алиф жонга агар чекди рақам,
Нуқтайи рамзи хаёлида қаламдин кечадур.
Сўзласа ҳар кимса дунёда гўзаллар меҳридан,
Чархдин бошига юз санги ситамдин кечадур.
Кимса дилда ханжари лофи қаноат урса гар,
Даҳр аро ул орзуйи бешу камдин кечадур.
Тўғри одамлар қаторинда агар ким бўлса ул,
Ҳам ҳисоби фикри дунёю дирамдин кечадур.
Мисли гулшан топмаган чоғда висоли ҳуррамин,
Хотири Макнунанинг саҳройи ғамдин кечадур.

●

Қилди наққоши азал ҳусни руҳинг чун офтоб,
Риштайи анвори меҳринг этмасин дилни хароб.
Юзларингни бир кўрарға жон тикиб мафтунларинг,
Сенга маълум бўлғуси келганда ул рўзи ҳисоб.
Кош сени лаъли зилолингдан томар бир қатра сув,
Ҳажр ўтидин бу дили афгоримиз бўлди хароб.
Дашти ҳижронингда йиллар айладинг оворалар,
Ўлтуруб мижгон тиғидин, боз айлайсен итоб.
Бу гулистони жаҳондин гул каби чиқсанг бурун,
Мисли шабнам кўзимиз сув узра ғарқ бўлгай шу тоб.
Ноз самандиға миниб жавлон этарда шаҳрнёр,
Айласам икки кўзимни икки пойиға рикоб.
Излама Макнуна қалбида вафодин ўзгасин,
Чунки иқлими муҳаббат ичра бўлмас инқилоб.

●

Бу ҳолатда булутлар кўкда гавҳарбор йиғлайдур,
Булоқларга Хизиру, чашма тоққа зор йиғлайдур.
Само юлдузлари бахтсизлигидин нола айлайдур,
Умидсиз қолғанидин собиту сайёр йиғлайдур,
Бу фурқат ичра ҳар ёқдан, юзи садпора тирноқдан,
Қарокўзлиғ булутдек гул уза дилдор йиғлайдур.
На танҳо халқ тўкар кўз ёши, оҳую балиқлар ҳам,
Кўзи бор кимсалар ҳар лаҳзада юз бор йиғлайдур.
Баҳор келди на ёмғирлар сувидин жўшди бу селлар,
Замину осмон шоҳига бемиқдор йиғлайдур,
Юзинг гулранги ёди бирла бу Макнунайи абгор,
Саҳар ҳангомида чун андалиби зор йиғлайдур.

Олим БЎРИ таржимаси.

БУХОРОНИНГ ЧОР РОССИЯСИДАГИ ЭЛЧИЛАРИ

Бухоро тарихига оид кўплаб китоб ва рисолалар ёзилган. Тарих фанлари номзоди Хондамир Ғуломовнинг яқинда «Фан» нашриёти рус тилида чоп этган «XVIII асрда Бухоронинг Россия билан дипломатик муносабатлари тарихидан» («Из истории дипломатических отношений России с Бухарским ханством XVIII в») деб номланган асари кўплаб янги далилларга бойлиги, тарихий воқеаларнинг таҳлил ва талқинида янгича ёндашувлар билан улардан фарқланиб туради. Муаллиф аксарият манбаларда Ўрта Осиё хонликлари, шунингдек, Бухоро хонлиги тарихи бир томонлама ёритилганлиги, фақат савдо-сотиқ ва маданий алоқаларнинг тафсилотлари билангина чекланганлигини айтади.

Китобда таъкидланганидек, Москва давлати Қозон, Астрахан, Ғарбий Сибир ерларини ўз тасарруфига олганидан кейин Ўрта Осиё билан савдо-сотиқ ишлари кучаяди. Айниқса, Оренбур ва Иртиш йўналиши бўйича йўлга қўйилган савдо муносабатлари Россиянинг Ўрта Осиё хонликлари билан алоқаларини кучайтиради. XVIII асрда Ўрта Осиё хонликлари билан иқтисодий, савдо-сотиқ алоқаларининг ривожланиши дипломатик муносабатларни ҳам йўлга қўйишни тақозо этади.

Бухоронинг XVIII асрдаги Қозоғистон, Ҳиндистон, Хитой ва Россия билан бўлган савдо-сотиқ ишлари даражаси ва даромадлари, албатта, Аштархонийларнинг сўнгги сулолалари Убайдуллахон ва Абулфайзхон давридаги хонликларнинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий фаолиятидан тубдан фарқ қиларди. Муҳаммад Раҳимхон, Шоҳмурод даврида Бухоро ҳар томонлама мустаҳкамланган, савдо-сотиқ ишлари ҳам яхши йўлга қўйилган эди. Х. Ғуломовнинг ёзишича, аср охирида Ўрта Осиё билан Россия ўртасидаги товар айирбошлаш таркибида сусайиш пайдо бўлди. Лекин Россия тўқимачилик саноати учун пахтани олиб кетиш миқдори кўпаяди. Шу тариқа Бухоро амирлигининг давлатчилик сиёсати ҳам такомиллашиб боради. Унинг Афғонистон ва Эрон билан зиддиятли муносабатлари Россия билан иқтисодий ва дипломатик алоқаларни кенгайтиришга йўл очади.

Муалиф XVIII аср бошида Россия билан ўзбек хонликлари ўртасидаги муносабатларда янги давр бошланди, деб ҳисоблайди ва олтита элчи гуруҳининг фаолиятини таҳлил этади. Петр I томонидан юборилган Бекович-Черкасский қўшинларининг Хева хони Шерғозихон қўшинлари билан бўлган икки босқичли жанги оқибатида дастлаб русларнинг қўли баланд келган эди. Иккинчи босқичда Хева қўшинлари рус аскарларини тормор этгач рус подшосининг бундай ҳаракатларнинг ноўринлигига иқрор бўлиши, Ўрта Осиё хонликлари билан ўзгача сиёсат йўлини тутишга қарор қилганликлари ҳақида ҳам асарда муайян илмий хулосалар чиқарилган.

Абулфайзхон ўз қули Тўпчи бошини Петр I билан учрашиш ва номасини унга шахсан топшириш учун юборади. Муаллифнинг аниқлашича, Тўпчи бошининг Петр I билан учрашуви натижасида Россия билан Бухоро ўртасидаги савдо-сотиқ ишларини ривожлантириш, дипломатик муносабатларни такомиллаштириш йўлида катта қадам қўйилади. Абулфайзхоннинг «ақлли одам юбориш» ҳақидаги илтимосига биноан Петр I махсус топшириқлар билан Флорио Беневинини Бухорога юборади. Ф. Беневини Бухорода 1721 йилдан 1725 йилгача бўлади. Беневини ўзбек хонликларининг ички сиёсатини мукаммал билиб олади. Буни Ф. Беневинининг Петр Iга ёзиб юборган ва Х. Ғуломов китобида келтирилган хатидан ҳам аниқ кўриш мумкин. Ф. Беневини Бухорода ўтган вақтининг катта қисмини ўлканинг қимматбаҳо тошлари ва нодир қазилма бойликларини кўриш, ўрганиш ҳамда бу хусусда зудлик билан Петр Iга хабарномалар юборишга бағишлаган. Китобда Ф. Беневинининг бундай хатти ҳаракатлари ва бажара олмаган ишлари ҳам аниқ мисолларда изоҳлаб берилган.

Бухоро хони Абулғозининг Россияга юборган элчиси Эрназар Мақсудовнинг фаолияти XVIII асрнинг иккинчи ярмида Россия билан Бухоро ўртасидаги муносабатлар ривожига ниҳоятда катта ҳисса қўшади. Подшоҳ билан бўлган суҳбат давомида Э. Мақсудов Бухоро — Россия савдо-сотиқ масалаларини ижобий ҳал қилади. Худди, шунингдек, элчилик муаммосини ҳам ижобий ҳал қилишда Э. Мақсудовнинг ўта ишбилармонлиги қўл келади. Муаллиф Э. Мақсудовнинг элчилик фаолияти ҳақида тўхталиб, у фақат Бухоро савдо-сотиқ масалаларини ҳал қилган, бошқа унинг ҳеч қандай ютуғи йўқ деган тарихчиларнинг (Жуков, Яковлев ва б.) фикрларини асосли равишда инкор қилади. Мақсудовнинг фаолияти Бухоро билан Россия ўртасидаги савдо ва дипломатик муносабатларда муҳим аҳамият касб этган. Э. Мақсудовнинг иккинчи марта Россияга элчи бўлиб борган даври ўта зиддиятли тарихий жараёнларга тўғри келади. Асарнинг сўнгги саҳифалари элчи Полвонқули қўрчининг Россияга боришига бағишланган.

Россия — Бухоро дипломатик алоқаларининг ривожланиши XVIII асрда ҳар иккала томон учун фойдали бўлди. Бухоронинг Қозоғистон жузлари, Туркия, Эрон, Афғонистон давлатлари билан ҳам дипломатик муносабатлари шаклланишига ижобий таъсир этди.

Узоқ изланишлар натижасида юзага келган далиллар, нозик илмий кузатишлар ва хулосаларга бой бўлган бу китоб XVIII аср Бухоро хонлиги ҳаёти тўғрисидаги тасаввурларимизни анча кенгайтиради. Шу чоққа қадар юзаки ва кам ёритилган Ўзбекистон тарихининг унутилган саҳифаларини ойдинлаштирувчи бу китобни ўзбек тилида ҳам нашр этиш мақсадга мувофиқдир.

Г. ХОЛЛИЕВ,
тарих фанлари номзоди

БИЛДИРИШ

12 январь — сешанба куни соат 14да Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида Ўзбекистон халқ таълими вазири Жўра Йўлдошев билан жонли мулоқот бўлади.

Мулоқот мавзуи: «Ўзбекистон халқ таълимининг бугуни ва эртаси».

Мазкур долзарб мавзудаги давра суҳбатига ёзувчилар, олимлар, ноширлар ва халқ таълимининг ҳозирги аҳволини яқиндан билишга қизиққан барча зиёлилар таклиф этилади.

Манзилимиз: Жавоҳарлаъл Неру кўчаси, 1-уй. Метронинг «Мустақиллик майдони» бекати

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси шоир

Анвар ИСРОИЛОВ

бевақт вафот этгани муносабати билан марҳумнинг оиласига, қариндош-уруғларига чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон Республикаси Адиблари иттифоқи мазкур иттифоқ аъзоси шоира Фароғат Камоловага акаси

Баҳриддин ИКРОМОВ

бевақт вафот этганлигидан қайғуриб, чуқур ҳамдардлик билдиради.

ГУЛМАТ-ПРЕСС

ОҒИР ЖУДОЛИК

Тўполонқўрғон тумани бозорига кираверишда ноаниқ кимса газакхонада кўзлари тўрт бўлиб кутаётган улфатлари ҳузурига шошиб кетаётган Али Кашовни туртиб юбориб, қўйнидагиароқни тушириб юборган. Бу жудоликка чидолмаган фуқаро А. Кашов: «Дод, беш юзимдан айрилдўм!» дея бошини бетон деворга уриб, ҳушидан кетган. Туртиб юборган кимса қидирилмоқда. Ҳозирча ишга дахлдор тўкилганароқни ялаб, ағанаб қолган кучуквачча топилган, холос.

ҲАДДАН ОШГАН ЎҒИРЛИК

«Н» шаҳрида ўғирлик соат сайин кўпаймоқда. Ҳаддидан ошган ўғрилар машина, самолётларга қаноатланмай яқинда катта юк ортилган юз вагонли поездни ўмариб кетишди. Бирон жойда бегона поездни кўрганлар бўлса, яқин орадаги милиция органларига хабар қилишларини сўраймиз.

ЖИННИХОНАГА ЖЎНАТИЛДИ

Ҳақиқатистон мазеи автокорхонаси ҳайдовчиси Тўйдиқул Сувонқул ўғлини маъмурият жиннихонага жўнатди. Уни ғирт жинни бўлиб қолганига ҳамкасабалари юз фоиз гувоҳлик беришган. Маълум бўлишича Тўйдиқул бир кунлик ишдан иқтисод қилиб қолган ёқилғини қайтариб топшираман, деб тўполон кўтарган.

ТЎЙБЎЛСИНДА ТЎЙ БЎЛМАДИ

Тўйбўлсин қишлоғилик Таннозхон бўлай деб турган тўйни арзимас важ билан бузди. «Ҳамма қизлар университет устидентларига текканда мен инстут устидентини бошшимга ураманми?» — дебди-я. Куёв бола фироқ ўтида ёниб бўлса-да ўзи ўқиётган институт ҳам тез орада университет бўлиб кетишига ишонч билан беш-олти кун кутишга аҳд қилди.

СИНОВДАН ЎТОЛМАДИ

Олтиариқда янги оила барбод бўлди. Аниқланишича, шаҳардан тушган келинпошша куёв боланинг синов учун берган ўнта саволларидан биронтасига ҳам жавоб беролмаган. Саволлардан бештаси бодиринг, бештаси турп тўғрисида бўлган. Олтиариққа келин бўлмоқчи бўлганлар бундан огоҳ бўлсинлар.

МУАЛЛИМ-ҚАССОБ

Макка дон (аввалги Македонский) қишлоғи қассобхонаси оломон томонидан текширилганда бир қоп бегона мол суяги қўлга олинган. Лекин ҳеч қандай жиноят акти тузилмади. Чунки, қассобнинг биология фанидан кечки мактабда дарс бериши, суякларни кўргазмали қурол сифатида олиб қўйгани аниқланди. Текширувчилар «бир пиёла чой»дан кейин қассобнинг ишбилармонлигига офарин айтишди.

ТЎЙДАГИ ЖАНЖАЛ

Ўроқ-кетмон қишлоғидаги тўйда жанжал чиқди. Шу қишлоқ фуқароси Сотти суюқ раққоса Ойимхонни ароқ шишаси билан бошига урган. Асли раққосанинг ўзидан ўтган экан. Соттивой эриб кетиб пул қистириб қайтаётса раққосанинг: «Қуримай ўл, қурумсоқ. Бор-йўғи экюзталик қистирди-я», деган ҳақоратомуз луқмасини эшитиб қолиб бунга чидай олмаган.

ШИКОЯТ ТАСДИҚЛАНДИ

Қизил кўрпа тумани бир гуруҳ фуқароларининг «Гулмат-пресс»га юборган «Ошхона овқатидан ҳайвон туки чиқди» мазмунидаги шикоятлари тасдиқланмади. Экспертиза туклар ҳайвон эмас одамники эканини аниқлади.

«Гулмас-пресс»нинг жамоатчи мухбири
Муҳиддин МАДАМИНОВ

СУВАРАК БАҲОНА...

Якшанба куни эди. Эрталаб ҳаммомга бордим. Ювиниб бўлгач, ғира-шира хонада кийимларимни аранг топиб, ҳаммомдан чиқдим.

Руҳим тетик, кайфиятим яхши. Ҳар ҳолда ҳаммомдан чиқдим-да! Йўлим бозор орқали ўтади — уйимга энг қисқа масофа шу йўл. Қуёш эндигина кўтарилганига қарамай бозорда тумонат одам. Кўчат бозори, каптар бозори, супурги бозори, нос бозорларидан ўтиб, ўзим энг севган темир-терсак бозорига яқинлашдим.

Шу онда уйдаги газ жўмраги ишдан чиққани, газлаштириш идораси мутасаддилари огоҳлантириб кетишгани ёдимга тушиб қолди. Бозорнинг энг марказидан ўрин олган, бошқалар қатори ерга чойшаб солиб ўтирган кампир қаршисида тиз чўкдим. Ишим ўнгидан келганидан хурсанд бўлиб, ўзим қидириб юрган бронза газ жўмракни қўлимга олиб сўрадим:

— Мана бу жўмрак неча пул, холажон?

— 25 сўм.

Энсам қотди. Чўғни ушлаб олгандай гандираклаб, бироз каловланиб турдим. Сўнг ҳушимни ростлаб:

— 5 сўм бераман — дедим овозим қалтираб.

— Мишат қилманг, бозор бир зумда ўтиб кетади, — деди кампир норози оҳангда.

Жумракни жойига қўймоқчи бўлиб энгашганимни биламан, «топ» этиб бир суварак ерга тушди-да кампирнинг тўшаги томон чопа бошлади.

— Таракан! Шляпангда! Яна бор, юрибди! — бақирди кампир.

Шошганимча шляпани қўлга олдим. Не кўз билан кўрайки, унинг тасмаси остида ўнлаб қип-қизил, жажжи сувараклар беркиниб ётишарди. Беихтиёр шляпани силтаб юбордим. Сувараклар тум-тарақай бўлиб атрофга ёзилган чойшаблар томон югуришди. Кампир янада қаттиқроқ бақирди:

— Таракан, таракан!

Темир-терсак эгалари чойшабларини зудлик билан йиғиштириб ўзларини тўғри келган томонга ура бошлашди. Тўс-тўполон бошланиб кетди. Бу ҳодисадан бехабар атрофдагилардан бири: «Мелиса! Мелиса!», деб бақириб юборса бўладими? Ана кўринг томошани. Билмадим, хижолатданми ё айбдорлигимни ҳис этибми, бошим айланиб, қулоқларим «ғув» этди-ю, ерга ўтириб қолибман. Бир вақт ўзимга келсам бозорда ҳеч ким йўқ. Қуёш ҳам тиккаға келиб қолибди. Худди миясига қурт тушган қўйдай гандираклаб бозордан чиқиб кетдим. Минг хил гумон билан эртасига ишга чиқдим. Ким билади, ишхонамдагиларнинг бирортасига жўмрак керак бўлиб қолиб, бозорга тушган бўлса-я...

Тушлик пайтида иштаҳам йўқ, истар-истамас овқатни қатиқлаб тургандим, шерикларимдан бири: «Кеча жўмрак излаб бозорга чиққандим», — деб қолса бўладими. Қошиқ қўлимдан тушиб, аъзои баданимдан совуқ тер чиқиб кетди. Яхшиям у: «Соат ўн иккиларда борувдим кечикибман, бозорда ҳеч ким йўқ экан», деб қолди. Хайрият, мени кўрмабди, деб ич-ичимдан суюндим.

Ҳаш-паш дегунча яна бозор келди. Бозорга боришга юрак бетламайди. Аммо бормасликнинг иложи йўқ, шу ҳафта газ назоратчилари келади, қолаверса, газ билан ҳазиллашиб бўладими.

Ноилож яна бозорга бордим. Гўё ҳеч нарса бўлмагандай — ҳамма ўз жойида. Кампирга яқинлашдим. Чунки бундай камёб молларни фақат шу кампир сотади.

— Она, жумрак неча пул?

— 25 сўм.

— 15 сўм берай, биттасини беринг.

— Ўзи битта, бахтингиз бор экан, бўлмаса ўтган ҳафта бозор бўлганда буям сотилиб кетарди.

— Бозор бўлмадими, яхшиям келмаганим.

— Бўлмади, бир одам тараканларни юклаб келган экан, шу ерга тўкиб кетса бўладими. Тўшагим қолиб, темир-терсакларниям ичига кириб кетди. Ҳаммамиз қочдик. Бу таракан дегани бир бало экан. Биттаси пайдо бўлса, ҳеҷам йўқотиб бўлмайди. Эри бўлмасаям туғоврармиш.

— Қўйинг, эсга солманг ўшани, ёмон нарсани отини айтиб бўлмайди, — гапга қўшилди ёнидаги кекса киши.

— Дўмда турса керак-да, — сўз қотди жумракка харидор бўлиб турган бир йигит.

— Ҳе, унақалар устини ялтиратиб, шляпани кийиб юровради, ҳаммомга ҳам тушмайди, — деди баланд овозда кампир.

Бу гап жон-жонимдан ўтиб кетди.

— Менман ўша одам, ҳаммомдан келаётувдим, — деб юбордим беихтиёр.

Кампир гандираклаб қолди. Ўзини йиғиб олгач, халиги харидор йигитнинг қўлидан жумракни зарб билан тортиб олиб менга узатди.

— Мана болам, берганингизни беринг, худо ҳайрингизни берсин. Бу ҳафтаям қуруқ қолмайлик. Тезроқ беринг, бир кори-ҳол бўлмасин, — ёлворди кампир.

Мен 5 сўмни узатиб жумракни олдим-да, худди ғалаба қилган полвондай вазмин одимлаб кампирдан узоқлашдим. Ортимдан кампирнинг: «Яхшиям тезроқ кетди, агар пальтосини ечворса борми...», деган гапи ғалағовур ичида баралла эшитилиб турарди.

Мўминжон АБДУВАЛИЕВ

Рассом В. МУРОМЦЕВ

Рассом Ш. СУБҲОНОВ

ПОЙИНТАР-СОЙИНТАР ЁЗУВЛАР

«Сотиб олинган нарсалар орқага қайтариб олинмайди».
«Интер-осиё» воситачи дўконидаги эслатма

⊙

«Хамири қат-қат сомса».
Юнусобод чорраҳасидаги сомсахона пешонасига битилган лавҳа

⊙

«Ёнғиндан хавфланинг»
«Ҳушёр бўлинг ёниб кетасиз».
ТНГ-06—91. Ёнилғи ташувчи мошиннинг биқинидаги ёзув.

⊙

«Табиатнинг камчилигини тўлдириш учун техникани ижод қилинган».
Қолгандарё музофотига осиб қўйилган антиқа шиор.

⊙

«Келин-куёвлар — ижара кийимлар».
Тошкент шаҳар, Навоий кўчаси, «Сервис» дўконидаги ёзув.

Т. АДАШБОЕВ

ЖАҲОН КУЛАДИ

ҚАЙНОНАМГА ЧЕМОДАН ОЛИБ БЕРГАНДИМ

— Итим жуда ақлли чиқди-да, — мақтанди бир киши дўстига. — Ундан нима талаб қилаётганимни дарҳол англайди. Яқинда мен унга овқатланишдан олдин вовиллашни ўргатдим. Буни қандай қилишни ўзим юз мартача кўрсатдим.

— Хўш, ўргандими?

— Ҳа, фақат, мен вовилламагунча овқат ейишни бошламайди.

●

— Қизимнинг қалбида мусиқага ҳавас уйғотиш учун скрипка олиб бергандим. Афсуски, ҳеч қандай натижа бермади.

— Менда ҳам шундай бўлди. Қайнонамга чемодан олиб бергандим...

●

Поездда кетаётган тамаки ҳидига тоқати йўқ аёл трубка чекаётган йўловчига деди:

— Менинг эрим 60 ёшга кирди. Лекин у ҳали бирор марта оғзига трубка олгани йўқ.

— Мен эса хоним, 66 ёшга тўлдим. Аммо ҳали бирор марта оғзимдан трубка тушгани йўқ.

●

— Нега сиз карта ўйнаганда ютасизу, от пойгасида ютқазасиз?

— Ахир, отни енгнинг ичига солиб бўлмайди-да.

●

Қассоб ҳуқуқшуноснинг олдига келди:

— Айтинг-чи, агар ит менинг пештахтамдан ярим кило гўшт олиб қочиб кетса, итнинг эгаси гўштнинг пулини тўлайдими?

— Гап-сўзсиз!

— Сизнинг итингиз ярим соат олдин менинг пештахтамдан худди шунча гўштни олиб кетиб қолди.

— Жуда яхши, — деди ҳуқуқшунос, — унда менинг маслаҳатим ҳақига яна ярим кило гўшт олиб келиб берсангиз бўлди.

Тўпловчи
Анвар ҲОСИЛОВ

Абдулла ТУРДИЕВ

ОМОН-ОМОН ОМОН-ЭЙ...

Омон-омон, омон-эй,
Ажабтовур замон-эй.
Чумолилар ҳоли танг —
Боқсам қайси томон-эй.

«Уҳ!» тортади чол бисёр,
Нечун қадди дол бисёр?!
Тиши ўтмас мол бисёр —
Тижорати ёмон-эй.

Оғзи қийшиқ — бой ўғли,
Савдо қилар, у — ўғри...
Турқи совуқ — бойўғли—
Заҳри қотил забон-эй.

Сирти — зеру зевардан,
Ич — нураган девордан.
От кетса ҳам, эгардан —
Ё раб! Тушмас ҳамон-эй.

НАРХ ВА НАВО

БОЗОР ҚЎШИҚЛАРИ

КАРТОШКА:
Қадрим юз бора ошди,
Бозорга ўтиб қаранг.
Қоплаб кўтармоқ қайда,
Килолаб олар аранг

ПИЁЗ:
Нарх ошгач, сомсапазга
Қилган кўринар алам.
Мендан юзин ўгирган
Ёқиб қолганмиш Карам.

ТУРП:
Тупроқдан ташқарида,
Бир амаллаб юрибман.

Негадир бозор касод,
Кун бўйи тик турибман.
ҚОВУН:
Келиб қолар нархим ҳам,
Оғирлигим билан тенг.
Ишонмасангиз келиб,
Икки тилик олиб енг.
ТАРВУЗ:
Бозор дегани мана,
Кўриб қўйинг, бул бўлди.
Қаранг-а, тақдир экан,
Пўстимгача пул бўлди.

Нуриддин ЯҲЁЕВ

АЁЛЛАРГА ҲАЗИЛ

ЧИНДАН ҲАМ ҲАЗИЛ

Мингта гапирган одам
Ўлар, деган мақол бор.
Ишонмангиз сергаплар
Ўлмас, бунга асос бор.

Мана кўринг, аёллар
Гапиради минг-минглаб.
Тўқсонга кирган ҳам
Тинмас сира минғирлаб.

Ўлдиради менимча
Шердек эркак зотини,
Бошда ёнғоқ чаққандек,
Минг гапириб хотини.

Тоҳир ДОЛИ

Рассом Б. ТОЖИЕВ

ЧИДАМЛИЛИГИНИ ТЕКШИРАЯПМАН

— Эрингни ҳали ҳам рашк қиласанми ановидан?

— Ҳали хабаринг йўқми, бу даҳмазадан аллақачон қутилганман!

— А, қандай қилиб?

— Қандай бўларди, эримни унга уйлантириб қўйдим. Бир кун у ерда, бир кун бу ерда...

— Вой шўрим... нималар деяпсан?

— Ҳа, энг осон йўли шу экан.

— Осон йўлинг қурсин, бу гапингни мени эримга айтиб юрма яна...

⊙

Бемор врачга деди:

— Биласизми, эрим...

— Ичадими?

— Йўқ.

— Чекадими?

— Нега ундай дейсиз, чекмайди.

— Хўш, унда қандай шикоят билан келдингиз?

— Эрим сизнинг қабулингизга тез-тез келадиган бўлиб қолди. Шуни билмоқчи эдим...

⊙

Бозорда бир даллол олим дўстини учратиб қолиб, унинг сочларига тикиларкан деди:

— Ҳа, дунёнинг ишлари қизиқ экан, ёшимиз биру, иккимизда икки хил ўзгариш — сенинг сочларинг, менинг соқол-мўйловим оқарибди.

— Шундай бўлиши ҳам керак-да, —дебди олим дўстининг афти-ангорига жиддий тикилар экан истеҳзо билан, — ахир биримиз бошни, иккинчимиз эса оғизни кўпроқ ишлатамиз-да...

⊙

ХАРИДОР: — Бу ўзи чўзилувчан, синтетик мато бўлса, нега энди кучингиз борича тортиб ўлчайсиз?

СОТУВЧИ: — Чидамлилигини текшириб кўряпмиза, тасаддуқ!

Абдуолим ИНОҚОВ

ЖАҲОНГИРЛАР ЎТДИ, БИРОҚ...

НОМ — НОМУС

Маънавий меросимизнинг салмоқли қисмини ташкил этувчи жой номларига янгича қараш зарурлиги шу куннинг муҳим муаммоларидан бирига айланди. Чунки, салкам бир аср давомида жойларга ном қўйишда қандай хатоликларга йўл қўйилганлиги ҳақида далил ва исботлар келтириб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Бу тўғрида кейинги беш-олти йил ичида матбуот саҳифаларида қатор мақолалар эълон қилинди.

Халқимизда «Ўрмонга ўт тушса, ҳўлу қуруқ баробар ёнади», деган мақол бор. Биз ўзимизча жамиятни турли измларга бўлиб юрган кезларимизда миллий қадриятларимиз, удум ва анъаналаримиз, моддий ва маънавий бойликларимиз қатори тарихий жой номларимиз ҳам йўқ қилинди. Улар ўрнига кўплаб сиёсий сўз ва терминлар ном қилиб қўйилди. Ўз умрини яшаб бўлган ҳокимиятнинг «мевалари» қисқагина тарих синовига дош беролмай чирий бошлади. «Социализм даври топонимияси» ҳозирги кунда маъносиз сўзларга айланди. Кишилар қулоғига ёқмай, эриш туюла бошлади. Бу вилоят, шаҳар, туман ҳокимликлари қошида ташкил қилинган топонимика кенгашлари олдига шошилинч тадбирлар белгилаш вазифасини қўйди. Минглаб қишлоқ, кўча, маҳалла, корхона ва ташкилотлар, мактаб, болалар боғчалари, хўжаликларни қайта номлаш, «Социализм», «Коммунизм», «Коммуна», СССР ёки ЎзССР фалон йиллиги, Октябрь инқилоби, «Дружба», «Слава», «Победа» каби «умри боқий» номларни, бундан ташқари ўз юртларида аллақачон номлари ўчирилган доҳийлар ўрнига янги ном топиш ва расмийлаштириш зарур бўлиб қолди. Ўзбекистонда 30га яқин туман яна шунча шаҳар, 1000 дан кўпроқ хўжаликлар, бир неча минг мактаб, кўча ва яслилар, қишлоқ, маҳалла, ариқ ва йўллар қайта номлашга муҳтож. Бу ишлар яқин орада бажарилиши табиий. Лекин, айтиш керакки, жой номларини ўзгартириш ўз-ўзидан бўлмайди. Жойларда ҳар бир номни ўзгартириш учун йиғилиш ва кенгашлар ўтказилади, даста-даста ҳужжатлар тўпланади. Номи ўзгарган ҳар бир ташкилотнинг муҳрлари, ҳужжат варақалари, ҳамда турли-туман кўрсаткичлар ўзгартирилади. Маълумки бажарилиши лозим бўлган бу ишлар маблағ талаб қилади. Беш-ўн йил ўтар-ўтмас яна янги ном қўйиш зарур бўлиб қолмасин. Асрлар давомида ҳеч қандай сиёсий тузум ўзгартира олмаган, ҳеч қандай «довул» учириб кетолмаган, ҳозирги кунга қадар сақланиб қолган Хоразм, Хўжанд, Хонобод, Шаҳрихон, Бешариқ (Фарғона вилояти), Шайхонтаҳур, Чиғатой, Яккасарой (Тошкент) каби бир қанча топонимлар бор. Демак, жойларга халқ ўз тили ва шевасида қўйган номгина авлоддан-авлодга ўтиб, узоқ йиллар яшайди. Ҳар бир жойни халқ қандай атаган бўлса, ўша ном расмий бўлиши шарт. Менимча, расмий идоралардаги ўртоқлар фақатгина ном қўйиш билан эмас, балки қўйилган номларни ўрганиб, рўйхатга олиш билан шуғулланишлари керак. Шу ўринда жойларни кишиларнинг исм-шарифлари билан аталиши масаласига тўхталиб ўтиш жоизга ўхшайди. Бизда асосан В. И. Ленин вафотидан кейин унинг хотирасини абадийлаштириш мақсадида турли шакл ва кўринишларда жойларга номи қўйила бошланди. Бу иш яшиндек тез аланга олди, анъанага айланди. Абадийлаштиришлар охироқибатда нима билан тугагани ҳаммага маълум бўлса-да, ҳозирда номлари абадийлаштирилаётганларнинг сони кун сайин ортиб бормоқда. Шу кунларда ҳам янгиланиши керак бўлган жойларнинг деярли барчаси яна кишилар номларини абадийлаштириш эвазига амалга оширилаяпти. Наҳот бир одам хотирасини абадийлаштириш учун турли жойларни унинг номи билан аташ зарур бўлса?

Юртимизда не-не улуғлар ўтди, лекин улар социализм давридагидек, жой номларини ўзгартирмадилар. Агар улар азиз-авлиёлар руҳини эъзозлаб улар яшаган, ном қўйилган жойларни қайта номламаган бўлсалар ажаб эмас.

Истардимки, жойларга ном қўйиш борасида тарихий анъаналаримизни давом эттирсак, халқ тилидаги топонимларнинг биронтаси завол кўрмаса.

Дилшодбек ҲАКИМОВ,
ЎзФА Тилшунослик институтининг илмий ходими.

МУАССИС: «ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ҲАФТАЛИГИ ИЖОДИЙ ЖАМОАСИ

ҲАММУАССИС: МАДАНИЯТ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ХАЛҚ АКАДЕМИЯСИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

Манзилгоҳимиз: Тошкент-700083, Ленинград кўчаси, 32. Телефонлар: қабулхона — 33-52-91, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-56-49

Навбатчи муҳаррир — Мурод АБДУЛЛАЕВ

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Мурод АБДУЛЛАЕВ (ижтимоий ҳаёт бўлими мудири), Одил ЁҚУБОВ, Ашурали ЖЎРАЕВ (санъат бўлими мудири), Насиба ИБРОҲИМОВА, Камол МАТЁҚУБОВ (наср ва назм бўлими мудири), Маҳмуд САЪДИЙ (адабиётшунослик ва танқид бўлими мудири), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Беккул ЭГАМҚУЛОВ (масъул котиб)

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:
Рустам АБДУЛЛАЕВ, Аҳмадали АСҚАРОВ, Тошпўлат АҲМЕДОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Дадахон ЁҚУБОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Хайрулла ЖЎРАЕВ, Пўлат ЗОҲИДОВ, Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ, Жамол КАМОЛ, Мирзо КЕНЖАБЕК, Абдулла ОРИПОВ, Йўлдош СУЛАЙМОН, Тошпўлат ТУРСУНОВ, Тошпўлат ТОЖИДДИНОВ, Иброҳим ЮСУПОВ.

Босмахонага топшириш вақти — 21.00. Топширилди — 22.35

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

БАҲОСИ 8 СЎМ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларига қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг босмахонаси. Тошкент шаҳри.

Индекс 64593. Буюртма № Г-16. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12